Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

TRANEMÅLA
SAMLINGEN

SKÄNKT TILL
GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK
AF
AUGUST RÖHSS

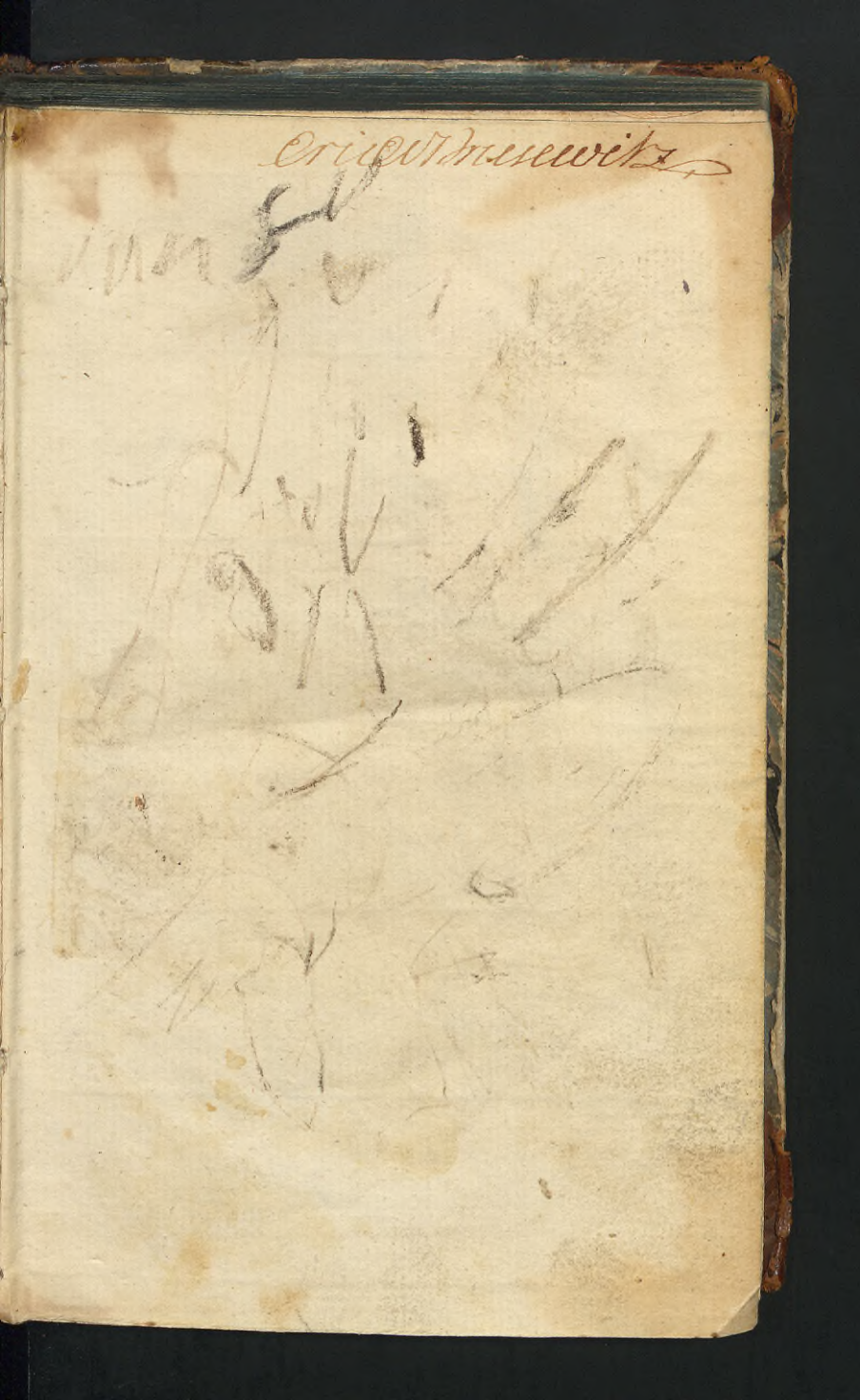

GÖTEBORGS·UNIVERSITETS·BIBLIOTEK

Allmänna Sektionen

Tidskr.
Sv.

Läsning

för

Landtmän.

Af et Sällſkap.

Adlersparre. G.

Förſta Häftet.

STOCKHOLM,
Tryckt hos HENRIK ANDERSSON NORDSTRÖM,
1795.

GÖTEBORGS
UNIVERSITETSBIBL.

Sällſkaps-Viſa.

Ton: *Det var en gång en man af dygd, &c.*

Det var en tid då människan
Var fördomarne trogen:
Hon blott med ſvärdet äran vann,
Och endaſt blygd med plogen.
Men denna tiden flygtade
För våra ſeders mildhet:
Vi ſtyrkan blott bevarade
Af våra Fäders vildhet.

Med denna ſtyrka odlom då
Den Jord de öde lämnat!
Oſs tilhör at de fält beſå
Dem de til flagtfält ämnat.
Vi må ej vår ſjelfſtändighet
På Vapen endaſt höja:
Det Folk är friaſt, hvilket vet
At Foſterjorden plöja.

Ja Rom! din ära var ej bygd
På Segrarne allena:
Din Här förſtod, at Krigarns dygd
Med Bondens flit förena.

Uti din Frihets ungdoms-dar
Du tog från plogen Hjelten,
Som, se'n han ſtridt för Dit förſvar,
Å nyo plöjde fälten.

Må, ſtängd i ſina fäders Slott,
Och föfd i deras vanor,
En hjelmrik Dåre vörda blott
Sin Sköld och ſina Anor:
Då denne ſkryter af ſin börd,
Sit värde Bonden leder
Af ſina åkrars rika ſkörd
Och ſina Söners ſeder.

Sin ära endaſt Lättingen
I multna Sköld-bref letar:
Den uplyſt ſtolte Ädlingen
För Ärans lott *arbetar*.
Ej fäders namn och tittlars ſkrål
En verkſam ſjäl förnöja;
Nej — Statens ſtora ändamål
Allena henne höja.

Til höjden af fullkomlighet
At mänſkans krafter drifva:
At Frihet, dygd och idoghet
Uti deſs hjerta lifva:
At hvarje enſkild mänſkas väl
I Statens innefatta;
Se där de Värf en högre ſjäl
Sig finner föreſatta.

Ej

Ej Skrudars helgd, ej Guldets lott
Beſkydde Orklösheten:
All lättja är et ſamfundsbrott,
Et Brott mot Mänſkligheten.
Ve Lättingen ſom Uflas bröd
Mot Svärmarns läror byter:
Ve Plundrarn, ſom i Landets nöd
Med Folkets ſkatter ſkryter.

Til Idoghet förenom då
Nationens ſpridda ſtyrka!
Hvart Ständ med Värf allenaſt må
Sit högre värde yrka!
Må Lättjans högmod icke mer
Den Ufles vanmagt gäcka!
Må, Idoghetens Barn! til Er
Sin vårdnad Lagen ſträcka!

Om Borglig Frihet, ſamt bevis at den ganſka väl ſtår at förena med en vidſträckt Konungamagt.

Europas Inbyggare ſynas, efter et uråldrigt famlande i politiſkt mörker, i barbariſk tanklöshet, ömſom Träldomens och Tygellöshetens, altid mänſkliga betryckets och förnedringens foſterfäder, hafva up-

hunnit et Tidehvarf, der det ej allenaſt är tillåtit, utan äfven en pligt, at efter förmåga ſöka och utbreda de vigtiga ſanningar, ſom verka på Samhällens beſtånd och ſällhet. Och när deſſa ſanningar, ſtrålande af en mild klarhet, omgifna af en värma ſom lifvar och framlåckar människo-ſällheten, höja ſig öfver vårt ſlägte; ſkulle en varelſe, ſom är danad, ej allenaſt för Fänadens närings omſorger, ej för deſs öfriga ſorglöshet, utan för en tankegåfva och en känſla, ſom nalka ſig intil det begrep vi hafve om den högſta varelſen, vilja tilſluta ögat för den högſta af all ſkönhet, vilja affäga alt anſpråk på deltagande i allmänna ſällheten, i välgörandet emot likar? Skulle en Varelſe, ſom innom ſit ſköte bär en gniſta af Gudomlig eld, vilja qväfva och ſläcka den, för at lämna rum åt mörkret och fördomarne? Huru få äro ej de varelſer, ſom flygta undan morgonſolen och de lefvande och njutande ſlägten, för at gömma ſig i öknarne och den dyſtra naturen? Skulle människan, Gudomens afbild, denna på vårt jordklot enda tänkande och ädelt kännande varelſen, vilja i ſin krets likna nattens roffoglar och ſänka ſit värde ända nedanom de ädlare djurens? Vårt ſlägte bär inom ſig en oemotſtåndlig drift

til

til et annat, til et högt ändamål, ſom är kunſkapen: af den, och endaſt af den hämtar det ſin ädelhet, ſin dygd och ſin ſällhet. Det nalkas, efter männiſko-ögats mätningsgåfva, långſamt til denna högd; det ſtannar ofta i ſin gång; men vid hvarje ſäkert ſteg falla fördomar, upkomma dygder, räcker ſällheten en mera hjelpſam och uplyftande hand.

Bekymmerslöshet för det allmänna, för hvarje enſkild like, torde vara det ſtörſta hindret emot Männiſko-ſlägtets framgång på kunſkapens, ſamfunds-dygdens och lyckſalighetens väg. Om ej erfarenheten ſade oſs detta ſå öfverljudt, ſkulle vi, med någon forſkningsgåfva, föga vilja låta öfvertyga oſs, at en varelſe, hvilken, ſedan han ingått i et Samfund, i ſå oräkneligt många affeenden beror af ſina medbröders öden och förhållanden, ſamt aldrig underlåter at med ſmärta deltaga i Samfundets olyckor; ſom borde ſe ſit eget ſannolika öde i hvarje likes förtryck; ſkulle med näſtan tilſlutna ögon kunna inſkränka ſig inom ſin egen lilla näringskrets; förſöka at tilſkapa en ſällhet, ſom ej beror af ſamhällets; tyſta ſit hjertas röſt, ſom kallar honom til deltagande i medbröders lidande; vara blind och kall för allmänna öfvertygelſens på ſanning eller

villfarelſe grundade, men altid oöfvervinnliga ſtyrka. Denna bekymmerslöshet för Samhällets och deſs medlemmars öden alſtrar okunnighet i Samfunds-läran, och af denna upkomma, under allmänna lugnets varagtighet, det tyſta men därföre lika tryckande våldet; ingrepen i Medborgares rättigheter; viſſa människo claſſers uphöjda och andras förnedrade belägenhet; väld i Lagarnes ſkipande; de för Samhället gagneliga egenſkapers förakt; allmänna ſynkretſens och vettets alt trångare inſkränkning; nya fördomars inympande i medborgarens begrep; nya ſynvillor för hans öga; Näringsdriften miſsledd och förqväfd genom irriga begrep, inſkränkningar och tvång; et inbilladt människo-värde upreſt på det i ſtoftet trampade verkliga. När ſlutligen Samfundets ſkakningar, ſom äro de växande miſsbrukens ſäkra efterföljare, väcka medborgaren ur ſin dvala, upkalla hans verkſamhet; när hans begrep och hans arm bemöda ſig at genombryta de bojor, inom hvilka de varit fängſlade; viſar okunnigheten ännu bedröfligare verkningar: tygellöshet, blodtörſt, roflyſtnad, hämnd, begär at förtrycka och våldföra. Medborgaren ſkall, under våldets utöfning och yrſla ropa högt på *borglig frihet*, utan

at

at veta hvad detta ädla namn betyder; han skall bortblanda den med tygellösheten och uprors-andan; han skall söka den i något visst regeringssätt, utan at inse huru väl den står at förena med näſtan alla andra och äfven med det mäſt förskräckande för hans irrande öga, jag menar *Konungamagten.*

Vi vilje förſöka, at för allmänhetens ögon framlägga *den borgliga Frihetens* sanna beſtåndsdelar: nyttan och vigten af at känna dem, lär man, med någon eftertanka, ej beſtrida. Om vi irre oſs i begrepen om dem, eller framviſe dem i en falſk dag, ſkola uplyſtare Författares ſaktmodiga och väl öfvertänkta rättelſer återföra oſs på ſanningens väg, och allmänheten ſkall hämta nytta äfven af våra villfarelſer.

Samfunds-lagen bör vara en frugt af allmänna vettet och patriotismen. Ju mera uplyſt och patriotiſk en Nation är, ju viſare och ju mera välgörande ſkall ſåledes denna Samfunds-lag blifva. Här ſe vi Uplysningens nytta! Den bör vara ſå vidt utſträckt, at äfven de mindre förmånligt lottade medlemmarne i Samhället äro nog bekante med Samfunds-lärans allmänna grundſanningar, med reſultaterne af Philoſophens efterforſkningar, för at, genom

deras begrep, vara berättigade at yttra en öfvertygelſe och en vilja för Samhällets och deras eget bäſta. Så ſkall denna ſiſtnämnde talrika claſs ej behöfva med tillſlutna ögon öfverlämna ſin välfärd i främmande händer, ej begära förmåner, ſom ej kunna beſtå med Samhällsordningen, ej afundas de fördelar andra Medborgare genom arf eller egen idoghet erhållit; och ſamfundslagen ſkall viſa tydligt för forſkarens öga, at den är et uttryck af et Folks förenade och uplyſta vilja, at den ſvages röſt äfven ådragit ſig upmärkſamhet.

Denna Lag bör inſkrånka människans naturliga frihet ſå långt ſom är nödigt för Samhällets beſtånd, ordning och lugn, men ej längre. Härvid bör Lagſtiftande magten ej förgäta, at hvarje medlems enſkilda högſta ſällhet är hufvudändamålet med deſs deltagande i Samfunds-lefnaden; at detta ändamål är billigt; at detta ſökande efter ſällhet ej känner annan gräns än den, hvareſt andra Samfunds ledamöters förolämpande börjar.

Samfundslagen bör med ſtyrka och ömhet freda hvarje enſkild mans perſonliga ſäkerhet, ej allenaſt til lifvet, utan äfven och förnämligaſt til deſs enſkilda frihet. Det bör endaſt vara Domaren, Lagens ſkipare, ſom

ſom ſkall kunna, på det tydliga ſätt Lagen bör föreſkrifva, inſkränka den. Verkliga, betydliga, af vittnen beſtyrkta brott, ej miſstankar, blifva giltiga ſkäl at beröfva medborgaren det dyrbaraſte han äger; at rycka honom ur Anhöriges, Vänners och Medbröders armar; at fråntaga honom njutningen af alla de fördelar han förvärfvat eller efterſträfvar; at förvandla honom från fri, verkſam och modig til fjättrad, värnlös och modfäld. Om denna ſäkerhet är vacklande, ej tydligt yrkad af Lagen, ej förſtådd och underſtödd af Folkets uplyſta och förenade vilja; äro alla andra fördelar en Nation kan vänta af ſin Samfunds-inrättning, et intet.

Samfunds-lagen bör innefatta grundreglorne för allmänna Brottmåls-lagen, och föreſkrifva ſättet huru dennes ſkipare utväljas, beſkyddas, ſtällas til anſvar. Den bör således kraftigt yrka, at Domaren, vid all oſäkerhet om et brotts verklighet, ſkall fria och ej fälla; at ſtraffen inrättas efter brottens moraliſka värde, och äro ſnarare milda än grymma; at fängelſer, innan dom är fäld, äro förvaringsmedel och ej ſtraff, hvarföre den fängſlade der bör njuta all beqvämlighet, fritt tilträde af anhörige, vänner och rådgifvare; at den brottſlige eller anklagade har rättighet at

meddela allmänheten hvart ord han anför til ſit förſvar; at all rättegång ſker för öppna dörrar; at alla anklagare ſkola hålla ſig til ſaken och ej til perſonen, ſamt vid hårdt ſtraff ej inlåta ſig i hårda tilmälen och ſmädelſer; at värdige och patriotiſke Domare väljas; at deſſas belägenhet förſätter dem utom alt olagligt beroende af de ſtyrande, af et rådande parti, af Folket och af enſkilde; at deras ſtällande til anſvar ej kan ſke annorlunda än efter de af Lagſtiftande magten föreſkrefna Reglor.

Grundlagen bör beſkydda den enſkildes egendom och föreſkrifva ſättet, huru hvarje Medborgare kallas, at efter eget beprófvande af ſin egendom utgóra Statens förnódenheter: den bör áfven föreſkrifva, af hvilka och huru allmánna medlen ſkola förvaltas. Näſt perſonliga ſäkerheten och brottmålslagen, är Medborgarens egendom det vigtigaſte föremålet för Lagſtiftaren. En enda grundſats gör här til fylleſt: *ingen afgift utan eget ſamtycke och detta gifvit efter Lagens föreſkrift.*

Grundlagen ſkall lámna alla Samhällets Medlemmar et lika óppet fált at befrámja egna fördelar och draga nytta af ſina medfódda eller förvárfvade egenſkaper. — Grundlagen ſkall åt alla Statens medlemmar lámna

lika

lika tilgång til alla fördelar inom samhället, antingen ämbeten eller belöningar, efter deras egenskaper och sanna förtjenster. I dessa två enkla grundsatser ligger den enda med förnuft och människo-kännedom enliga jämnlikheten: all annan grundas på omogen eftertanka och enfald, tilräckligt vederlagd af människors olika förmåga från sjelfva födseln, och af de Staters exempel som eftersträfvat den. Et folk, som njuter denna frihet i hela dess vidd, skall vid sina rådplägningar om allmänt väl, ej se sin upmärksamhet dragen från Statens och enskildes vigtiga angelägenheter, til tvister emellan olika Medborgareclasser, som äro eller tro sig vara vanlottade i de enskilda fördelar, som blifvit hvar och en tillagde, för hvar och en föreskrefne. Det skall ej behöfva börja med dessa tvisteämnen, hvilka de aldrig, under seklers förlopp, hinna afgöra, utan genast kunna företaga grundläggningen til de beslut, af hvilka Statens bestånd och den enskilda Medborgarens välfärd bero.

Grundlagen bör berättiga och upmuntra Folket at til Lagens högsta förakt öfverlämna sina förtryckare och fiender, samt at högtidligt yttra sin erkänsla emot sina vänner och välgörare. Då skall våldföraren, Lagarnes förmätne öfverträdare, darå

ra inför et Folk, som han misshandlat, och den sanna patriotens hjerta skall hämta en större belöning af Folkets yttrade välvilja och tacksamhet, än af väldets utöfning, af samlade skatter, af krypande smickrares rökvärk och slafviska bugningar.

Grundlagen skall åtlägga hvar och en Ledamot af Samhället, at utan afseende på nöring och vilkor, med sit förstånd och sin arm försvara Fäderneslandets in- och utvärtes trygghet, när Regeringen pröfvar detta vara nödigt. Skulle en Vän af Fosterlandet kunna anse detta ädla yrke vara under sin värdighet, öfver sin pligt!

Grundlagen bör med starka bommar försvara allmänna uplysningens oafbrutna tiltagande. Folkets allmänna förstånd är den källa, hvarur borgliga friheten skall hämtas: det är detta samma förstånd, som ensamt ger den et orubbligt värn emot alla anfall. Uplysningen är den helgedom, der denna dotter af Gudomen födes, och dit ingen förmäten hand vågar tränga för at ofreda dess tilväxt i styrka och skönhet. Allmänna Opinionens öfverlägsna styrka visar sig, i alla Rikens häfder, för den uplyste forskarens öga: all annan politisk förmåga nödgas vika för dennes. Sjelfva den liftige och våldsamme Despo-

ten

ten ſkall börja med at miſsleda den, at antaga en i allmänna öfvertygelſens ögon behaglig och irrande geſtalt, innan han vågar angripa Folkets frihet och rättigheter: han förſöker at mäta ſig med denna politiſka varelſe i liſt, ej i ſtyrka och våldſamhet; okunnighetens djupa mörker är då Deſpotens rätta element. Det är endaſt Uplysningen, ſom kan leda allmänna Opinionen til ädla föremål, til ſamfunds dygd, til frihet utan ſjelfsvåld, til laglydnad utan trälens blinda häpenhet, til ſaktmodig öfverläggning och ädel värma vid Folkets rättigheters förſvar. Den ej allenaſt ſegrar öfver hvar och en angripare; den til ock med förekommer alla förſök med ſin hotande blick och medfödda ſtyrka. När en ſann uplysning leder et Folks öfvertygelſe, förvandlas Deſpoten och Ariſtocraten til Magtens varſamme utöfvare, til högaktare af Medborgarens rättigheter och Samfundslagen, til tvungne välgörare emot Folket; en Patriotiſk Regering njuter då den högſta af all belöning i mänſkligheten, nemligen den, at af allmänhetens fäkra blick följas i alla deſs företag och at njuta et helt Folks bifall och erkänſla; Democraten tvingas at en oöfvervinnlig hand, at ej allenaſt i ord, utan äfven med ſina gerningar yttra

tra patriotiſme: han nödgas lämna förvillelſen, och hämta ſit värde och ſit anſeende endaſt från ſann medborglig förtjenſt; Kyrko-väldet uplöſes och förſkingras til ſina minſta beſtåndsdelar. För människo-vännen och Statsborgaren blifva således deſſa frågor: Hvad Regeringsſätt har mit Fädernesland? Äro medborgarens rättigheter ſkyddade af Grundlagens bokſtaf? mindre, ojämnförligt mindre vigtige, än deſſa: Har mit Fäderneslands uplysning hunnit til någon högd och vidd? Äro deſs tilväxt och medborgarens rättigheter bevarade af en patriotiſk och uplyſt allmän opinion?

Konunga-väldet, ſom inom ſig förenar den mångdubbla förmågan, at mera verkſamt än något annat, kunna befrämja den enſkilde Medborgarens fällhet; ſkipa Lagen efter deſs bokſtaf, med vishet och eftertryck; leda Rikets odling och alla näringar til all möjlig höjd; undanrödja alla Ariſtocratiens förmånsrätter; dämpa hvarje folkförförares, hvarje det allmänna lugnets och ordningens fiendes förſök at förvilla och förleda allmänheten til våld och tygellöshet; öpna vägen för allmänna förſtåndets tilväxt; kroſſa de bojor, inom hvilka kyrkoväldet ouphörligt bemödar ſig at inneſluta medborgares ſam-

veten

veten och begrep; upkalla verkſamheten och förtjenſten, ſamt i ſtoftet nedſänka lättjan och duglösheten; möta en utländſk fiende med hela ſamfundets ſamlade förmåga af förſtånd, rikedom och phyſiſk ſtyrka, ſom i en god och vis Regents hand aldrig underlåtit at utbreda ſtyrka och ſällhet öfver ſamhället; ſkulle detta Välde, när uplysningen upmuntrar och leder det at befrämja Folkets väl, ſamt upreſer allmänna opinionen til en orubblig förmur emot alla deſs möjliga miſsbruk, äga i den Viſes öga et mindre värde, än något annat Regeringsſätt? Häfderne bevittna, at äfven i de tidehvarf, då människans förſtånd, känſla och omſorg föga förmått at höja ſig öfver Fänadens, har mänſkligheten, under Konungaväldet i ſjelfva Tyrannens hand, varit mindre lidande och våldförd, än under Hierarchens, Ariſtocratens och den Democratiſke hufvudmannens vakſamma och uträknade tyranni. Ofta hafva mänſklighetens krönte välgörares minnen, i likhet med philoſophens och den enſkilde patriotens, blifvit fläckade och i mörka färgor öfverlämnade til efterverlden, då det ädelt anfallna eller ſkingrade kyrko-väldet och Ariſtocratien inom deras ſkrå inneſlutit Tidehvarfvets hela och inſkränkta uplysning. Vän-

Vändom et forſkande öga (jag nämner endaſt detta exempel) på Dannemarks närvarande Regering, för at af den närmaſte erfarenhet hämta ſtyrka för denna ſats! Har ej detta Folk, af ſjelfva det oinſkränkta enväldets hand, blifvit likaſom i et enda ſteg uphöjdt ur Träldomens, Ariſtocratiens och Okunnighetens förnedring och uſelhet, til den borgliga frihetens och uplysningens ära och ſällhet, då ſå många fria Stater med egen ſtyrka kämpat under hela århundraden, och offrat deras blod och ſiſta förmåga för at, ändå oſäkert, vinna deſſa ädla ändamål? Der ſe vi hvad uplysningen och patriotismen på Thronen förmå uträtta under Samfundets oafbrutna lugn. Hvad ſällhet för et Folk, at ſe ſamfundsordningen ſkyddad af Konunga-väldets ſtarka hand, och at inom detta ſäkra värn ſe medborgsandan lifvas, ſe de medborgliga begrepen mångdubblas och utvidgas, känſlan af människo-värdigheten höjas och förädlas, ſamfundets allmänna och medborgares enſkilda ſällhet växa, näringarne lifvas och blomſtra; at höra Konungens högſta Embetsmän nitälſka för uplysningen; Lagarnes helgd; människans rättigheter; den borgliga friheten; lika oåterhållſamt ſom de frie Folkſlags Talare, och kanſke

ske mera uprigtigt; at se den uplysta allmänna opinion lifvad och närd, som ej allenast försäkrar Dannemarks nu varande Invånare om åtnjutandet af Konunga-magtens fördelar, utan at behöfva frukta dess möjliga misbruk; utan äfven blir en redan lagd ock säker grundval för kommande slägters frihet och sällhet.

Tal, hållit i det Kongl. Danska Landthushållnings-Sällskapet, i Hans K. Höghet Kron-Prinsens närvaro; af CHRISTIAN COLBIÖRSEN, *General-Procureur *), och Sällskapets President.*

Nådigste Kronprins!

Värdige Medborgare! Idoghetens Vänner! Konungens och Fäderneslandets Män!

Det är en ädel strid, at täfla om det allmänna Bästas befrämjande.

*) Detta vigtiga Embete förenar inom sig all den myndighet och alla de göromål, som hos oss tilhöra Justitiæ-Cancelleren och samtlige Stats-Secreterarne.

Men — huru ofta har man ej misstagit sig vid Valet af de medel, som leda til detta stora ändamål? och huru olika äro ej de begrep man gör sig om detta vigtiga ords sanna bemärkelse? Knapt har något namn, näst den Högsta Varelsens, blifvit så ofta misstydt, missbrukadt, som detta. Verldens Tideböcker bära vittnesbörd om denna bedröfliga sanning.

Vi vilje hastigt bortvända våra ögon från dessa sorgliga dagar, då människans rättigheter voro okände; då Folket suckade under Feodal-tyranniet, som trottsade Konungarnes magt; då Kyrko-väldet hade utbredt et Egyptiskt mörker öfver hela Europa, så at man ej såg annat ljus, än Vaticanens åskstrålar, hvilka omstörtade Konungarnes vacklande Troner, och Fanatismens facklor, med hvilka Roms rofgirige Präster, i det allgoda Väsendets heliga namn, tände de Bål, hvilka voro upreste för hvar och en, som vågade tro, at Förnuftet var människans egendom.

Då blef Trälaktigheten en dygd, Kärlek til Fäderneslandet et brott, Sanningen en missgärning, Philosophen förföljd såsom en Guds bespottare, och den, som ej ville kröka sig under Aristocratiens och Kyrkoväldets ok ansågs för uprorsstiftare. Man glömde aldeles, at hopp

om

om gemensam lyckſalighet hade ſammanknutit det borgliga Samfundsbandet.

Då vi ämne tala om det allmänna Bäſta, vilje vi ej uppehålla oſs med at hämta bevis ur deſſa framfarna tiders barbari. Vi vilje breda et täckelſe öfver detta affkyvärda minnesmärke af de dårſkaper, ſom egennytta och högmod aflade i okunnighetens ſköte. Det är grymhetens och ſtolthetens teſtamente, och detta kan ej beſtå inför Mänſklighetens och Förnuftets Domſtol.

I denna värdiga Samling, hvars kall det blef, at medverka til det *Allmänna Bäſta*, vågar jag göra en korrt betraktelſe öfver detta märkvärdiga ord.

Med *Allmänt Bäſta* förſtå vi: *Hela Borgliga Samfundets*, och (i förbindelſe därmed) *hvarje enſkild Medlems ſtörſta möjliga lyckſalighet.*

Det var för at njuta detta Goda, för gemenſamt förſvar, gemenſam ſäkerhet, ſom människorna förenade ſig genom det heliga band, hvilket vi kalle: *Stat.*

Det var icke blott för at vinna trygghet emot utländſkt våld, utan äfven til förſvar emot inhemſkt förtryck, ſom de underkaſtade ſig Regering och Lagar.

Lydnaden emot deſſa är Medborgarens förſta pligt. Uraktlåtandet af denna

lydnad är et brott emot Samfunds-förbundet; ty Regeringen och Lagarne äro den *allmänna viljans* föreningspunkt, genom hvars Majeſtätiſka ſtyrka all ordning i Staten vidmagthålles och den borgliga ſäkerheten handhafves.

Man ſer lätt, at med namnet Regering ej här förſtås hvar och en öfvermagt, ſom, genom miſsbruk, ryckt åt ſig detta ädla namn; ej heller med Lag, de magtſpråk, genom hvilka grymme Våldsverkare framkalla rof och förtryck midt i lugnets ſköte.

Nej — J Landets Fäder! Det är den Eder af Folket updragna magt, vi hylle; det är denne vi kalle Regering; det är Edra välgörande bud *) vi kalle Lag, när J, genom dem, med Vishetens och ömhetens röſt, leden Edra Folk til lyckſalighet; det är Edert herrliga verk vi priſe, när vi ſe Eder, väpnade med förnuftets klara ljus, bortjaga Fördomens ſpöken och med väldig hand bryta Feodaltyranniets förhatliga bojor; det är för Eder

*) I Dannemark har Folket ingen del i Lagſtiftningen. Författaren ſynes här hafva fäſt ſtörre upmärkſamhet på ſit Fäderneslands Regeringsſätt, än på den förut yttrade grundſatſen, *at Regeringen är den allmänna viljans föreningspunkt.* *Öfverſättaren.*

der våra hjertan högt låga af trohet och tilgifvenhet, när vi se Eder manligt försvara Thronens rättigheter, hvilka äro oskiljaktige från folkets, emedan bägges fördelar äro väsentligen de samma; det är Eder vi välsigne, när J skatten dygd och förtjenst högre än sköldemärken, och älsken sanningen mera än smickret.

Jag har redan framlagt den grundsatsen, at *Regeringen, efter dess sanna bemärkelse, är den allmänna viljans föreningspunkt, från hvilken hela Staten styres, med affeende på et hufvud-föremål, som är: det borgliga Samfundets högsta lycksalighet.*

Häraf följer naturligtvis den slutsatsen, at ju närmare den styrandes egen fördel är förbunden med Statens, ju fullkomligare är denna senares inrättning; ty en säkrare borgen för Regeringens omvårdnad för det allmänna bästa, en kraftigare försäkran om dess upriktighet och kärlek för Fäderneslandet, kan det mänskliga förnuftet näppeligt uptänka.

Det blef vår lyckliga lott, Ädle Medborgare! at lefva under en sådan Regering, och at njuta dess välgörande frugter.

När jag jämnför vårt blida öde med många andra Folkslags närvarande belä-

genhet, påminner jag mig altid den Philoſophen, ſom tackade Gudarne för det han var född en Grekiſk Inbyggare.

Vi kunne, med ofminkad ſanning, på vårt Fädernesland lämpa Ageſilai ord, då han i et enda drag teknade Spartas borgliga frihet: *Det är Lagen, ſom regerar i Sparta.*

Men hvarje god Lag måſte nödvändigt hafva det allmänna Bäſta til föremål. Detta är deſs characteriſtika kännemärke. Staten bör ej likna en onaturlig Moder, ſom upoffrar de fleſte af ſine barn, för at ſkaffa några få et deſto ſtörre öfverflöd.

Väl gifvas Stater, der denna regel icke kan följas, emedan den ſtrider emot deras Författnings natur. Sådane äro, til ex., de, ſom lyda under Kyrko-väldet och Ariſtocratien. I deſſa äro Folkets och Regeringens fördelar ej allenaſt ſkiljaktige, utan til ock med aldeles ſtridande emot hvarandra. Der ſer man Förtrycket i deſs ſanna, naturliga geſtalt. Skrämda ſkuggor omringa deſs mörka boning; deſs Thron hvilar på okunnighet och vidſkepelſe; den ſuckande mänſkligheten ligger trampad i ſtoftet under deſs fot. Den bleka miſsunſamheten, det våldſamma högmodet och den orättrådiga Girigheten hafva ſäte i Råds-förſamlingarne. Likväl är der intet lugn: perſonlig egennytta och

erſt-

erftligt hat upväcka täta ſtridigheter emellan Styresmännen; deſſa föda ej ſällan inbördes krig, hvilka ſlutas med våldſamma omſtörtningar.

På deſſa Regenter paſſar fullkomligt hvad en Dalmatiſk Inbyggare ſvarade Tiberius, när denne frågade, hvarföre hans Landsmän gjort upror; "Romare," ſade han, "det är Er egen ſkuld: hvarföre ſän-"den J ulfvar at vakta hjorden?"

Vi tale här om de egenſkaper Lagen bör och altid kunde äga under en uplyſt Monarkiſk Regering, ſom har ſin fullkomliga ſjelfſtändighet; der Thronen är bygd på rättrådighet och Folkets kärlek; der Adelsmän äras mera i förhållande til deras perſonliga förtjenſter, än deras ſköldebrefs ålder; der Präſterne njuta aktning, men endaſt i egenſkap af Statens Ämbetsmän, åt hvilka man anförtrott det vigtiga yrket, at underviſa i Religionen och Sedeläran. Under en ſådan Regering kan hvar och en lag ſyfta endaſt på det allmänna bäſta, eller *den allmänna ſällheten.*

Denna befordras förnämligaſt genom *medborglig frihet*, ſom är en moder til *kunſkap* och *flit.*

För en ſå uplyſt Medborgare-ſamling behöfver jag ej förklara, at denna frihet ej beſtår i tygellöshet, i briſtande laglyd-

nad för Regeringen och deſs bud. Ingen kan miſskänna, at denna lydnad är Medborgliga Frihetens grundpelare.

Man kan ſäkert antaga ſåſom afgjordt, at det Folk är lyckligaſt, hvilket äger ſtörſta antalet af *uplyſte* och *idoge* Medborgare; ty at människans fällhet tiltager i lika mån med deſs fullkomlighet, är en ſats, ſom ej lär tåla motſägelſe.

Väl hafva några falſke Statskloke, äfven i våra dagar, yttrat den tankan, at allmän uplysning kunde blifva ſkadlig. O ja! — det gifves, beklagligtvis, Stater, der den verkligt kunde blifva det.

I de Riken, der Folket förtryckes och utſuges under Påfviſka Präſters och en antingen omedelbart eller medelbart regerande Adels altför tunga privilegier; der människorne äro förnedrade ända til träldom, uteſlutne från borglig ſäkerhet, och beröfvade alt, ända til ock med deras perſonliga frihet; der kunde uplysningen ej allenaſt blifva ſkadlig, utan äfven farlig *).

Men i de Stater, der Lagarne äro billige och Regeringarne milda och rättrådi-

*) *Skadlig och farlig för Regeringen*, lär väl Författarens mening vara. Folket lär ej kunna ſänkas i djupare elände, än det här beſkrefna.
Öfverſättaren.

rådiga; der är uplysningen lika gagnelig för Regenten, som för Folket; ty människorna lära at älska et Fädernesland, der de äga medborgliga rättigheter; de lära at lyda Lagar och Regering, då de kunna inse, at det är dessas välgörande kraft som skyddar hvarje enskild mans lugn. De lära då at känna, at Regentens och deras egna fördelar äro oskiljaktige.

Fliten är en dotter af Frihet och uplysning.

Nådigste Prins!

Det är denna ypperliga Medborgaredygd, som E. K. Höghet i dag upmuntrar. E. K. H. känner fullkomligt huru vigtig den är för Staten, förnämligast i afseende på åkerbruket. Också har den hufvudsakligen ådragit sig E. K. Höghets upmärksamhet och Regeringens visa omvårdnad, emedan den är rätta källan til Rikets välstånd, och den grundval, på hvilken all annan idoghet måste byggas. Den verksamme Bonden vågar derföre, i sin okonstlade hedersdrägt, framträda inför den ädelmodige Furste, som var dess välgörare, innan han blef dess Konung.

Medborgare!

Om lifvet är Skapelsens första ändamål, följer deraf at medlen til dess uppehälle blifva de vigtigaste föremålen för

människans omsorg. Dessa medel frambringas genom åkerbrukarens flit; utan denna, skulle hungern rasa i Palatser och hyddor; utan denna, skulle den rike, på sit uplastade guld, förgås af brist. Förråd af säd är derföre nödvändigare för et Land, än förråd af de ädlare metallerne, emedan människans lif beror af det förra.

Vi kalle derföre med skäl arbetande Folk-classen för det *Nårande Ståndet*: det är genom dess idoghet, som Statskroppen näres, och af dess styrka, som den försvaras.

Idogheten för väl sjelf sin belöning med sig; ty arbetsamhet och tarflighet beledsagas af förnöjelse, då deremot Slösaren, som tilbringar sit lif i lättja, söker fällheten i välluftens njutningar, och finner ej annat än ledsnaden, som nertrycker hans själ.

Men — ädle Medborgare!

Fliten förtjenar ännu en upmuntran: den förtjenar medborglig aktning. Vi vilje ej allenast nu vara vittnen til et lärorikt exempel deraf, utan äfven efterfölja det.

Det är Danska Thronens Arftagare som ger oss detta, då han offentligt visar, at han vet sätta värde på medborglig dygd, och at belöna den.

Brö-

Bröder! J ſom hafven gjort Eder förtjente af denna heder: jag kallar Er, at af den värdigaſte hand emottaga vedermälen af detta ſällſkaps högaktning.

Nådigſte Kronprins!

Nitton år hafva nu förflutit, ſedan E. K. H. förſta gången intog främſta rummet i denna Medborgare-Samling. Redan då, i Eder K. Höghets ſpäda ungdom, framleddes Medborgare-fliten af Eder K. Höghets hand.

När vi betrakte Fäderneslandets växande lyckſalighet i denna tiderymd, hvad orſak hafve vi ej, at tacka Förſynen och Regeringen!

Älſkade Foſterland! Det blef din lyckſaliga lott, at ſtyras med ordning, at ſtyras i lugnet, medan Anarchien raſar och ſtrömmar af blod flyta rundt omkring oſs.

Nådigſte Prins!

Vi kunne ej tänka på Dannemarks och Norriges ſällhet, utan at tänka på E. K. Höghets ära.

Vi kunne ej glädjas åt freden, utan at välſigna den, ſom hade nog mod at med manlig Statsklokhet förſvara henne.

Vi kunne ej yttra en önſkan för Foſterlandets väl, utan at blanda den med önſkningar för Eder K:gl. Höghets lyckſalighet.

Eder

Eder K:gl. Höghet var vårt hopp: E. K. H. har nu blifvit vår tröst, vår tillit, vår stolthet.

Emottag vår varma tacksamhet! Vi gifve den i Fäderneslandets och mänsklighetens namn! Vi frambäre den utan smicker — den är förtjent. Verldens Tideböcker skola förklara denna sanning för våre efterkommande.

Tal, hållit i Danska Sällskapet: För Efterslägten; *af J. P.* Rosenstand.

Ingen som älskar detta Sällskap, kan utan glad känsla och tacksamt minne se tilbaka på den dag, då Det, för åtta år sedan, stiftades. Hvem ser utan glädje, at den då späda plantan nu är et träd med djupa rötter och gagnande frugter. Sällskapet har, under dessa förflutna år, fått mottaga så många och så stora bevis af Medborgares godhet och omvårdnad, at det vågar förespå sig et varaktigt inflytande på det allmänna bästa. Vi blefvo derföre också enige om, at Sällskapet och Dess inkomster, när en gång dess nuvarande bemödande bör uphöra, skola bestäm-

ſtämmas til Statens allmänna gagn. Konungen biföll vårt beſlut, och vi hafve ſåledes upnått vår affigt, nemligen den, at, faſtän kanſke under en annan efter tilkommande tider mera lämplig ſkepnad, ändå beſtändigt fortfara at gagna Efterſlägten.

Huru mycket vi bidragit til vårt vigtiga ändamål: *Ungdomens undervisning i nyttiga kunſkaper, och gagnelig uplysnings utbredande ibland menige man;* hvad verklig nytta Sällſkapet åſtadkommit; om utgången ſvarat emot våra önſkningar och våra löften; derom må våra Medborgare döma! hvad, och huru mycket vi önſkat at uträtta, det vete vi; vi äro tillika öfvertygade om, at ihärdigt hafva ſträfvat til ändamålet.

Hoppet at verka, om ockſå ganſka litet, dock något, til den närande Medborgare-Claſſens uplysning och förhöjda värde, af kvilka den, från medeltidens mörka dagar, varit beröfvad; upmuntrar oſs under, belönar oſs efter arbetet.

Väl oſs, när vi, genom uplysningens utbredande, med framgång arbete på detta ändamåls vinnande! Väl oſs, om vi manligt kunne beſtrida, kraftigt kunne utrota den fördom, ſom öker antalet af Statens tärande medlemmar.

Det-

Detta visar min afsigt och rättfärdigar mit val, då jag bemödar mig at undersöka *de allmänna orsakerne, til Ungdomens osmak för näringsståndet.*

Vår bestämmelse til den ena eller den andra rolen på Samhälls-theatern, beror vanligtvis af våra föräldrars begrep om det vi kalle *lycka.* Den Faderliga ömheten känner intet vigtigare föremål, än at upfinna och fätta i verket de medel, genom hvilka den upväxande Ynglingens välfärd kan befrämjas. Efter hvar och ens egen olika känsla, utstakas planen til den unge mannens bildande. Men — huru ofta förfelas icke målet? huru ofta blir icke den anvisade banan, som af Inbillningen beströddes med blomster, förvandlad til en törnfull stig? Detta inträffar ofta, och kanske aldrig oftare, än när Föräldrarne, under utkomstens noga beräkning, förgäta affeendet på Statens allmänna väl. Så förhålla sig de, som önska at deras barn heldre må näras af andras, än egna händer; som anse hvart och et annat stånd bättre, än det hvari de lefva, och i följe deraf tro det vara deras pligt, at för ynglingen öpna andra utvägar. Månne detta ej ofta är en följd af människans vanliga svaghet, at känna sorgen dubbelt lifligare än glädjen, at under

der ſjelfva njutningen glömma deſs fördelar, och at deremot påminna ſig motgången, äfven ſedan den är öfvervunnen?

Under denna fortfarande känſla fattar människan ſina beſlut, och Inbillningen, vägledd af hoppet, målar hvarje förändring i ljuſa färgor, ger den en ſkapnad af förbättring. I ſådane ögnablick leder man den upväxande Medborgaren på en väg, der de ſtöteſtenar, hvilkas beſvärlighet man känner, ej finnas. Man gläder ſig vid at updaga, at tilſkapa framtida fördelar; men man förgäter, at fäſta upmärkſamhet på de oräkneliga olägenheter och faror, ſom vänta Vandraren.

Känſlan af det närvarande onda aftvingar beſlutet om förändring.

När Jordbrukaren ſer ſin åker, hvars ſkötſel medtagit hans krafter och tid, bedraga hans hopp; när han under ſträngt arbete bemödar ſig at ſkilja kärnan från halmen, och derunder får endaſt nya vedermälen af den olyckade ſkörden; då begråter han ſin mödoſamma lott, at nödgas arbeta i oviſshet och öfverlämna ſin välfärd åt väderlekens nycker: Han anſer då den vara lycklig, ſom i ſin verkſtad kan beſtämma ſin förmögenhet, ſom genom egen kunſkap och flit kan dana ſin välfärd. Men — denne ſenare, när han

antingen tröttnar under et oafbrutit arbete, eller när ſjukdom tid efter annan hindrar hans förkofran; då afunnas han öfver hvart och et annat yrke, ſom på et af andra mindre beroende ſätt, föder ſin idkare; han önſkar då, at han hade valt hvart och et annat, än ſit eget.

Sjömannen, hvars lif är et ouphörligt kämpande med de våldſammaſte elementer, betraktar Landtmannens lugna handtering; och när han och hans välfärd hotas at blifva rof för det trolöſa hafvet, gör han i tyſthet det löftet, at hans afkomma ſkall beſtämmas för en blidare bana.

Huru ofta miſsunnar man ej Handelsſtåndet deſs fördelar? man ſer de ſkatter, hvarmed deſs medlemmar ſtundom öfverhopas. Man förundrar ſig öfver de upſtaplade rikedomarne, ſom ofta utan möda, och under tiltagande anſeende och vällefnad, förvärfvas. Här nedſätter man då den punkt, der den oſtadiga Lyckan tros hafva lagt ſig til hvila. Men — kände vi den qväljande fruktan, ſom Köpmannen röner, när hans välfärd är öfverlämnad åt de oſtadige elementerne, och åt det ſom är ännu mera föränderligt, nemligen människors tänkeſätt? huru ofta har ej briſt på redlighet och ordning hos dem, ſom

som vunnit Köpmannens förtroende, förvandlat rikedom til armod, och det som är ännu betydligare, förvandlat hans gällande namn til mindre än intet?

Desse och flere förena sig om, at prisa Ämbetsmannens lott. Hans lön, säga de, är bestämd: han njuter den, antingen landet välsignas med frugtbarhet, eller om misväxt infaller. Han vet at har får behålla åtminstone en del af sina inkomster, äfven då ålder och svaghet insinna sig.

Vi skulle vara otacksamme, om vi ej erkände vigten af dessa fördelar — men — hvem räknar Ämbetsmannens många mödosamma steg, innan en tarflig utkomst kan ernås? huru många hafva ej med smärta framsläpat sig på denna bana, der dugligheten ibland får stiga tilbaka för dumdristigheten; der förtjensten ej sällan får vika åt sidan, medan odugligheten vandrar fram med stolta steg?

Hvem kan utan medömksamt deltagande betrakta den farliga striden emellan olika pligter, när en talrik familje fordrar et uppehälle, som ämbetet ej ger, och när husfadren ej en gång kan hafva det tröstande hoppet, at se någon möjlighet af förbättring i sina vilkor? O! i hvilka tärande suckar nödgas han utbryta,

när hoppet, den olyckliges sista tillflygt, äfven beröfvas honom. Huru bekymmerfullt blir icke då det stånd, som så ofta missunnas, och så ofta utan nödtvång sökes?

Dock! hvem kan uttänka och beräkna alla de obehagligheter, som äro oskiljaktige från människan? Hvem vågar i förväg afgöra, antingen medgången eller motgången skall nedtrycka vågskålen, som bestämmer den dödliges öde? Hvem blef det gifvit, at kunna väga förhållandet af lycka och olycka mot hvarandra. Endast den sanningen kunne vi med säkerhet antaga, at hvart stånd har sina fördelar och sina brister, samt at sorgen ofta har en fastare borg under purpurn, än under torparens grofva drägt, och äfven — o glädjefulla sanning! — at sällheten väljer åtminstone lika gerna til sit hemvist den halmbetäckta kojan, som pelar-salarne.

Förhålle vi oss då visligt, när vi drage borrt Ynglingen från Näringsståndet, derföre, at vi känne de besvärligheter, som der kunna möta honom? Tänke vi klokt, när vi beröfve Staten dess arbetande händer, under origtig öfvertygelse, at man är lyckligare då man förtär, än när man förvärfvar?

För Er, M. H., behöfver jag ej förklara, at ändamålet med dessa frågor ej är,

är, at ogilla deras förhållande, som upfostra och bestämma ungdomen för ämbetsmanna-yrkets åtskilliga kretsar. Jag behöfver ej uttyda för Er, at jag endast klandrar sådane, som bemöda sig at öka detta antal til en onödig storlek och beröfva det Närande Ståndet de Ynglingar, som kraftigt kunde bidraga til dess förbättring. Vi stride mot dem, som neka, at Åkerbruket, Handtverkerierne, Sjöfarten och Handeln fordra män af talanger.

Sannerligen! äfven i dessa yrken finnas fördomar at bortjaga; äfven dessa Medborgare-Classer behöfva vägledas af kunskapernes välgörande ljus. Men — hvad hopp ege vi dertil! Hvad utsigt i denna väg, så länge man anser för pligt, at kalla från dessa närings-grenar hvarje yngling, som är begåfvad med utmärkt tankegåfva; när man egensinnigt hindrar nyttiga kunskapers utbredande ibland dem, som skola gifva Staten styrka?

Det är af dessa skäl, och detta skall blifva vårt Sällskaps ära, som man här varit alfvarligt betänkt på, at hämma detta onda; at man ej inskränkte undervisningen endast til sådane, som skulle medverka i Statens allmänna förvaltning; utan i synnerhet har sökt, och ännu söker, at utbreda uplysning ibland dem,

ſom genom gagnelig handtering ſkola gifva ſig och Staten uppehälle.

I vårt Fädernesland är den, fordom altför djupt fäſtade fördomen förſvunnen, at man borde öfvergifva arbets- och närings-kretſen, för at kunna vinna aktning. Så länge Folket bländades af en få falſk öfvertygelſe, var det ej underligt, at man ilade från plogen och verkſtäderne; ty ingenting är mera modfällande, än at tro ſig oberättigad til och ovärdig at vinna ſina Medborgares aktning. Endaſt hos Trälen, hvars band äro flätade af okunnigheten och omlindade af feghet, kan denna känſla nertryckas; men i ſamma ögnablick, ſom kunſkapen nalkas hans förſtånd, höjer ſig hans hjerta för at utkräfva en rättighet, ſom ingen bör vägra at gifva.

Från ofvannämnde fördom hämtade Föräldrar i allmänhet deras fleſta anledningar, at ſöka draga ſina barn från de närande Medborgarnes claſſer. De förre, ſom trodde, at deras verkſamhet blef miſskänd, at de altid anſågos vara ringare än andre, ſom ändå ej fått annat än ärans yttre glans på ſin lott; önſkade at deras afkomlingar måtte få deltaga i deſſa ſenares fördelar.

Ledd af denna känsla, använder näringsidkaren sin sista förmögenhet, för at höja sin upväxande son åtminstone några steg öfver det djup, hvaruti han anser sig sjelf vara nersänkt. Han fröjdar sig åt den tankan, at lika som han varit tvungen at kröka sig för andra, skola hans likar nödgas kröka sig ännu djupare för den, hvars lycka blef hans föremål och hans verk. Och denne sistnämnde — om han upnår ändamålet — fattar et lika beslut, söker gifva sina afkomlingar företräde framför sine likar; och på detta sätt beredes för Staten en verklig och långvarig börda.

Vi kunne ej förtiga vår erfarenhet i denna väg. Vi kunne ej neka, at detta onda har utbredt sig i bedröfliga verkningar. Derifrån kommer denna hog at öfvergifva sit stånd; derifrån, denna dåraktiga ärelystnad at pråla med et lånt namn. Om vi också ej kunne beräkna, hvad denna fördom kostat Staterne, är det likväl säkert, at den har skadat idogheten, at den har satt Näringsståndet långt tilbaka. På detta åt äran, eller rättare, åt ärans skugga invigda altare, hafva kostbara offer blifvit lagde; och det allmänna Bästa har ofta suckat öfver denna blinda dyrkan.

Men detta onda, detta farliga onda, på hvad ſätt ſkall det häfvas? Genom hvilket medel kan denna dåragtiga äreſjuka kraftigt och varaktigt utrotas? Hvilket, om ej uplysningen, ſom enſam kan ingjuta känſlan af ſant människo-värde? När denna lyckligt befrämjas ibland Folket, då känner hvar man, at den gerning, hvarmed han bidrar til eget och allmänt väl, ej ſaknar den ſanna äran; och då ger han endaſt åt förtjenſten den ſkatt, ſom fördomen förut velat aftvinga honom.

Tackſamt erkänne vi de många fördelar, hvarmed vårt Fädernesland i våra dagar blifvit välſignadt, och hvilka ej allenaſt i våra egna, utan äfven i verldens tideböcker, ſkola bibehålla en ärerik hogkomſt; deſſe fördelar äro: at människovärdigheten med hvar dag högre aktas, at den arbetande Medborgaren bibehålles i de rättigheter, ſom honom tilkomma. De fordna företrädes-rättigheter, ſom nertryckte det närande ſtåndet, ſom upblåſte deras beſittares högmod emot andre Medborgare, blifva visligt mer och mer inſkränkte.

De vigtiga fördelarne: *Lika ſäkerhet under lagen; lika trygghet emot öfvermagtens miſsbruk;* eller med andra ord: *förnuftig*

nuftig Frihet, och *förnuftig jämnlikhet*; äro öpnade gemenſamt för alla, och derifrån nerſtrömmar luſt och lägenhet, at förvärfva en ſann medborglig heder.

Men — i de Stater, der Bonden ſkattas lika med det trälande kreaturet; der Borgaren nekas rättigheten at bära Medborgare namnet; der de genom födſel eller gunſt adlade Medborgare, like Roms dåraktige Käjſare, ſom ſade ſig härſtamma från Gudarne; äro färdige at inbilla ſig ſjelfve, at vara af en högre art varelſer; der är det ej undransvärdt, at hvar och en flyr från et Stånd, ſom beröfvar honom medborglig aktning.

Och hvad! ſkulle den jordbrukare, ſom genom flit och kunſkap riktar Staten med en ökad ſkörd; den Handtverkare, ſom genom ſit arbetes värde täflar med andra Länders ſkicklighet; den Köpman, ſom med driftig och redlig handel, tilvinner vigtiga fördelar åt ſit Fädernesland; ſkulle deſſe, frågar jag, ej känna hos ſig ſjelfve, ej förvärfva af allmänheten en ſann högaktning? Hvarje rättmätigt anſpråk på ära, grundar ſig endaſt i egen och andras öfvertygelſe om verkliga förtjenſter; och den kan ingen magt ſkänka eller beröfva. De utvärtes känneteknen, ſå goda och gagneliga de

också kunna vara, äro dock endaſt myntets prägel, och efter den värderas det ej af kännaren.

Den ſlutſatſen ſtår ſåledes faſt, at den lånta äran har anſeende endaſt hos den ouplyſte och okunnige delen af Folket. Och hvem ſkulle kunna miſsunna någon at njuta aktning af dem, ſom ej hafva förſtånd at dömma?

De uplyſte fäſta ſin upmärkſamhet på, at värdige Medborgare och medborgliga dygder utmärkas af en rättſint Regerings hedrande belöningar. Då förſvinna alla ſkälen at öfvergifva arbetet och näringarne, för at vinna aktning. Det är en tillåtlig ſtolthet, at känna ſit värde i egenſkap af rättſkaffens Medborgare; men det är ej ſtället, ej ſättet, utan egenſkaperne och affigten, hvarmed man arbetar på Fäderneslandets bäſta, ſom beſtämma graden af den medborgliga äran.

Länge hafva fördomarne inbillat människan, at äran endaſt ſtrålade kring Hjeltens ſegerkrans. Man trodde, at tapperheten kunde göra uteſlutande anſpråk på ära; at vägen til deſs tempel nödvändigt ſkulle gå öfver de af ſtridsmännen trampade åkrar, eller genom det af blod färgade hafvet. Man påminde ſig de perſoners namn, ſom förſvarat Staten mot ut-

värtes

värtes fiender; man glömde deras, som ännu mera verkat til Folkets väl genom goda lagar, kloka författningar; som befrämjat invärtes lugn och upmuntrat Idogheten.

Nu deremot, skall vår och den kommande åldern nämna Er, J Dannemarks Män! som arbetade på at höja människovärdigheten; ty vi inse, och det skall äfven den kommande slägten erfara, at den som röjde hinder ur vägen för Näringarne, genom den borgliga frihetens och säkerhetens upprätthållande, gagnade Staten mera, än den som eröfrade Länder.

Men — jag hör redan den frågan: hvad är då orsaken dertil, at den arbetande och närande delen af Folket på så många ställen är anfedd med likgiltighet? Hvarföre stå dennes gagneliga medlemmar ännu tilbaka för dem, som äro utan alt värde?

Se på den okunnighet, som hitintils varit den arbetande Folk-claſſens beklagansvärda lott; och svaret står der skrifvit med tydliga bokstäfver.

Hvem kan tvifla om, at allmänna kunskaper gifva den ena människan företräde framför den andra, och at detta band sammanbinder människorna med hvarandra?

Med en ondſkefull klokhet hafva derföre Tyranniets vänner bemödat ſig, at hålla den ringare, men talrikaſte delen af Folket i djup okunnighet. De inſågo, at kunſkapen ſkulle föra denna Medborgareclaſs et ſteg närmare up til dem, och de kände, at den uplyſta menigheten ville fråga efter och återkalla de förlorade människo-rättigheterna.

Det är derföre et ſant och oemotſägligt ſant bevis på, at vår Regering har Folkets väl til föremål, när Den arbetar på Menighetens uplysning; och det är et ſäkert kännemärke af deſs tilfredsſtällelſe af ſina företag, at Den ſjelf uptänder det ljus, hvari de kunna beſkådas.

Uplyſt af allmänna kunſkaper, ſer och känner människan ſit värde ſom människa, ſom medborgare; och då känner hon tillika, at hennes arbetſamhet, duglighet och kärlek til Fäderneslandet gifva henne en rang och et adelſkap, ſom äro vigtige och ſtore ibland tänkande män. Han ſmåler åt dem, ſom jaga efter ärans mångfärgade bublor; han gläder ſig åt, at hans väg förde honom dit, der han ſjelf kan ſkapa ſit värde.

Men äro då de ſtilla medborgliga dygderne uteſlutna från alla utvärtes hederstekn? Förgås deras minnen, ſom

ge-

genom gerningar utöfvat dem? och blifva deſſas namn glömde af dem, ſom förvara de Förtjentes minnesmärken til en ſen efterverld?

Hvem upkaſtar denna fråga? Säkert ingen, ſom ſett den Lund, hvilken af Konungens ädla Broder invigdes til heder för Dannemarks Medborgare. Finner man ej der en Egede vid Juuls, en Gerner vid Tordenſkölds ſida? Förevigas ej i Mallings verk den flitige Bonden tillika med den tappre Stridsmannen? och hafva Skalderne, hvilkas ſanningsfulla ſånger borde för efterverlden förkunna våre förtjente Medborgares gerningar, glömt at hedra Lembach, derföre, at de beſöngo Hvitfeldt?

Har ej hvarje ädel gerning, arbetſamheten och uplysningen ſina belöningar, och hvilket ſtånd var uteſlutit ifrån at deltaga i dem?

Om det blifvit min lott, at tala om detta ämne i et annat Sällſkap, än vårt, kunde jag nämna många af de män, ſom lefva ibland oſs; och det hade då kunnat ådagaläggas, at Medborgares aktning ej grundar ſig på ärans utvärtes märken, utan på de förtjenſter, ſom til dem äga rättighet.

Jag ſkulle förolämpa deſſa Mäns blygſamhet, om jag tolkade ſanning. Endaſt det-

detta vågar jag säga, at de blifva för oss, ungdomens ledare, ärerika bevis på den fatsens fanning, som jag nyss nämnde, och som beständigt bör yrkas, *at ingen annan ära dr fann, än den som förvärfvas.*

Ju mera dessa begrep utbredas, ju mera, i följe deraf, människo-värdigheten värderes, ju större blir den allmänna högaktningen och tilgifvenheten för det närande ståndet.

Vi hafve nämnt några, och vi hoppas at hafva ådagalagt skadligheten af de orsaker, som föranleda ungdomen i allmänhet at öfvergifva Näringsståndet. De hafva varit hos oss, och äro ännu på många ställen, de allmänna driffjädrarne til detta onda; men vi böre icke heller förtiga de enskilda, som åtfölja vår författning.

Behöfver jag mera, än blott nämna den tidspillan, hvarigenom ynglingen skall framsläpa sig, för at lära det handtverk eller den handtering, hvartil han offrar sin lefnad? Är det nödvändigt at förklara besvärligheten af de missbruk, som tvinga Lärlingen at föröda så många år med uppasning i stället för undervisning? Skulle jag här uprepa de många i anledning häraf anförda och grundade klagomål? Skulle jag hafva nödigt bevisa, at den för-

förſummelſe, ſom åtföljer Läro-goſſens upfoſtran, har hindrat många ifrån at inſätta deras barn i verkſtäderne?

Deſſa ſkäl äro längeſedan inſedda och öfvervägda: vi hoppas, at den tiltagande uplysningen och begäret efter ſann ära ſkola en gång förjaga deſſa och flera af ſedvanan omſkanſade miſsbruk.

När jag vänder mig til våra offentliga Läroſäten, finner jag i deras inrättning en ej mindre verkande orſak, til ungdomens förjagande ur den närande Medborgare-claſſen.

Man har för at upmuntra til Studier, och för at ſätta den mindre förmögne i ſtånd at begagna ſig af undervisningen, räckt ungdomen et årligt underſtöd.

Vi påminne oſs med tackſamhet och aktning dem, ſom gifvit deſſa gåfvor: ingen miſskänner de värdiga affigter, ſom förmådde dem, at lätta den fattige Lärlingens börda. Utan deſſa, ſkulle Danmark kan hända hafva ſaknat ſine vigtigaſte män; utan en ſådan hjelp, torde mången af de ypperligaſte ej hafva förmått tränga ſig fram på den bana, hvilken de ſedan vandrade fram til heder, och hvareſt Statens väl ſamt deras eget beröm blefvo frugter af deras möda.

När vi påminne oss våre berömde Lärde, våre äfven hos Utlänningen högaktade Statsborgare, då erinre vi oss tillika, at de flesta af dem hafva i deras ungdom kämpat med brist och svårigheter, samt at de ej förmått arbeta sig fram til Vetenskapernes Tempel, om ej de förstnämndes välgörenhet lättat deras gång.

Med tacksamhet inse vi detta; men vi kunne ej, emot vår öfvertygelse, neka, at dessa berömvärda affigter ju altför ofta missbrukas. Det årliga understöd, som Lärosätet ger, ehuru litet det är, betyder dock mycket för den fattige Invånaren, som sitter omgifven af en talrik familie. Detta upmuntrar honom, at låta sine barn, ehuru de ej äga minsta fallenhet at idka Vetenskaperne, antekna sig til den allmänna undervisningen, borttsläpa ungdomens bästa år, och under det de gifva Fadern någon lättning i sina tryckande behof, beröfva Staten deras tid och förmåga. Det är en sanning, de offentliga Skolorne bevittna det, at et ej obetydligt antal ynglingar på detta sätt, i synnerhet i de mindre Köp-Städerne, dragas från Näringsståndet; och hvem vet ej huru osannolikt det är, at dessa och deras afkomlingar återvända til den arbetande Folk-classen?

Och

Och ändå skulle detta onda och dess verkningar vara mindre betydlige, om de kunskaper, som vid våra Läroseten meddelas, kunde öka ungdomens verkliga förmåga, när den, efter några års förlopp, ville öfvergifva Skolan för at återvända til verkstaden. *Men* — at jag må nyttja den Talarens ord, som för 7 år sedan första gången firade minnet af Sällskapets stiftelse — *Ungdomens undervisning har, beklagligtvis! til denna dag behållit altför mycket af den form medeltidens barbari och Munk-andan gaf densamma*, eller med andra ord: *de lärde kunskaperne meddelas framför de nyttige, och Medborgaren upfostras mera til skrytsamma Vetenskaper, än til gagnande Lärdom.*

Men äfven här möter oss et gladt hopp. Vi se redan, at dessa Skolor snart skola blifva af allmän nytta, och således, utan at neka de högre Vetenskaperne deras rätt, utbreda allmänna kunskaper ibland menigheten.

Den ungdom, som med handarbete vil afbetala sin skuld til Samhället, skall ej mera uteslutas från biträde, än den, som vil rikta Staten med lärda arbeten.

Vägen til medborglig gagnelighet, bör vara gemensam för alla; men det särskilta

ta yrket bör ej heller neka underſtöd åt den, ſom der vil nerlägga ſin möda.

Efter denna regel är vår Skola danad: den läraktiga ungdomen blir här förſedd med hjelpmedel, genom hvilka han ſedan kan arbeta ſig up i det yrke han väljer. Handen måſte hafva ſtyrka, antingen hon ſkall ſtyra plogen, lyfta hammaren eller föra ſvärdet; men denna ſtyrkas användande blir olika i förhållande til hvar och ens ſärſkilta yrke. Människan bör hafva allmänna kunſkaper, antingen hon vil upſtiga i läroſtolen, bekläda Dommare-ſätet, deltaga i Statens ſtyrelſe, eller använda ſin förmåga på någon gagnelig handtering. Til detta ändamål ſyftar vårt bemödande: det kunne vi påſtå; men huruvida framgången åtföljer detſamma, derpå kunne vi ej gifva något tilfredsſtällande ſvar.

Upfoſtran och undervisning i öfverensſtämmelſe med Natur och Politik.

(från Danſkan.)

FÖLG NATUREN. Detta är en gammal, vis och på ärfarenhet bygd lärdom. Också förblef den i verldens fordna uplyſta tider länge iakttagen, intil deſs några Skriftkloke, ſom funno deras enſkilda räkning vid at förbättra ſjälen, föllo vid medeláldrens annalkande på den tankan, at naturen var fördärfvad. De Skriftkloke fingo denna lära bekräftad af Regeringarne: hon påtvingades underſåtarne. Människorna drefvos ſom får-ſkockar til deſſe Kloke, för at, emot contant betalning, i någon mån helbregdas. Hela Skapelſen förklarades för ganſka ſyndig, och dermed var Läran om Naturens bud platt til intet. Nu förflöto medeláldrens århundraden under ideliga grillérs utranſakning: Detta och ſkolaſtiſkt ordklyfveri var det enda, ſom utgjorde Lärdom. Naturens ſtudium kallades verldslig visdom: den anſågs, ſåſom fientlig emot människo-ſlägtet. Som ſjelfva Skaparen troddes, gemenſamt med människan, hafva denne til fiende, väntade man det göda ofvanifrån. Man hoppades, at med Gudomens biträde kun-

na trotsa Naturen: i öfrigt ansåg man honom ej vara af någon vigt, hvarken för Gud eller människan. Det var då ej underligt, at Folket, fullt af öfvertro, af bäfvan för Naturen och sit eget invärtes fördärf, lät blindt drifva och styra sig af de Gudomliga oraklens Tolkar. Desse upräthöllo därföre i det längsta Läran om fiendskapen emellan naturen och människan.

Til all lycka bibehöll de gamla Språkens läsning (af de Skriftkloke närd, som en orm i deras egen barm) någon aktning för de gamla Grekers och Romares skrifter: dessa väckte et och annat ovanligt Snille til eftertanka. Man afskuddade sig det Catholska oket, tänkte fritt, och började åter ransaka Naturen.

Nu äras Naturen lika mycket som den förr var föraktad; den anses för et arbete af en Mästares hand. Dess vänskap och kännedom anses såsom nödvändiga för sällheten. Man får alt mera förtroende til ärfarenheten: man inser at denne är människans enda kunskaps-källa; ty hvad Kantianerne berätta om medfödda begrep, om absoluta medskapade grundsattser, hafva de ännu ej kunnat bevisa.

Vi må derföre taga vår tilflygt til Naturen för at beläras. Jag tilstår upriktigt, jag känner ingen annan kundskapskälla,

källa, än denna. Jag tror Skaparen vara mild och god, aldeles sådan, som naturen visar oss honom. Naturen är hans uttryckta afbild: denne är min Lärare och Vägledare.

Läran *at följa Naturen* vinner et högre anseende, när man börjar inse den kroppsliga naturens förhållande til den spirituela. Jag har i min undersökning om sällheten sökt at fästa uppmärksamhet på detta förhållande. Det visar mig en rik kunskaps-källa för Statsmannen och Läraren, för själens och kroppens Läkare: det är visheten om denna harmonie, som kanske ensam är i stånd, at undanrödja alt tvifvelsmål om Försynen.

För at kunna följa Naturen, är det nödvändigt at känna honom. Det är från denna punct vi böre gå ut; vi må begynna våra forskningar a posteriori, likasom naturen förhåller sig med vår upfostran. Hela människo-slägtet är på detta sätt uphöjdt från Djurens okunnighet til förnuft. Vi må begynna med ärfarenhet och finlighet. Ännu har ingen lärt oss något nytt a priori. Analogie och ärfarenhet äro våra enda kunskaps-källor; vi skole knappast någonsin finna andra än dessa.

Naturens krafter äro i beständig verksamhet. Ingenting går aldeles under, och

intet nytt upkommer. Deſs ouphörliga arbetande går ut endaſt på förvandling, på at nedbryta det gamla och af ruinerne åter frambringa det. Deſs ſkapnader äro altid lika. Naturen behåller beſtändigt ſamma utſeende.

Människo-ſlägtet har, genom ypperliga Talanger, utforſkat deſſa ouphörligt verkande krafter; och genom förening med deſſas bemödande, hafva människorne vunnit Naturen på deras ſida i ſå hög grad, at deras ſlägte kan vara ſtolt af denna äröfring. Dock, äröfring är et orätt namn: Naturen är vår vän, han vil ej äröfras, utan låckas. Och ehuru Naturen altid blir våra talangers öfverman, behöfve vi dock, ſedan vi lärt känna deſs goda vilja, ej frukta honom ſåſom fiende; vi böre ära honom ſåſom en god och vänlig Öfver-herre, hvilken förjer för alla, ſom äro honom trogne. Ärfarenheten lärer ockſå, at olydnad emot Naturen, hvilken torde vara det enda, ſom kan kallas ſynd, aldrig blir oſtraffad. Den människa, det Samfund, den Regering, ſom, för at vinna ſit ſyftemål, nödgas arbeta emot Naturen och Näſtans lyckſalighet, är ſäkert ſtadd på en ſyndig afväg. Och när deſſe ſyndare ej på annat ſätt kunna omvändas, ſe vi af hiſtorien, af Rebellerne

lerne sent eller tidigt blifva utrotade ur sit slägte.

Naturen harmonierar med vår lycksalighet. Jag har bevist, och skall ytterligare bevisa detta; äfven som jag tydligare skall visa, at *Dygd* (et ord, som länge fanns i språket, innan Philosopherne begynte fastställa dess betydelse) ej är annat, än vårt sätt, at enligt Naturens bud, bemöta våra likar.

Då Naturen harmonierar med vår sällhet, skulle man kunna tro det vara en lätt sak at blifva säll. Också äro många af denna tanka, och låta derföre nöja sig med en misledd lycksalighet, samt äro skrämseln och öfvertron undergifne. Men, som Naturen är i evigt arbete för at frambringa sina stora Scener, böre äfven vi, lika som han, arbeta, om vi vilje njuta ej allenast en kroppslig, utan äfven en spirituel sällhet. Då fördubblar också Naturen sin flit. Han utöser välsignelse öfver en väl brukad åker. Vilje vi deremot blott njuta, utan at arbeta, nekar Naturen slutligen sin hjelp. Vi nödgas då antingen sjelfve öfvergifva jorden, eller också utränga andra för at njuta hvad dem tilhörde.

Lika som Naturen på ena sidan visar, at vi ej utan arbete kunne nära lif-

vet och ärhålla de til culturen nödiga beqvämligheter (hvarpå Naturens Lagbok är grundad); visar vår själs natur på andra sidan, at vi ej utan förutgånget arbete äro i stånd, at smaka varaktiga, så väl spirituela som sinliga förnöjelser. Den sinliga och spirituela verlden stämma häruti öfverens; en och samma plan röjes i bägge; den ena är lika som den andra kommen ur en vis, god, och mägtig Öfver-herres hand.

Detta har jag visat i första *undersökningen af Statens vän*. Jag kallade der Ärfarenheten til hjelp, som visar i historien, i lefvernes-beskrifningar, i dagliga exempel, at alla stora och lyckliga män hafva blifvit det genom arbete, och några genom motgång och svårigheter. Jag skall i andra uplagan af denna undersökning ej allenast öka antalet af dessa exempel, utan äfven bestyrka denna Lära genom de gamles bifall; ty denna öfverensstämmelse med forntiden torde kunna anses för ett öfvertalande bevis. När flere Granskare af olika cultur och i olika tidehvarf, genom särskilda vägar kommit til samma resultat, synes detta vara ett stort bevis, at en sådan sanning öfverensstämmer med naturen; det visar, at den sjelfbuden upkommit från sjelfva sakens beskaf-

skaffenhet. Äfven de gamle yrkade, at förnöjelse och lyckſalighet ej kunna ägas utan arbete och ſyſſloſättning; de indelade derföre vetenſkaperne i två claſſer: *de nödvändige* eller *nyttige*, nämligen ſådana, ſom läras för andra ſakers ſkull; och de, *ſom läras blott för deras egen ſkull.* Deſſa ſiſta utgjorde en ſyſſloſättning, utan hvilken et beqvämt lif ej ägde några förnöjelſer, och deſſa kunde ej ſmakas utan arbete. De innefattade et bemödande, hvarförutan et lugnt lifs lyckſalighet ej kunde beſtå.

Denna Lära, at måttligt arbete är naturens bud til lyckſalighet, ligger ſå tydligt framlagd i den dagliga ärfarenheten, at ej allenaſt Moraliſterne, utan äfven de Statskloke fördes i deras underſökningar, likſom utan föreſats, til den ſamma. De förres läror i detta ämne äro nog bekante. Jag förbigår dem här, och vil endaſt nämna Ariſtoteles, ſom i ſina böcker om Staten framſtäller Medelſtåndets lefnad ſåſom den bäſta både för människan och Samhället; ſåſom den, efter hvilken alla Statens inrättningar böra lämpas. Af hans begrep om dygd följer, at Medelſtåndet lättaſt kan vara dygdigt; och det harmonierar med Naturens bud, at detta ſtånd lättaſt kan vara lyckſaligt.

Det är befriadt från den orklöshet, som från de högre Ständen borrtjagar Sällheten, samt föreningen och bekantskapen med Naturen; det är likaledes befriadt från den qväljande träldom, som i de lägsta ståndén qväfver all förmåga til lycksalighet. Det synes vara förnämligast för Medelståndets skull, som Staten blifvit inrättad; inom det samma finner man vanligtvis den sanna lycksaligheten.

Använder man nu detta Naturens bud på Upfostran, synes denna grundsats passa så förträffligt med andra sunda Pædagogiska lärdomar, och vara så öfverensstämmande med det sanna i alla olika upfostrings systemer, at den är likasom et länge saknadt material-stycke i en redan tilhuggen byggnad, hvilken först, när detta är funnit, kan sanlas, upresas, hopsättas. Ja, alt det myckna, som är skrifvit och som skrifves om upfostran och undervisning, det otaliga pro et contra, synes ej förr kunna väljas, bedömmas, förenas, än när denna grundsats om nyttan af arbete i den sinliga och spirituela verlden, blir tagen til hjelp.

Då nu arbete är nödvändigt för den kroppsliga varelsen här i verlden, och då Naturen likasom nekar oss vara til, om vi ej vilje arbeta; då Philosopherne ovedersäg-

sägligt visa, at utan måttligt arbete kan ingen lyckssalighet ägas; så ser man lätt, at Regenten, Upfostraren, och Folklärare-ren, hvilka det åligger at så väl förja för den kroppsliga varelsen som den spirituela sällheten, alt för illa förrätta deras ämbeten, när de ej känna arbetssamhetens natur och nytta. Detta är et studium för hvar och en, som skall leda människan; det är en af de vigtigaste och mest vidsträckta vetenskaper. Sättet huru människan vänjes til arbete; huru detta fördelas på de olika Medborgare-classerne, så at ingenderas lyckssalighet lider intrång; huru den arbetssamhet, som förskaffar spirituel glädje, kan bäst förenas med det, som ger timlig utkomst; huru Naturen kan förmås at arbeta der, hvarest människan eljest skulle blifva träl; korrt sagt: huru sällheten, och så väl de naturliga, som sjelfgjorda behofvens afhjelpning, kunna ernås genom måttligt arbete; se! detta är Statsmannens vishet och Philosophens studium.

Jag har för mig sjelf vidlöftigare undersökt detta vidsträckta och mer än alla andra gagneliga ämne. För at gifva en försmak på mit större verk, vill jag här af denna lära göra et korrt användande på Upfostran.

At Regeringarne i våra Stater hafva et ſtort inflytande på Upfoſtran, är alt för ögonſkenligt för at behöfva beviſas. Det vore et oförſvarligt hyckleri, om jag, i fall upfoſtran vore felaktig, ſkulle rent af frikänna Regeringarne för all brottslighet dertil, och ſkjuta hela ſkulden på Folket, ſom likväl ej ſjelft är mäſtare öfver ſin cultur. Staternes Styresmän hafva ej allenaſt uphäft ſig til Univerſal-pædagoger, och offentligt auctoriſerat undervisningen; de äga deſsutom en ganſka ſtor inflytelſe på våra ſeder. Genom en ſådan inflytelſe händer, at arbetet, ſom dock är Naturens bud til lyckſalighet, blir genom Regeringarnes exempel och gunſtutdelning dels ſkymfadt, dels genom offentliga inrättningar olika fördeldt. Dock, denna briſtfällighet tilhör ej endaſt våra nyare Stater. De fordna, Corinth kan hända undantagen, voro ej bättre; några af dem voro til ock med ſämre. Deras Statskloke biföllo, och ſmyckade med upletade ſkäl denna briſtfällighet, ſom i ſå hög grad ſkadar människan, och är orſaken til flera oredor, än de ſom genaſt falla i ögonen: den beſtod deruti, at de föraktade arbetſamheten. De tillade dem, ſom idkade arbete och valde näringsvägen, öknamnet *Banauſer*; Deras arbete

kalla-

kallades ofritt och anſågs otjenligt för de förnäme, hvilka hade förnöjelſen til deras enda ſyftemål, och ej lärde annat i Skolorne, än det ſom kunde bidraga at göra nöjet ſmakligt.

Detta förakt för handarbete är ej allenaſt inrotadt i våra Stater, utan äfven på ſätt och vis auctoriſeradt af Regeringarne. Ingen ſådan arbetare hedras med rang och tittlar. Ej at arbeta, men at hafva många ſysſlolöſa timmar, är i mångas tankar nödvändigt för at kunna räknas til rang-claſſerne. Äfven tanke-arbetet, när det utgör en näring, och ej deſto rikare belönas med pengar och maklighet, blir ſällan högaktadt. Alla privilegerade Lättingar ſe med förakt ner på Arbets-claſſerne, lika ſom de förnäme Grekerne ſågo ned på Banauſerne. Nödvändighetsarbetet är förenadt med förakt; alla ſky derför; alla ſträfva efter at blifva ſtore och late. Arbets-claſſen blir beſtändigt mindre, och Lättingarnes alt ſtörre med hvarje befordran; ty en rangsperſon och deſs barn äro för evigt fritagne från handarbete. På detta ſätt hafva Regeringarne auctoriſerat en del människors lättja och de öfriges föraktade träldom. De lägre claſſerne få derigenom för mycket; och de högre för litet af det, ſom naturen beſtämde

ſtämde at gifva ſmak åt vår förnöjelſe och lyckſalighet, och hvars riktiga fördelning är et ſå kraftigt medel at bevara Staterne. Naturen blir ſällan rådfrågad vid denna utdelning; han förbigås aldeles; men ſtraffen derför, ſom jag redan anmärkt, uteblifva icke. Genom de ſyſſlolöſa Claſſernes växande talrikhet, blir den arbetande claſſens börda altför ſtor; den kan ſlutligen ej uthärdas. Vi hafve i vårt Tidehvarf et exempel på följderne deraf: Adel och Präſterſkap, öfverflödige Ämbetsmän, ſugande Upbörds-betjenter och Förpaktare, rikt förſörgde Dagdrifvare, den oräkneliga ſkaran af Penſionairer, alla deſſa utgjorde en claſs af Lättingar, ſå ſtor, frätande, och ſå högdragen emot det lägre Folket, at arbets-claſſen ej längre kunde uthärda ſit blodiga ſläp. Då lägenhet yppades för den länge qväfda harmen, utbraſt den med en våldſamhet, ſom ſatte hela Europa i rörelſe.

Det är ingen tvifvel, at ju detta Naturens bud bör vid upfoſtran hafvas för ögonen. Men, beklagligtvis! likſom ſyſſlo-lösheten är auctoriſerad af Regeringarne, ſå har den ockſå utan förſyn blifvit väſentlig i Medelſtåndets upfoſtran. Man inplantar hos barnen förakt för arbets-claſſen eller åtminſtone begrep om de

ſyſſlo-

fysslolöses större lyckfalighet, och efter dessa begrep inrättas lefnadssättet. Hvar och en håller så många tjenste-hjon, at både han sjelf och barnen befrias från de nödvändiga göromålen inom hus. Många oskyldiga fysslor bränmärkas med förakt. Man lär barnen skämmas för, at hålla deras egna kläder rena; man inplantar hos dem, at sådant endast anstår tjenstefolket, men at makligheten deremot är något förnämt. At gå til fots är oanständigt, och ynglingen til häst ser föraktligt ner på de gående. De unge läras från späda barndomen, at vara olydige emot Naturen, eller åtminstone at misskänna honom, och detta kallas en *upfostran comme il faut:* den åtföljes likväl af orättrådighet och träldom!

Detta barna-fördärf inträffar aldramäst i de Länder, der föräldrarne af löjligt högmod vilja efterapa de högre classerne. Ingen annan än Dåren försöker at höja sig öfver sit stånd; och som Dåren ej har förnuft, efterapar han de högre classernes fel, utan at kunna hinna up til deras dygder. At vi, i Naturens ögon, ej äro ypperligare än andra, at vi alla äro af et och samma ämne, like i födseln och i döden, at ingen är af Naturen fritagen från arbete, detta glömma de ouplyste i

den

den högre människo-classen; och det är likväl just detta fel, som Medelståndets Dårar inplanta hos deras barn. *O imitatores servum pecus, ut mihi sæpe bilem, sæpe jocum vestri movere tumultus!*

Huru oförsvarligt sådana föräldrar handla mot barnen, kan ej nog eftertryckligt läggas på deras hjertan. De göra dem til Naturens fiender, til oskicklige för den sanna lyckosalighet Naturen utdelar. De lägga i sjelfva upfostran grundvalen til barnens växande olycka. De inse ej, at sådana barn ej kunna nöjas med hvad framdeles med rätta blir deras lott; hvad de ej kunna få med rätt, det slita de åt sig med orätt. Människan är i detta lif i en beständig utveckling och förvandling; hon står aldrig stilla i sin daning; hennes begär växa; antingen motgång eller en välgörande uplysning kan förmå henne at inskränka dem; eljest är hennes bemödande at utsträcka dem, oupphörligt. När derföre sådane barn växa til och ej kunna mätta deras åtrå med själens förnöjelser, hvilka de i barndomen aldrig fått smaka, taga de deras tilflygt til lyckosökande och högmod. Deruti kunna de sätta deras lyckosalighet, och alla medel, som bidraga til at vinna den, äro för dem lika goda. Då de i barndomen

blef-

blefvo klädde, födde och uppaſſade bättre än andra, vilja de ännu mera njuta deſſa fördelar i en tiltagande ålder. All minſkning häruti plågar dem: det blir en förtret, at vara ſämre än deras likar. Lyckſökandet förleder dem til ännu flera laſter. Deſſe förderfvade barn vilja äfven i ära och uphöjelſe upſtiga öfver ſina likar; och för at vinna deſſa föremål, förſkjuta de inga medel. Baktal, falſkhet, andras utträngande, prål med andras ſkicklighet, och framför alt, et nedrigt krypande, deſſa äro de medel, ſom barn, hvilka på detta ſätt blifvit upfoſtrade, använda til deras fördel.

En man af detta ſlag kryper för ſina Förmän, är Deſpot mot underhafvande, ſkymfar ſin jämnlike; och deſſa egenſkaper utmärka hvar och en, ſom är olydig mot Naturen och upfödd i Lättja.

Ja, jag vågar påſtå, at de fleſta moraliſka fel i Staten hafva ſit urſprung från åſidoſättandet af detta Naturens bud, vid Upfoſtran. Det fordras ej långvarig dygde-utöfning för at finna förnöjelſe i rättſkaffenhet; och om man i ungdomen blifvit danad til måttlighet, arbete, och ſinnets nöjen; om man hade fått ſmak på den glädje, ſom köpes genom mödan, ſamt lärt at inſe högmodets barnslighet;

vore

vore det för en sådan människa nästan omöjligt, at vid en tiltagande manna-ålder kunna sänka sig til de nedrigheter, som äro oumbärlige för den högmodige och Lättingen, när de söka lycksaligheten. Hvilken sedig och cultiverad människa skulle kunna låta öfvertala sig, at plundra en af sig kommen Bondes eller Torpares sista qvarlåtenskap, våldsamt släpa den enda återstående koen, den sista grofva brödkakan, klädestrasorne och det hårda hvilostället från den utsugna och trälande arbetarens änka och barn, för at lägga ännu en usel fyrk til sin förmögenhet, för at underhålla sit öfverflöd och sin maklighet, eller som det heter, för at förja för sin utkomst. Kan någon, som lärt arbeta, för at smaka en hemma-växt lyckssalighet, kan den som sjelf undergått någon förnufts-odling, utsätta sig för förakt, samvetsqval och naturens hämnde-förmåga, endast för at njuta en inbillad, afskyvärd och flygtig förnöjelse?

Det blefve för vidlöftigt, at här omständligare förklara alla de politiske olägenheter, som flyta från detta arbets-förakt och från den råskillnad, som derigenom är satt emellan Medelståndet och arbets-classen; det blefve för vidlöftigt at visa huru gagneligt det vore för bägge

och

och för det allmänna bäſta, om arbetſamhet högaktades och rå-ſkillnaden emellan deſſa ſtånd uphäfdes. Den Författare gjorde ſig högt förtjent af Staten, ſom på et öfvertalande ſätt yrkade deſſa ſtånds nära förening, och ſom viſade huru gagneligt det vore för ſjelfva Medelſtåndet, at efterlikna den förnämare claſſens dygder, och ej des fel. Man finner ibland Dannemarks högſta Adel, män ſom äro mönſter i arbetſamhet, i nedlåtenhet, i ädelt nit för alla de olika ſtåndens gemenſamma väl: måtte Medelſtåndets *ſervum pecus* beſkåda dem, och ej genom ſtolthet af de rikedomar lyckan gaf, genom ämbetsmyndighet, genom högmod öfver en rang, ſom utan klokhet och förtjenſt endaſt är et lekverk för barn, ådraga ſig arbets-claſſens hat och ſätta en farlig ſkiljemur emellan Statens Medborgare! Måtte de betänka, at utan Arbets-claſſens flit ſkulle alt deras prål, deras rikedom och makliga lefnad ſnart blifva til intet; at utan arbetſamhet och kunſkap äro de ſjelfve långt mindre aktningsvärde, än dagakarlen, ſom genom mödoſamt arbete förſkaffar ſig en knapp lifnäring; at endaſt nyttigt arbete är en förtjenſt i Staten; ſamt at flit och kunſkap äro de ende, ſom borde kunna göra anſpråk på rang.

Denna förening emellan Medborgare-claſſerne kunde ſke på två ſätt: dels genom Medelſtåndets nerſättning; dels genom Arbets-claſſens uphöjelſe: det vil ſäga, genom bägges förbättrade cultur. Det är den olika odlingen, ſom håller dem åtſkilda; och vore den cultur, genom hvilken Medelſtåndet tror ſig äga företrädet, verkligen aktningsvärd, eller vore den en cultur, ſom förtjente detta namn, ſkulle den tillika vara ſådan, at Arbets-claſſen kunde taga del i denſamma, och bägge vore i ſtånd at nalka ſig intil hvarandra. Men när man undantager de verkligt ſtuderande, och några få, ſom använda ſina lediga ſtunder på ſann uplysning; beſtår Medelſtåndets ſtörre cultur, framför Arbets-claſſens, endaſt i den ſom en ſtörre vällefnad gifver, och den kan knappaſt kallas cultur. Medelſtåndet kan bättre converſera, kläda ſig, har en ſtörre artighet: i öfrigt är uplysningsgraden hos bägge näſtan denſamma. I allmänhet har vårt Medelſtånd ej hunnit långt i uplysningen. De få ſom befatta ſig med läsning, ſöka endaſt det nöjſamma. Om uplysning och kunſkap är det ſom lägger grund til cultur, och litteraturen åter är et ſäkert kännemärke på denne ſiſtnämnde; ſå kan man ſe på vår litteratur, och ge-

genom denſamma ofelbart erfara huru högt Medelſtåndets cultur upſtigit. Romaner, Theater-piecer, och dagens anekdoter utgöra hvad Boklådorna kunna affatta. Vil man bibringa något grundligare, måſte man inſvepa det i något glättigt periodiſkt arbete, lika ſom bittra medicamenter upblandas och omgifvas med ſådant, ſom behagar den ſjukes ſmak; ändå lyckas det nog ſällan: alla alfvarſamma ſtällen i en ſådan periodiſk ſkrift äro ſällan upſkurne.

Föreningsmedlet är ſåledes arbetets bättre betalning och Folk-ſkolornas förbättring. Derigenom blef Arbets-claſſen ſatt i ſtånd at lefva något bättre, och at kunna nyttja ſjälen til det, hvartil hon är beſtämd. Vår uplyſta Regering bemödar ſig at vinna bägge deſſa ändamål; men han möter tröghet, kallſinnighet, fördomar och motſtånd juſt hos dem, ſom ſkulle vara redſkap til deſſa förbättringars verkſtällande. Uplysning ſaknas öfveralt; gamla privilegiers förſvar; briſt på den ſtyrka i ſjälen, ſom kan göra upoffringar; vällefnaden, ſom aflar tröghet; deſſe äro ſkräck-bilder för en del af allmänheten. Senfärdigt ſer det i allmänhet ut; och ännu långſammare blir den allmänna ſakens

gång, om upfoſtrans och Skolornas förbättring beſtändigt upſkjutes.

Et hufvudſakligt hinder är äfven det, at *allmänna andan* *) finnes ingenſtädes rätt hemmaſtadd. Stånden äro alt för mycket afſöndrade från hvarandra. Hvar och en ſer på ſit ſtånds, ſit ämbetes, ſin allernädigſt ombetrodda Stiftelſes väl, och tror ſig derigenom hafva upfyllt ſin pligt ſamt gjort ſig förtjent til efterkommandes loford; men man betänker ej, at Stånden och ſtiftelſerna hafva ſina pligter emot det allmänna, lika ſom Staten åter har ſina emot andra Stater. Deſſa äro graderne i våra förbindelſer, lika ſom de äro det i den politiſka uplysningen. Den ſom begynner at tänka litet utom ſit enſkildta yrke och ſit ſkrå, begynner tillika at höja ſig up til Patriotiſme; hans mun yttrar högljudt det enſkildta nitet för Fäderneslandet. Detta må kallas berömvärdt. Man bör ej ogilla denna nyfödda känsla för det allmänna, hos våra Landsmän; hos dem hvilkas vilkor förbjuda dem, at upſtiga til högre uplysning. Den ſom tänker mera djupt och vidſträckt, inſer, at

*) *Offentlig aand* på Danſka, *Public ſpirit* på Engelſka. Något nyttjadt uttryck, ſom ſäger det ſamma, lär näppligen finnas i vårt ſpråk. *Öfverſättaren.*

at Svenskar, Tyskar och Franker också äro våre Landsmän och hafva samma rättighet til jorden, som vi. Han fördömmer de afsöndrade Britter, som inbilla sig äga en uteslutande rätt til Oceanen, til handeln, til det mest riktande i verlden. Han inser, hvad som är lifvets ändamål här på jorden. Han updagar sina egna fel, och blir Cosmopolit. Han fördömmer Cabinetternes cabaler, den politiska orättvisan, och Hofvens blodiga egennytta. Han omfattar jorden med sin blick, och anser den såsom en enda Stat under Naturens herravälde.

Gradvis bör således undervisningen upstiga. Man bör lära Ungdomen inse, at alla classer och stånd och inrättningar hafva et och samma syftemål; och man bör dana den, först til Medborgare af Staten, sedan til Medborgare af verlden. På det första har man, vid upfostran, aldrig tänkt; och huru långt man hunnit i det senare, derom må Prestersкapet, åt hvilket denna uplysning varit anförtrodd, yttra sig.

Om arbetsamhet värderades i följe af Naturens bud til lyckfalighet; om ståndden förenades, och den allmänna andan genom upfostran och undervisning inplantades redan från ungdomen; skulle Staten

derigenom anſenligt vinna i ſtyrka. Under fredens lugn ſkulle allas bemödande ſyfta til det ſtora och gemenſamma ändamålet; och i nödens tid ſkulle hvar och en vapenför Husfader gå med de ſina at förſvara det med hans eget väl ſå nära förknippade Fäderneslandet. En ſådan Stat, der alt lifvades af den allmänna andan, ſkulle under et krig ej framſtälla det ömkliga ſpektakel, ſom nu ſes vid Rhenſtrömmen, der hela Arméer af oſamdrägtige lego-karlar flygta af Paniſk ſkräck för en handfull Franſke Patrioter. Ståndens enighet utgör Statens ſtyrka. Den ſom bemödar ſig, at öka den, är Statens vän; den ſom arbetar på at afſöndra dem ifrån hvarandra, är Statens fiende.

Om Frihet och Jämnlikhet, af KANT.

(*Fragment.* Ur Berlinſche Monatſchr.)

Samfunds-författningen är grundad på följande grundſatſer, *a priori*:

1:o, *Frihet* för hvar och en Samfunds-Ledamot, ſåſom människa.

2:o, *Likhet* med hvar och en annan, ſåſom Underſåte.

3:o,

3:o, *Sjelfständighet*, såsom Statsborgare.

Dessa grundsatser äro ej egentligen lagar, som den redan inrättade Staten gifver; utan människo-rättigheternas rena förnufts principer, hvarpå hela Statens inrättning beror. Således

1:o, *Frihet* som människa. Jag uttrycker den, såsom en principe i det allmännas constitution, i följande formel: ingen kan tvinga mig at vara lycklig på sit vis (efter det begrep han gör sig om andra människors väl); utan det skall stå hvar och en öpet, at söka sin lycksalighet på den väg han sjelf finner vara den bästa, med undantag, at han ej gör ingrep i den frihet alla andra äfven hafva, at sträfva efter et lika ändamål. En Regering, som är grundad på principen af välvilja för Folket, såsom en Fader i förhållande til sina barn, det vil säga: *En faderlig Regering*, då följaktligen Undersåtarne äro tvungne, at, såsom omyndige barn, hvilka ej kunna urskilja hvad som är dem gagneligt eller skadligt, förhålla sig helt passivt, för at af styrelsen blifva underrättade om *huruledes* de skola vara lycklige, och i öfrigt låta det komma an på dess godhet *om* de i allmänhet få vara det; är den största *despotisme* man har begrep om.

2:o, *Alla Statsborgares likhet*, såsom Underfåtare, kan ganska väl bestå med den största olikhet, så väl i affeende på den enes kropps eller själs öfverlägsenhet öfver den andra, som i utvärtes lyckliga omständigheter, rikedomar och större rättigheter i allmänhet; så at den enes välfärd mycket kan bero af, om en annan vil bidraga til densamma (hvilket är den fattiges förhållande til den rike), och den ene får lyda, (til ex. barn sina föräldrar, hustrun sin man) den andra befalla; den ena tjenar, den andra lönar, och så vidare. Men med affeende på *rättighet* (som då den är et uttryck af allmänna viljan, kan vara blott en enda, och angår rättighetens form, ej materien eller objectet) äro de dock alla lika, emedan ingen kan tvinga någon på annat sätt, än genom allmänna Lagen (och dess Handhafvare, Statens öfverhufvud), hvarvid åter hvar och en annan motstår med samma kraft, och ingen kan blifva obefogad at tvinga andra, utom den, som genom förbrytelser förlorar denna rättighet.

Af begrepet om Underfåtarnes likhet i Staten, upkommer denna formel: hvar och en medlem kan upstiga til hvad högd i et stånd som helst, hvartil hans talanger, flit och lyckan kunna föra honom,

nom, och ingen af deſs Med-underſåtare får genom något ärftligt prerogative ſtå honom i vägen och hindra honom och hans afkomma ifrån at ſåledes upſtiga.

Ingen kan öfverlämna ſit ſtånds företrädes-rättigheter, hvilka han i Staten beſitter, til arf åt ſina efterkommande, ej heller kan någon vara ſå qvalificerad til Herre-ſtåndet, at han genom tvångsmedel kan hindra andra ifrån, at genom egna förtjenſter upſtiga til ſamma högd. Alt annat kan man ärfva, hvad ſom är en ſak, ej en perſonlighet, hvad ſom kan förvärfvas ſåſom ägendom, och hvad man åter kan ſkilja ſig vid; ſåledes kan ibland et ſtort antal efterkommande upſtå en betydlig olikhet emellan det allmännas medlemmar i affeende på rikedomar; men det kan ej hindra, at ju hvar och en får ſvinga ſig up til en ſå lycklig belägenhet, ſom hans talanger, flit och lyckan kunna förſkaffa.

3:o, *Sjelfſtåndighet ſåſom Statsborgare*, det är: ſåſom Med-lagſtiftare. I affeende på redan gifne Lagar äro alla frie och like; men i affeende på rättigheten at gifva lagar, kunna ej alla anſes like. De ſom ej äro delaktige i denna rättighet böra likväl, ſåſom medlemmar af det allmänna, åtlyda deſſa lagar, och de kun-

na af dem fordra förſvar, dock icke ſåſom *Statsborgare*, utan ſåſom *Skyddsförvandter*.

Den ſom har röſträttighet, at gifva en grundlag, hvilken är reſultatet af den allmänna National-viljan, kallas *Statsborgare*. Den därtil ärförderliga egenſkapen är, utom den *naturliga* (at det ej är et barn, eller et fruntimmer) endaſt denna: at han är *ſin egen herre*, och följaktligen har en eller annan *egendom* (hvartill kan räknas hvar och en konſt, handtverk, vetenſkap) ſom föder honom; det vil ſäga: at han, när han af andra nödgas förſkaffa ſig det han ſkall lefva af, förvärfvar ſig det genom at gifva igen något ſom är *hans*, och ej genom at öfverlåta andra bruket af ſina krafter; och at han ſåledes, i ordets egentliga förſtånd, ej *tjenar* andra än det allmänna.

Herdabref.

Vi Fån, med himlens nåd Riksvettförſtörare,
Miſolumeniers Probſt och Ljuſets fiende,
Vår gunſt och hälsning bjudom Eder,
Er Dårſkapens och Våldets Tjenare,
Er nitiſke förföljare
Af Sanning, Frihet, Dygd och Heder.

Som

Som i betraktande Vi tagit
De framſteg Svenſka vettet gjort,
Och ſåſom vi derjemte ſport
At ifrån högre Ort
Beſkydd och ſtyrka Snillet dragit;
Så anſe Vi betänkeligt
At endaſt ſe — men icke mota
En fara, ſom ſå grufveligt
Vår Samfunds-labyrinth tycks hota.
Utruſtade derför af Tyranniets Gud
Med Anda och med Kraft at mörkrets lag predika,
Vi mane Er härmed, at icke ſvika
Hvad Himlen genom oſs befallt i deſſa bud:

Du ſläpa ſkall til ſtupſtocken
Hvar enda af det uprorsfölje,
Som väpnar ſig för Friheten,
För friden och uplysningen;
Ty blod och mörker Jorden hölje!

Må ingen vördnad offren ſkona;
Var heligt grym i briſt af mod;
Gjut lömſkt hvar fruktad Hjeltes blod:
Må ingen dygd dit raſeri förſona;
Slå *la Fayette* i järn, och ſtörta *Henrics* Stod
Och trampa *Stanislai* Krona.

Nu kan det likvist hända sig,
At til så grymma värf dig krafter fela,
At Öfverhet och Lagar binda dig;
Då skall — i loffad lydnad ytterlig —
Du rol'n af Underfåte spela;
Då skall du bakom ljufet föra
Dem, hvilkas magt du icke trotsa kan;
Då skall du af hvar redlig man
En *Jacobin* i Kungars ögon göra
Och uti Folkens — en *Tyran*;
Då skall du alla tänkesätt,
Som höja människan, och skydda hennes rätt,
För upror och för gudlöshet beskylla;
Då skall i himlens namn du Despotismen hylla:
Ljug rakt i *Himlens namn* — ty vet det lyckas lätt
Med detta toma ljud, at hopens själar fylla.

Du älska skall en bror, en vän
Uti hvar Präst, som fanatisme predikar,
I hvarje Rik, som trycker sina likar,
Och i den fånigt dryga Ädlingen.
En helig vördnad skall du hysa
För hvar Monark, som uti Neros spår
På grus och lik til sina syften går;
Den Kung är svag, som mänskors kärlek får:
Den mägtig blott, för hvilkens bud de rysa.

Sprid ut all Religion, ſom mänſkans
djerfva vett
I fördomars och mörkrets bojor ſmider;
Som, lämning utaf fälla råa tider,
Emot den odling, kunſkaperna gett,
Mot ſundt förnuft, Moral, och Samhälls-
lära ſtrider;
Som bjuder tänkeſättens ſtöd,
Med blinda hopens nit, åt Bofvar och
Deſpoter,
Och rättighet til Folkets bröd
Åt oſs Prælater öfverlåter.

Sök ej, med fåfäng klyftighet,
At ſunda vettets bud och Dogmerna för-
ena,
Et ſlikt förſök är en orimlighet:
Beſtraffa deremot förnuftets gudlöshet,
Och hopen lär, at i enfaldighet
Alt hvad en Munk har ſagt, gudomligt
mena.
Om Folket vanan feck at granſka mot
hvarann
En diktad lära och en ſann,
Det ſkulle ſnart til vettets ära
Den ſannas värde taga an:
Och Turken — om han nånſin Sanning
fann —
Geck ſnart från *Mahomets* til *Chriſti* Lära.

Men

Men — då nu Snillets Folk missbruka Tryckfriheten,
Det är: *Blott skrifva sannt*;
Då de til sundt förnuft förföra allmänheten
Med läror utaf *Locke*, och *Rousseau*, *Hume* och *Kant*;
Då *Postens* critiska Pedant
Sökt tränga Vanvettet — också ur *Vitterheten*;
Då i *Finance* och *Politik*
De *Vise* alt til säkra grunder föra,
Som flere Seklers tro, och Staters form förstöra;
Och då, i kraft af en förvänd *Physik*,
De *Swedenborg* til dåre göra
Och döda människor til lik:
Då är det tid at pennan fatta;
Skrif då — lik godt på hvilket sätt —
Blott Folkets hjernor bli besatta
Och vacklande dess tänkesätt.
Välg, til exempel, at författa
- - - - et *svar på Luntan*, yrkande din rätt
At skrifva oförd, så det smädande, som platta.
Uti en *sund Philosophie*
(I feber yrar man ibland om hälsa)
Bjud dig at täcka tak och Stater frälsa:
Ännu en Tome om Oneiromantie!
Träng dig bland skaran af Poëter,

För-

Fördränk Nationens *ſmak* i floder utaf *Æter*;
Et Folk ſom ſaknar vett, ſkall ſakna feder ſnart.
Med ſvärmeriets kraft ſtyr tankeſättens fart
Til fördomar och til orimligheter:
Vräk Logican bland gammalmodigheter,
Bry dig ej om bevis, ſkrik endaſt: *det är klart.*
Nationens häfder kläd i drägten af en Saga,
Hvarmed du pöbeln roa må;
Lär honom utaf alt at falſka följder draga;
Och blygs ej på dens graf, at tadlets tiſtlar ſå,
Hvars fiender du vill behaga.
Bevis med din revers på klingande ducater
At *Kant* ej uptäckt något nytt.
Til tröſt för tuſen Vitterhets-krabater
Skäll Sverges ſtörſta Skald för: *Årans Lillepytt*:
Ty då du ſer en uplyſt man,
En man af ſnille och af hjerta
(Som under bödelns järn du icke ſläpa kan)
Då härma T — s ton — och lika låg ſom han,
Af Pöbelns bifall följd, gack at förtjenſten ſvärta.

Gagneliga Afhandlingar och Critiker emottagas til införande i detta Arbete, då de inlämnas i UTTERS *Boklåda uti stora Kyrkbrinken, under adresse til Sällskapet:* **För Landtmanna Läsning.**

Kostar häftad 12 Skilling.

Läsning

för

Landtmän.

Af et Sällskap.

Andra Häftet.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Henrik Andersson Nordström,
1795.

Lösning

för

Landtmän.

Af

Andre Hellen.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Herrn Anderssen Nordström,
1795.

Om Sällheten, af FERGUSON.

(från Engelſkan).

SÄLLHETEN, detta märkliga ord, det oftaſt nyttjade, det meſt vanliga i Sammanlefnaden, är kan hända, vid en mera noggran forſkning, det minſt förſtådda. Det tjenar at uttrycka vår förnöjelſe, när en åtrå är mättad: det yttras med en ſuck, när föremålet är aflägſet: det utmärker något, ſom vi önſke at vinna, men åt hvilket vi fällan vände en ſtadgad och forſkande blick. Vi beſtämme hvarje ſaks värde efter deſs nytta och deſs inflytande på Sällheten; men vi tro, at ſjelfva denna nytta och ſällhet ej fordra någon underſökning.

Vi anſe vanligtvis de människor för de lyckligaſte, hvilkas begär oftaſt mättas; men om, i ſjelfva verket, begärens fyllnad och en fortſatt njutning utgjorde Sällheten, kunde människo-ſlägtet med ſkäl klaga öfver ſin allmänna lott. Hvad ſom kallas njutning, äger vanligtvis blott et ögnablicks varaktighet; och föremålet

för en varm längtan uphör, så snart man hunnit det, at längre sysslosätta sinnet: en ny åtrå upkommer, och inbillningskraften syftar sedan, som förut, til en aflägsen Sällhet.

Huru många betraktelser af denna art ingifvas oss icke af melancholien eller af sjelfva denna vanmagts och sysslolöshets verkningar, i hvilka vi önskade at vara nedsänkte, under begrep af befrielse från mödor och bekymmer?

När vi företage oss en noggran beräkning af de njutningar och de lidelser, som äro beredda för människo-slägtet, är det en lycka, om vi ej finne, at plågan, i afseende på dess storlek, dess varaktighet, dess täta förnyelser, har en ansenlig öfvervigt. Den häftiga verksamhet, hvarmed vi tränge oss ur hvarje närvarande belägenhet til hvarje ny; vår olust at åter vandra den väg vi gått; ålderdomens afsmak för ungdomens nöjen, och mannaåldrens för barnets lekar; alt detta har blifvit anfördt för at bevisa, at så väl minnet af det förflutna, som känslan af det närvarande, är lika föremål för afsmak och missnöje.

Denne slutsats är likväl, som många andra, hvilka hämtas från vår antagna Kännedom af orsakerne, ej enlig med erfa-

erfarenheten. I hvarje gata, hvarje by, på fältet, visar hvarje person, som möter oss, et anlete, hvilket utmärker antingen glädje, tanklöshet, bekymmerslöshet, tilgjordhet, arbetsomsorg eller lifaktighet. Åkermannen vissla vid sin töm, Handtverkaren är förnöjd vid sit Yrke; den glättige njuter en fortsättning af glada känslor, hvilkas uphof vi ej kunne upleta; äfven de, som bevisa huru uselt människo-lifvet är, känna deras bedröfvelse minskas under skälens upletande, och benödandet at yrka människornas osällhet blir för dem et drägligt tidsfördrif.

Sjelfva orden *nöje* och *plåga* äro kan hända tvätydiga; men om de äro inskränkte, som de i många af våra undersökningar synas blifva, til känslor, som härledas från yttre föremål; antingen til minnet af det förflutna, til känslan af det närvarande, til begrepet om framtiden; är det en stor villfarelse at antaga, at de innefatta sällhetens eller osällhetens alla beståndsdelar, eller at et vanligt lifs glädje bibehålles genom dessa nöjens öfvervigt, hvilka hafva deras särskilta namn, och äro, vid eftertanka, närvarande för minnet.

Sinnet är under ſin meſta tid ſyſſlo-ſatt med verkſamma bemödanden, och ej blott med upmärkſamheten på ſina egna känſlor af nöje och plåga; och förtek-ningen på deſs förmögenheter, nemligen förſtånd, minne, förſigtighet, känſla, vilja, affigt, innehåller endaſt namnen på deſs verkningar.

Om, under alla de känſlors uteblif-vande, åt hvilka vi gifve namnen *njut-ning* eller *lidande*, vår varelſe kan hafva deras motſatta egenſkaper af *ſällhet* eller *oſällhet*; och om hvad vi kalle *nöje* eller *plåga* uptar endaſt en liten del af männi-ſko-lifvet; när den jämnföres med den tid, ſom förlöper under upfinning, verk-ſtällighet, bemödande, väntan, vägled-ning, eftertanka och ſamfundspligter; är det ſynbart, at våra verkſamma be-mödanden förtjena, åtminſtone i anſeende til deras långvarighet, ſtörſta delen af vår upmärkſamhet: när deſſa ſakna lägenhet at verka, låter människans behof, ej af nöje, men af ſyſſloſättning, känna ſig; och den lidandes klagan är et mindre ſäkert kännetekn af oſällhet, än den trånande ſyſſlolöſes ſtirrande blick.

Likväl räkne vi ſällan något bemö-dande, hvartil vi äro tvungne, ibland lif-vets förmoner. Vi ſyfte beſtändigt til en

tid

tid af blott njutning, eller til et slut på alla bekymmer; och vårt öga går misste om rätta uphofvet til de flesta af våra närvarande förnöjelser. Fråga den sysslosatte, hvilken fällhet han efterstrafvar? Han skal kan hända svara, at han söker den i föremålet för något närvarande bemödande. Fråga vidare, hvarföre han ej är olycklig under detta föremåls aflägsenhet? Och han skal svara, at han hoppas hinna dit. Men är det då hoppet allena, som ger sinnet styrka under alla osäkra och af händelser beroende utsigter? Och skulle visheten om framgång fylla den tid, som förlöper under väntan, med gladare känslor? Gif Jägaren sit villebråd, och spelaren de pengar, hvarom han täflar, at den ena må slippa plåga sin kropp, och den andra sit sinne: bägge skola sannolikt le åt vår dårskap. Den senare skal å nyo sätta sit vundna guld på vågspel för at gifva sinnet verksamhet; och den förre skal lössläppa den fångade hjorten på fältet, för at åter få höra hundarnes skall, och ila til mödor och fara. Tag borrt från människorna all sysslosättning, mätta deras åtrå, och lifvet skal blifva en börda och minnet en plåga.

"Karlarne i vårt land," säger en förnäm Dame, "borde lära sig sy och "knyta:" det skulle förekomma, at deras tid blefve för dem och andra en börda. "Detta är sant," säger en annan; fastän "jag aldrig går ut, bäfvar jag för hvarje "regnskur; ty då komma Karlarne half-"slumrande för at söka tidsfördrif hos oss, "och en ägta man i elakt lynne, är en "besvärlig syn."

Mänskliga lifvets motgångar och mödor äro anledda såsom bevis emot Guds godhet; och likväl äro många af de tidsfördrif, som tillskapas af oss sjelfve, åtföljde af svårigheter och faror. Den store Inrättaren af mänskliga lifvets skådespel insåg ganska väl, huru han borde förja för Acteurernes behof. Förändringar och omskiften äro ämnen för vår klagan; men utan dem skulle snart alt nöje uphöra. Då man anlägger eller verkställer en plan; då man följer sinnesrörelsens och känslans ebb och flod, utveklar sinnet sin varelse och njuter sig sjelft. Äfven när vi vete, at ändamålen äro af ringa värde, bemöda sig likväl talangerne och bildningsgåfvan med styrka; och alfvare och lek förnöja gemensamt. Vi önske hvilan, endast för at ersätta vår inskränkta och uttömda styrka;

när

när göromålen trötta oss, är nöjet ofta endast et ombyte af sysslosättning. Vi äro ej altid olycklige, när vi klage. Det gifves en slags sorg, som är behaglig för sinnet, och äfven tårarne kunna någon gång vara et uttryck af nöjet. Målaren och Skalden hafva förstått, at begagna sig af denna vår sinnesförfattning; at lifva vår sorg har blifvit et af deras kraftigaste medel til vår förnöjelse.

För en Varelse af denna beskaffenhet är det derföre en lycka, at lockas til verksamhet, antingen af begär efter nöjet eller fruktan för plågan. Hans verksamhet är för honom af mera vigt än sjelfva det nöjet han söker, och orklösheten et större ondt, än det lidande han skyr.

Det nöje, som hämtas af de djuriska begärens fyllnad, är af korrt varaktighet; och en öfverdrifven sinnlighet är en själens sjukdom, som skulle botas af hugkomsten, om den ej ouphörligt upeldades af hoppet. Jagten är ej säkrare slutad genom det jagade djurets död, än den välluftiges glädje af medlen til hans tygellöfa njutningar. Sinnlighetens föremål utgöra, i egenskap af Samhällsband, och såsom ämnen för et långväga eftertraktande, en vigtig del af mänskliga lif-

vets sammansättning: de leda oss at fullfölja naturens ändamål, at vidmagthålla vår enskilda varelse, och at fortplanta vårt slägte; men at på dem bygga Sällheten, vore en villfarelse i Theorien, och ännu mera vid utöfningen. Äfven Seraillens Envåldsherre, för hvilken vidsträckta Länders skatter utpräsas af kufvade undersåtare; för hvars bruk Diamanten uphämtas ur jordens inälfvor, och de dyrbaraste parfumer samlas; för hvars njutning de mäst kjusande Skönheter hämtas från de Länder, der Könet, under en beständig Sommar-sols lifvande strålar, mognar til retelser och välluft; denne är likväl kan hända mera osäll, än den usla folkhop, hvars arbete och egendom skola offras åt hans nöjen.

Sinnligheten öfvervåldigas lätt af de bemödanden, som sysslosätta et verksamt sinne. När nyfikenheten är väckt; vid hvarje sinnesrörelse; äfven under et varmt, glättigt eller alfvarsamt samtal, blifva bordets nöjen förgätne: Gossen bortbyter dem mot sina lekar, och den mognade mannen öfverger dem för sina göromål.

Vi anse ofta medlen til njutning och sjelfbestånd, til exempel: trygghet, tak öfver hufvudet, föda, m. fl. såsom

en

en säker grundval för Sällheten. Men äfven de, som äro minst fallne för at moralisera, anmärka, at Sällheten ej är förenad med rikedom, ehuru denna innefattar inom sig alla medlen til uppehälle och sinnliga njutningar. De belägenheter, som fordra återhållsamhet, mod och öfverläggning, utfätta oss för faror, och räknas ibland de besvärliga; likväl synes den skicklige, den tappre och den ihärdige njuta deras egen varelse, när de omgifvas af svårigheter och äro tvungne at använda den förmåga de äga.

Då man berättade Spinola, at Francis Vere hade dödt af sysslolöshet, svarade han: "mera behöfdes ej för at drä"pa en General." Huru många gifvas ej, för hvilka krig är et tidsfördrif; som välja en Krigsmans lefnadssätt, beständigt åtföljdt af faror och mödor; en Sjömans, för at strida med svåra öden och sakna alla beqvämligheter; en Statsmans, för at tumla om i hatfulla partiers strider; och hvilka, hälldre än at vara sysslolösa, bemöda sig för människor och nationer, i hvilkas öden de ej taga den minsta del. Sådane män välja ej mödan derföre, at de anse den äga företräde framför nöjet; men de äro af en verksam sinnesförfattning förda til deras förmågas och drift-

hets oafbrutna utöfning: de höja ſig och lifvas under bemödanden och ſvårigheter; de förfalla och aftyna, när denna deras verkſamhet ſaknar föremål.

Hvad var njutning för den Ynglingen, ſom, efter Taciti förſäkran, älſkade ſjelfva faran, ej modets belöning? Hvaruti beſtår hoppet om nöjen, när valdthornet eller trompettens ljud, hundarnes ſkall, eller Stridsmännens härſkri väcker Jägarens eller Soldatens ifver? Våra meſt lifvande belägenheter äro de ſom kalla oſs til faror och möda, ej de ſom locka til trygghet och beqvämlighet: och människan ſjelf, då hon viſar ſig förträffligaſt, är ej en varelſe, ſkapad för nöjet, för blotta njutningen af det goda elementerne bjuda henne; utan tvärtom, lik ſine följeſlagare, hunden och häſten, för at utöfva ſina naturs-förmögenheter, framför hvad ſom kallas hennes njutning; för at tråna i ſjelfva beqvämlighetens och öfverflödets ſköte, ſamt hänryckas af glada känſlor under faror, ſom från alla ſidor hota deſs varelſe. Fallenheten til verkſamhet är afmätt efter den förmåga hon äger, och hennes naturs meſt aktningsvärda egenſkaper, ädelmod, ſtändaktighet och visdom, äro tydligt afpaſ-

ſade

ſade efter de ſvårigheter, mot hvilka hon är ämnad at ſtrida.

Kroppsliga nöjen blifva oſmakliga, när ſjälens verkſamhet är rigtad mot et annat föremål, och likaledes uplöſes vår känſla af kroppslig plåga, vid hvarje häftig ſinnesrörelſe. Blesſurer kännas ej med ſmärta under ſtridens häftighet och villervalla. Äfven plågor, ſom äro omtänkſamt tillämpade och med grym omſorg förlängde, uthärdas med ſtåndagtighet och med en ſynbar förnöjelſe, när ſinnet är hänryckt af någon ſtark paſſion, ſom härleder ſig antingen från religion, enthouſiasme eller nitälſkan för människoſlägtet. Vidſkeplige andäktiges ihärdighet under den Chriſtna Kyrkans alla åldrar, at tåla förföljelſen; de ſjelfvalda ytterliga plågor, ſom äro allmänna ibland Öſterländarnes Religions-ſecter: den vildes förakt för hunger och alla pinſamma ſtraff; Soldatens glättiga och ihärdiga tålamod under et fälttog; alt detta viſar, huru vi kunne miſsräkna oſs, när vi dömme om människors oſällhet efter deras ſynbara ſvårigheter och lidande. Och om det anſes för en öfverdrifven klyftighet, at ej vilja mäta deras ſällhet efter de motſatta njutningarne, ſå påminnom oſs, at denna lära utöfvades af Regulus och

Cincin-

Cincinnatus före Philoſophiens födſel: hon var erkänd af Fabricius, under det han endaſt hörde hennes motſtåndares ſkäl: hon utöfvas af hvarje barn under deſs lekar, och är bekräftad af den Vilde, när han från ſina ödemarker ſer den fredliga Staden, de odlade fälten, hvilkas beqvämligheter och rikedom han föraktar.

Vi måſte dock bekänna, at människan, oaktad ſin ſjäls verkſamhet, likväl är et djur i denna bemärkelſes hela vidd. När kroppen ſjuknar, aftynar ſinnet; när blodet ſtannar i ſit lopp, går ſjälen ſin väg. Betungad med omſorgen för ſit ſjelfbeſtånd, påyrkad ſå väl af nöjets ſom plågans känſla, och förvarad af en medfödd fruktan för döden; är hennes bevarande af naturen ej anförtrodd endaſt åt hennes förſtånds vakſamhet och hennes vaklande tankegåfvas ſtyrelſe.

Åtſkillnaden emellan kropp och ſinne är beledſagad af de vigtigaſte följder; men de verkningar, om hvilka här är fråga, äro ej grundade på någon ſärſkild ſats: de äro lika ſanna, antingen vi erkänne eller förkaſte denna åtſkilnad, och om vi antage, antingen at denna lefvande och verkande varelſen har blott en, eller är ſammanſatt af flera naturer. Materiali-

terialiſten, ſom anſer människan för blott en machine, kan dock ej motſäga hvad erfarenheten tydligt ådagalägger. Människan är en varelſe, ſom, genom en mängd ſynbara organer, åſtadkommer mångfaldiga olika verkningar. Hon böjer ſina knän, ſammandrar eller ſläpper efter ſina muſcler: hennes hjerta ſlår oafbrutit, och blodet flyter til hvarje del af kroppen. Hon har förmåga til andra förrättningar, hvilka ej kunna tilägnas någon kroppslig organ: hon begriper, öfverlägger, förutſer; hon åtrår och afſkyr; hon beundrar och föraktar; hon njuter ſina nöjen och uthärdar ſin plåga. Deſſa förrättningar, af ſå olika ſlag, gå väl eller illa tilſammans. När blodets omlopp går långſamt och muſclerne förſlappas, blir förſtåndet trögt och inbillningsgåfvan dum: när hon blir anfallen af ſjukdom, nödgas Läkaren ej mindre fäſta ſin upmärkſamhet på hvad hon tänker, än hvad hon äter, och lika noga underſöka hennes ſinnesrörelſer, ſom hennes puls.

Med all ſin ſkarpſinnighet, ſin förſigtighet och ſin medfödda drift, hvilka äro henne gifne til hennes varelſes beſtånd och förſvar, delar hon dock de öfrige djurens allmänna öde, och ſynes vara ſkapad blott för at dö. Myriader förgås

gås innan de hinna up til deras egit slägtes fullkomlighet; och den enskilde, då han har fritt val at söka sit lefnadslopps förlängning, antingen från mod och klokhet, eller från en rädd försigtighet, väljer oftast den senare, och förbittrar, genom en fruktan som förvandlas til vana, det lif han vill bevara.

Likväl synes människan ibland vara befriad från denna förödmjukande lott, och verka utan afseende på sit lifs långvarighet. När hon tänker med styrka eller åtrår häftigt, skola nöjen och plågor förgäfves anfalla henne från alla sidor. Äfven i dödstimmen hämta musclerne en spänstighet från själen; och sinnet aflägsnar sig i sin fulla styrka, och under et fortsatt bemödande at vinna det ändamål, hvartil det nyss sträfvade. Muley Moluck lät, fastän dödligt sjuk, bära sig til slagtfältet och dog i striden: hans sista bemödande var, at med fingret på sin läpp, gifva tekn, at man borde dölja hans död. Detta försigtighetsmått var, kan hända, af alla det mest bidragande til segern.

Kan ingen omtanka hjelpa oss, at förvärfva denna sinnets vana, så tjenlig at leda oss genom många af lifvets vanliga omskiften? Om vi svare, at den ej

kan

kan det, är deſs bidragande til Sällheten ej derföre mindre verkligt och ſynbart. Greker och Romare anſågo förſakelſe af nöjen, plågans tålmodiga uthärdande och föraktet för döden ſåſom en människas ypperliga egenſkaper, och et hufvudfakligt föremål för deras bemödande. De voro öfvertygade, at en ſtark ſjäl altid finner värdiga ämnen, på hvilka deſs förmåga kan användas; och at förſta ſteget til et driftigt val af deſſa föremål, var, at afſkudda ſig den lågſinthet, ſom åtföljer et bekymmerfullt och häpet ſinnelag.

Människorna hafva i allmänhet upletat tilfällen at viſa deras mod, och ofta, under bemödandet at ådraga ſig beundran, viſat en ſyn, ſom för dem, hvilka ej betraktat ſtåndagtigheten enſam och afſkild, blifvit et ämne til faſa. Scevola höll ſin arm i elden, för at förfära Porſenna. Den vilde vänjer ſig vid de grymmaſte plågor, för at ſedan kunna trotſa torturen. Musſulmannen äter ſit egit kött för at vinna en älſkarinnas hjerta, och kommer glättig, ſtrömmande af blod, för at viſa at han förtjenar hennes aktning.

Några Nationer underkaſta ſig ſjelfvalda plågor til en grad, ſom antingen bevittnar grymhet eller dårſkap; andra anſe hvarje kroppsligt lidande, ſom det

ſtörſta

ſtörſta onda, och under deras bekymmer för hvad ſom möjligtvis kan hända, mångdubbla hvarje verklig plåga genom en häpen och modfällande inbillningsgåfva. Det hör oſs ej til at afväga den enes eller den andres dårſkap, eller at, då vi ännu afgöre en fråga, ſom har gemenſkap med människans natur, utforſka den ſtyrka eller ſvaghet, ſom härleder ſig från det ena eller andra Folkſlagets eller Tidehvarfvets enſkilta vanor och begrep.

Hvar och en, ſom har jämnfört människors olika vilkor och ſeder, under förändrade upfoſtringsſätt och förmoner, ſkal blifva öfvertygad, at den ena eller andra belägenheten ej utgör deras fällhet eller ofällhet; ſamt at olikheten af yttre förhållnings-reglor ej innefattar någon motſatt öfvertygelſe i moraliſka ämnen. De uttrycka deras tilgifvenhet och deras fiendſkap på olika ſätt; men tilgifvenhet eller fiendſkap blir altid förnämſta verkningsgrunden i mänſkliga lifvet. De inlåta ſig i olika bemödanden, eller åtnöja ſig med olika vilkor; men ledas af näſtan ſamma paſſioner. Det fordras intet viſſt mått af fördelar för at förnöja dem, ej heller någon gifven grad af fara eller trygghet, under hvilken de egentligt äro tjenlige at verka. Ståndaktighet och ädelmod,

ädelmod, fruktan och afund, höra ej enskilt til någon viss mänsklig belägenhet; ej heller gifves det någon sådan, i hvilken icke någon af vårt slägte visat det vara möjligt at använda och utöfva talanger och dygder.

Hvad är då den mystiska sak, som kallas SÄLLHETEN, hvilken kan äga rum under så olika belägenheter, och til hvilkens vinnande de omständigheter, som hos den ene Nationen, i det ena Tidehvarfvet, anses nödvändiga, tros i et annat, vara motverkande eller kraftlöse? Den består ej i fortsättningen af blotta djuriska nöjen, hvilka, när de afskiljas från de tidsfördrif och de sällskaper, i hvilka de inleda oss, kunna fylla endast få ögnablick af mänskliga lifvet. Dessa nöjen, när de altför ofta njutas, förvandlas snart til mätthet och afsmak; de undergräfva dens kroppsbyggnad, som öfverdrifvit söker dem, och de likna nattens ljungeldar, hvilka endast göra det mörker, de hastigt genombryta, ännu djupare. Sällheten består ej i hvila, eller i en inbillad befrielse från omsorger, hvilken på afstånd så ofta är föremålet för vår önskan, men vid sit annalkande ger oss en ledsnad, en orklöshet, som är odrägligare än sjelfva plågan. Om,

hvad vi i det föregående anfört, är fant, härleder fig Sällheten mera från et fträfvande efter hvad ändamål fom hälft, än från dettas vinnande; och til hvilken ny belägenhet vi hinne, äfven under loppet af et lyckligt lif, beror den mera på vårt finnes rätta och lämpliga bruk, fän på de omftändigheter under hvilka vi äre ämnade at verka, de materialier, fom äro lämnade i våra händer, och de verktyg, hvarmed vi blifvit förfedde.

Om detta kan yrkas med affeende på de bemödanden fom vi kalle *nöjfamma tidsfördrif*, och hvilka, ibland de människor, fom vanligtvis anfes vara de lyckligafte, uptaga ftörfta delen af deras lefnad; kunne vi förmoda, at de i många fall, mera än man i allmänhet tror, utgöra en verklig fyfslofättning, hvars ändamål, och ej bemödandet at vinna det, anfes äga förnämfta värdet.

Äfven den girige kan ofta anfe omforgen för fin fkatt, fåfom et tidsfördrif, och njuter et lika nöje af at famla, fom hans arfvinge af at flöfa. Med den giriges bekymmerslöshet för andras upförande; med hans inom egna angelägenheter innefluta omforg, i fynnerhet om han i fit hjerta förmått qväfva all mifsundfamhet och afund, fom vanligtvis qvälja et

egen-

egennyttigt ſinne; hvarföre ſkulle han ej anſes kunna äga tidsfördrif och nöjen, ej allenaſt ſäkrare än ſlöſaren, men äfven lika väl, ſom en Virtuos, en Lärd, en man af ſmak, och alla de ſom utan andras förolämpande använda deras ledighet, och för hvilka de förråd, ſom blifvit ſamlade, eller de verk, ſom utarbetas, äro lika onyttige, ſom guldet för den girige, och marquerne för dem, hvilka ſpela blott för at döda tiden.

Vi äro ſnart tröttade af tidsfördrif, ſom ej närma ſig til ſyſſloſättning, det vill ſäga, ſom ej väcka någon paſſion, eller gifva utrymme för våra talanger och vår ſkicklighet at verka. Jagt och ſpel äro åtföljde af faror och ſvårigheter, ſom väcka och ſyſſloſätta ſinnet. Alla ſpel lifva oſs til täflan, och gifva et ſlags parti-nit. En Mathematicus känner ſig road endaſt af invecklade problemer, och Advocaten af ſådana mål, ſom fordra hans hela ſkarpſinnighet och ſyſſloſätta hans omdömesgåfva.

Begäret efter verkſam ſyſſloſättning, kan, lika ſom hvart och et annat, ſkrida til ytterlighet; och människorna kunna gå för långt i ſträfvandet efter roande tidsfördrif, lika väl ſom i bruket af ſtarka drycker. En obetydlig penning är i bör-

jan tilräcklig at väcka Spelarens passion, samt gifva honom sysslosättning och nöje; men vanan förtar snart denna verkan; summan ökes för at väcka hans upmärksamhet. Han blir förd gradvis til den ytterligheten, at känna behof af de mest våldsamma passioner, ångest, hopp, förtviflan, hvaruti han försättes, då hela hans välfärd står på spel.

Om vi således kunne förvandla våra tidsfördrif til mera alfvarliga och vigtiga än sjelfva våra egentliga göromål; blir det svårt at upgifva skälen, hvarföre sysslosättning, och många af mänskliga lifvets yrken, i anseende til deras förmåga at fördrifva ledsnaden, ej sökas såsom förnöjande tidsfördrif utan affeende på framtida och aflägsna följder och ändamål. Det är kan hända från denna källa, som den förnöjde och glättige utan öfverläggning hämtar sin sällhet. Detta torde vara den säkraste grundval för vår sinnesstyrka, som man, med all möjlig omtanka, kan lägga; och Sällheten är bäst bevarad, när vi göre et visst slags upförande til vårt tidsfördrif; och när vi anse lifvet, i affeende ej mindre på dess allmänna, än enskilta värde, såsom blott en verkningskrets för sinnet och hjertat. "Jag vill försöka och "våga alt," säger Brutus, "jag vill al-

"drig

"drig uphöra, at återkalla mit Fädernes-
"land från träldomen. Om mit bemödan-
"de lyckas, skal det blifva et ämne för
"vår glädje; lyckas det ej, skal jag dock
"glädja mig." Hvarföre glädjas vid et misslyckadt försök? Hvarföre icke vara nedslagen vid Fäderneslandets förnedring? Derföre, kan hända, at sorg och nedslagenhet äro utan all nytta, och at man bör uthärda dem tåligt, när de komma. "Och huru skulle de kunna komma til
"mig?" torde Romaren säga, "jag har
"följt min öfvertygelse, och skal följa
"den beständigt. Händelser kunna förän-
"dra den belägenhet, i hvilken jag är
"bestämd at verka; men de kunna ej hin-
"dra mig från at förhålla mig manligt i
"den verkningskrets, hvaruti jag befin-
"ner mig. Visa mig en människa i den
"belägenheten, at hon hvarken kan ver-
"ka eller dö, och jag vil då erkänna at
"hon är olycklig."

Den som har nog sinnesstyrka för at under denna synpunct med säker blick betrakta mänskliga lifvet, behöfver vidare endast, at med klokhet välja sin sysslosättning, för at vara sjelfrådande öfver den njutning och den själens frihet, som sannolikt utgöra den enskilda sällhet, åt hvilken hans verksamma natur är ämnad.

Människors böjelser, och följagtligen deras sysslosättning, äro delade i två huvud-classer: de *själfviska* och de *sällskapslika*. De förre höra til enskligheten; och om de hafva någon gemenskap med människo-slägtet, består den af täflan och fiendskap. De senare åter göra oss benägne at umgås med våra medbröder och at göra dem godt; deras syftemål är at förena människorne med hvarandra; de förädlas slutligen til et inbördes deltagande i bekymmer och glädje, och göra människors närvaro til et ämne för vår förnöjelse. Under denna class kan räknas bägge Könens passion för hvarandra, ömheten emellan föräldrar och barn, den allmänna människokärleken, eller enskild vänskap; och framför alt, den själens vana, genom hvilken vi anse oss sjelfve blott såsom delar af et älskadt Samfund, hvars allmänna välfärd är förnämsta föremålet för vår nitälskan och rättesnöret för vårt bemödande. Denna tilgifvenhet är en grundval för redligheten, och känner ingen väld, har inga gränsor: han utsträcker sina verkningar utom våra enskilda bekantskaper; han låter oss, åtminstone i tankan, känna en skyldskap med hela verlden, med hela Skapelsen: "Skulle

"någon,

"någon, säger Antoninus, älska Cecrops "Residence, och ej älska Guds?"

Hvarje sinnesrörelse är af vigt, är en känsla af liflighet och glädje, eller af bedröfvelse; et uttryck af nöje eller qval: och utöfningen af våra olika böjelser, och af våra begärs fyllnad, är af högsta vigt för vår lyckssalighet eller osällhet.

Den enskilde är betungad med omsorgen för sit kroppsliga bestånd. Han kan äfven i ensligheten, och vida skild från sammanlefnaden, åstadkomma åtskilliga sin känslas, sin bildningsgåfvas och sit förstånds verkningar: han är äfven belönad för detta bemödande; och alla naturliga utöfningar af dessa förmögenheter, i förhållande antingen til oss sjelfve eller til våra medbröder, äro ej allenast en sysslosättning, som ej plågar oss, utan äfven gifva oss, i många fall, verkliga nöjen, och upfylla vår lefnad med förnöjande tidsfördrif.

Det gifves likväl en viss grad af omsorg för vårt sjelfbestånd, som är ansedd at vara et uphof til ångest och plågande passioner, der den vanartar til girighet, fåfänga eller högmod; och hvarigenom den, under vanan at nära missundsamhet och afund, blir lika fiendtlig emot våra enskilda njutningar, som mot

människoslägtets allmänna välfärd. Detta onda bör likväl ej läggas någon ytterlighet i omsorgen för vårt sjelfbestånd till last, utan anses såsom en missräkning vid valet af våra ändamål. Våra blickar söka utom oss efter en fällhet, som endast kan finnas i hjertats egenskaper: vi tro oss sjelfve bero af händelser; och förblifva derföre i villrådighet och väntan: vi tro oss sjelfve vara beroende af andras vilja, och äro derföre krypande och modfälde: vi anse vår Sällhet vara fästad vid sådane föremål, til hvilkas vinnande våra medbröder äro medtäflare, och inlåta oss derföre i tvister, i afund, hat, fiendskap, bitterhet och hämnd, hvilka leda oss til höjden af osällhet. Vi förhålle oss, med et ord, så, som om vi förjde för vårt sjelf-bestånd, då vi bibehålle vår svaghet och förevige vårt lidande. Vi sätte de plågande följderne af en svårmodig inbillningsgåfva och et fördärfvadt hjerta, på våra medbröders räkning, hvilka vi anse för uphof til den smärta, som upkommer af vår egen missräkning och ilska; och under det vi tilskape vår osällhet, äro vi förundrade, at omsorgen för oss sjelfve, är åtföljd af så liten framgång. Men den som påminner sig, at naturen danat honom til

en

en tänkande och fällſkapslik varelſe; at rätta omſorgen för ſit ſjelfbeſtånd är det ſamma, ſom omſorgen för ſit förſtånd och för ſit hjertats ädelhet; den ſkal ej möta deſſa hinder, utan tvärtom, under omſorgen för ſig ſjelf, finna medgång och förnöjdhet.

Våra begärs fördelning i välgörande och ſjelfviſka, har ſannolikt til någon del bidragit at miſsleda vårt begrep om perſonligt njutande och det enſkilta goda; och vårt nit, at beviſa dygden vara oegennyttig, har ej befrämjat hennes fördelar. Man tror, at et ſjelfviſkt begärs förnöjande ger fördel och nöje åt oſs ſjelfve; at välgörenheten deremot ſyftar til andras fördel och nöje; då likväl i ſjelfva verket hvarje begärs förnöjande är en perſonlig njutning; och ſom dennes värde ſtiger i ſamma mon, ſom ſjelfva känſlans enſkilta värde eller ſtyrka, är det möjligt, at en och ſamma perſon kan hämta ſtörre fördelar från de förmoner han utverkar åt en annan, än från det han förſkaffar ſig ſjelf.

Som nöjet at upfylla välgörenhetsbegäret, tilhör oſs lika ſäkert, ſom det, at förnöja hvad annat begär ſom hälſt; är utöfningen af denna böjelſe, i många affeenden, at anſe ſåſom mänſkliga lyck-

ſalighetens förnämſta beſtåndsdel. Hvarje gerning, ſom härleder ſig från ömhet eller omſorg, hos en Far mot ſit barn; hvarje hjertats känſla af vänſkap eller kärlek, af nit för Samhället eller för mänſkligheten, är en njutning och en förnöjelſe. Sjelfva medlidandet, äfven bedröfvelſen och ſvårmodigheten, när de äro inympade i någon öm böjelſe, äro af ſamma natur; och om de ockſå ej ſkulle vara verkliga nöjen, äro de åtminſtone plågor af en ſärſkild art, hvilka vi ej vilje bortbyta emot någon annan njutning, än den, ſom upkommer af tilfället och förmågan at biſpringa den perſon vi älſke. Som äfven ytterligheterne i denne claſs af våra böjelſer utgöra motſatſen af hat, afund, ondſka, äro de ockſå aldrig åtföljde af denna lönderſlitande ångeſt, miſsundſamhet och fruktan, ſom förtär den egennyttiges ſinne: eller om, i ſjelfva verket, någon plågande paſſion upkommer ifrån en påſtådd tilgifvenhet för våra medbröder, kan denna tilgifvenhet med trygghet förkaſtas ſåſom icke ſanſkyldig. Om vi äro miſstrogne och afundſamme, är den föregifna benägenheten ſannolikt intet annat, än et begär efter perſonligt anſeende, en driffjäder, ſom vanligtvis tvingar oſs til gemenſkap med våra med-

människor; men för hvilken vi lika ofta äro villige, at upoffra deras fällhet. Vi anse dem såsom redskap för vår fåfänga, vårt nöje eller våra fördelar; ej såsom deltagare i vår välviljas och vår ömhets verkningar.

Et sinne, som öfverlämnat sig åt detta slag af böjelser, blir sysslosatt med et föremål, som ouphörligt ådrager sig dess upmärksamhet, och är ej tvungit at söka de tidsfördrif och nöjen, med hvilka personer af elakt lynne nödgas skingra deras vedervärdigheter; och måttligheten blir et lätt bemödande, när sinnlighetens nöjen nödgas lämna rum åt hjertats. Äfven modet förvärfvas lättast genom, eller rättare, är oskiljagtigt från den sinnets värma, antingen i sammanlefnaden, i vänskap, eller i bemödande för det allmänna, som förmår oss, at åsidosätta alla personliga affeenden, all enskild fruktan, och at följa vårt nit och vår tilgifvenhets föreskrifter, i stället för at fästa upmärksamhet på de olägenheter, de faror eller de mödor, som kunna träffa oss sjelfve, under det vi sträfve til föremålet för vår tilgifvenhet.

Det skulle derföre tyckas, at människan säkraft bereder sin fällhet, när hon af sin fällskapliga böjelse hämtar sin förnämsta

nämsta syssloſättning; när hon anser sig sjelf såsom en del af det allmänna, för hvars väl hennes hjerta bör häftigt nitälska, för at derigenom qväfva dessa personliga bekymmer, som föda af sig misströstan, fruktan, misundsamhet och afund; eller, som Pope uttrycker denna känsla:

Man, like the generous vine, supported lives;
The strength he gains, is from th'embrace he gives *).

Som Rankan, gifmild, öm och buren,
Tag styrka från det stöd, du sluter i din famn.

Vi tro vanligtvis det vara vår skyldighet at utöfva godhet, och vår sällhet at mottaga den; men om, i sjelfva verket, mod och et hjerta, som öfverlämnar sig helt och hållit til välgörandet emot människo-slägtet, äro mänskliga sällhetens beståndsdelar; ger den utöfvade välviljan sällhet åt den, från hvilken hon kommer, ej åt den, som blir dess föremål; och det högsta goda män af mandom och ädelmod kunna utverka för deras

*) Denne Sats passar til hela naturen. *At älska, är at njuta nöjet: at hata, är at plågas.* Författ. Note.

ras medmänniſkor, är at meddela dem denne lyckliga Caractère.

Detta är ej mindre människoſlägtets, än den enſkildes fällhet; och Dygden ålägger oſs ej en pligt, ſom tvingar oſs at öfverlämna åt andra det goda vi beröfve oſs ſjelfve; men hon antager med den högſta viſshet, at vi ſjelfve äge den fällhet, hvilken hon ålägger oſs at befrämja i verlden. "Ni gör den högſta väl-"gärning emot Er födſlobygd, ſäger Epi-ctet, "ej då ni höjer edra medbröders bo-"ningar, men då ni förädlar deras ſjälar; "ty det är bättre, at höga ſjälar bo under "låga tak, än at föraktliga ſlafvar lefva "i palatſer."

För den välgörande är andras förnöjelſe en njutning; och ſjelfva lifvet, i en verld, ſom ſtyres af Guds visdom, är en dyrbar gåfva. Sinnet, befriadt från omſorger, ſom leda til klenmodighet och låghet, blir lugnt, verkſamt, oförfärad och ſtarkt; ſkickligt til alla företag, mägtigt at utöfva hvarje ypperlig egenſkap, hvarmed människo-naturen är prydd. På denna grundval var den beundransvärda caractère bygd, hvilken, under viſa tidehvarf, utmärkte forntidens namnkunnige Folkſlag, och förvandlade, ända til obemärkt vana, ädelmodets utöfning, deſſa

ſtora

ſtora gerningar, hvilka, under Regeringar, ſom mindre gynna allmänna välviljan, ſällan verkſtällas; eller hvilka, utan at vara i bruk, utan at ens begripas, äro föremål för beundran och ſvulſtiga loftal. "Således," ſäger Xenophon, "dog "Thraſybulus, ſom i ſanning ſynes hafva "varit en god människa." Hvilket högt beröm, och huru märkligt för dem, ſom kände denna ypperliga mannens lefverne! Medlemmarne af desſa vidtberömde Stater, hade, af vana at anſe ſig ſjelfve ſåſom delar af Samfundet, eller åtminſtone ſåſom nära förknippade med någon claſs af Statens inbyggare, intet affeende på enſkilda fördelar: de hade ögat beſtändigt fäſtadt på föremål, ſom ſatte ſjälens nit och verkſamhet i rörelſe, och ſom ledde dem, at bemöda ſig för ſina medmänniſkors väl, at fullkomna ſig i desſa yrken, af hvilka Nationernes öden bero; i rådplägning, vältalighet, ſtatsklokhet, krigskonſt. Den, genom en ſådan utöfning förvärfvade ſinnesſtyrkan, och det utvidgande Snillet undergeck under ſina bemödanden, voro uphofven, ej allenaſt til desſa Nationers ädla tänkeſätt och deras öfverlägsna politiſka och militairiſka ſkicklighet, utan äfven til deras framſteg i ſkaldekonſt och lärdom, hvilka ibland

dem

dem anſågos för et eljeſt upväckt, odladt och förfinadt Snilles lägre tilhörigheter.

Hos de gamle Greker och Romare var den enſkilde intet, det allmänna alt. I nyare tider, och hos många Folkſlag, är den enſkilde alt, och det allmänna intet. Staten beſtår endaſt af ſins emellan ſammanbundne Ämbetsmanna Claſſer, der anſeende, inkomſt, rang eller magt äro öfverlämnade ſåſom belöning för tjenſter. Redan vid förſta inrättningen af nyare tiders Regeringar, och enligt deras natur, lämnades hvarje enſkild en viſs värdighet, viſſa ſtåndsrättigheter, hvilka han ägde at vidmagthålla för ſig ſjelf. Våre förfäder, i de oupodlade tidehvarfven, och under deras krigstog i främmande Länder, fägtade för deras anſpråk hemma, och genom deras täflan, genom jämnvigten af deras delade magt, underhöllo en ſlags politiſk frihet inom Staten, under det, at enſkilta partier voro underkaſtade et beſtändigt förtryck, täta oförrätter. Deras efterkommande, i mera hyſſade tider, hafva förqväft de borgliga oordningar, af hvilka förfädrens verkſamhet närdes; men de nyttja det lugn de hafva vunnit, ej at nära medborgliga nitet för de Lagar, och det Regetings-

ringsfätt, ſom ger dem förſvar; men i ſtället, at affkilde och hvar och en för ſig befrämja egen upkomſt och båtnad, ſå långt deras politiſka inrättningar tillåta. Handeln, hvilken omfattar hvarje riktande yrke, är följagtligen anſedd ſåſom det ſtora ändamålet för Nationernes bemödande, och människo-ſlägtets förnämſta forſkningsämne.

Vi äro ſå vane, at anſe perſonlig rikedom ſåſom enda föremålet för vår omſorg, at äfven under fria Regeringsſätt, der människor af åtſkilliga claſſer blifva kallade, at deltaga i Fäderneslandets ſtyrelſe, och der de friheter de njuta ej länge kunna bevaras utan vakſamhet och verkſam vilja hos underſåtarne; äro dock de, ſom efter allmänna taleſättet, redan hafva gjort deras lycka, anſedda at ej äga någon ſyſsloſättning; och de öfverlämna ſig ſjelfve til enſliga tidsfördrif, eller til hvad de kalla ſmak för trägårdsinrättningar, byggnader, tekning, muſique. De bemöda ſig, at med desſas biträde, upfylla tomheten af et bekymmerslöſt lif, och at befria ſig från nödvändigheten at ſkingra deras ledsnad genom verkliga tjenſter mot Fäderneslandet och människo-ſlägtet.

Den

Den svage och den ondskefulle kunna anses väl sysslosatte, när de af tidsfördrif, som hvarken skada eller gagna, hindras från at plåga sig sjelfve eller förfördela deras medmänniskor. Men hos dem, som blifvit begåfvade med välgörande böjelser, med skicklighet och sinnesstyrka, är det et verkligt brott, at låta roande tidsfördrif uptaga en betydlig del af deras tid; *och de förfela deras egen fällhet, om de anse någon sysslosättning, några tidsfördrif för mera verksamme at förnöja dem sjelfve, än de, som tillika åstadkomma något verkligt godt för deras medmänniskor.*

Detta slag af förnöjelse kan ej blifva den egennyttiges, den asundsammes, den ondskefulles val. Dess värde är kändt endast af människor, som äga et motsatt lynne; och det är til deras erfarenhet vi vädje. Ledda af blott naturliga böjelser, och utan djup eftertanka, fullgöra de ofta sina pligter i enskilda sysslor, i vänskap, i allmänna värf; och, burna med fägnad på deras känslors och sinnesrörelsers ebb och flod, njuta de den närvarande timmen utan påminnelse af det förflutna, utan hopp för framtiden. Det är genom forskning, ej genom erfarenhet,

de kunna förmås at tro, det Dygden fordrar ſtränghet och ſjelf-förſakelſe.

Om Upfoſtringsverket i Dannemark, ſåſom et af de vigtigaſte hindren för National-Uplysningens framgång; af OLSEN.

(*från Danſkan*).

Et är det, ſäger *Morgenſtierne* i ſin bok om Vetenſkaperne, at et litet antal af en Nation med mera eller mindre ifver idkar och ärar Vetenſkaperne; et annat, at et helt Folk, hvart och et Ständ, älſkar och ärar dem; at en hel ungdom, med flit, med affeende på ſin tilkommande beſtämmelſe, upläres och anviſes til ſanna brukbara kunſkaper; at Far och Son erkänna, och genom ſakernas gång tvingas at erkänna, at uppehälle, at lifvets behagligheter, at äran och lyckan ſkola vinnas genom kunſkaper. Et är det, at jordens mägtige äro män, ſom genom utmärkta kunſkaper blifvit Nationens ära; och et annat, at lifligt erkänna, at kunſkaper, och endaſt deſſa, i förening med

frihet,

frihet, dana Statsmän, Krigare, Sjömän, Handlande, Borgare och Jordbrukare. Et är det, at Vetenskaperne lönas i Cathedern, eller genom andra Statens Ämbeten; et annat, at nyttiga kunskaper, förenade med ostrafflig vandel, beständigt gå deras säkra väg til ära och lycka. För at dana oss et värdigt och gagneligt begrep om National-Uplysning, må vi väl vakta oss at tro, det Vetenskapernes och Konsternas flor i et land uttrycker detta ords hela bemärkelse. Europas flesta Stater skulle eljest med skäl kunna yfvas af National-Uplysning, och Forntiden skulle framvisa sit Phoenicien och Egypten, sina Greker och Romare, såsom mönster på Uplysta Nationer. Men, derföre at Berlin under den store Fredric var Sång-Gudinnornas hemvist; derföre, at Göttingen och flera Tyskklands Högskolor kunna framvisa män, som lysa med sanna strålar; kunne vi derföre säga, at Uplysningens Sol bestrålar Tyska Rikets millioner människor? Hvar finne vi et Land, der konsternas och vetenskapernes Älskare finna rikare föda för deras tänkande själar, än i Italien; och hvarest finne vi tillika et Land, der det lägre Folket, detta Staternes stöd, denna talrikaste och mest aktningsvärda del af Na-

tionen, förſmägtar i ſtörre okunnighet och elände? Ofta har jag med förundran bemärkt, at det gifvas Stater, der vetenſkaperne gjort haſtiga framſteg, der konſterna upſtigit til en ſkön och lyſande mognad, och der vi på ſamma tid, i de allmännaſte ämnen, knapt finne ſporr til ſundt människo-förſtånd. Vid nogare eftertanka har jag märkt, at orſaken är denna: I viſſa vetenſkaper, och i de vackra konſterna har man ägt frihet at tänka; men i Religionen, i Statsklokheten, i Lagſtiftningen, korrt ſagt, i alla de vetenſkaper, ſom lära oſs känna människans och medborgarens värde, har et tjockt täckelſe omgifvit det lägre Folkets ögon. Så är det i Italien och i de fleſta trakter af Tyſkland; ſå var det i vetenſkapernes ſå kallade gyllene åldrar; ſå hos de Gamle, och ſå ännu i näſtan alla Europas Stater. Det är väl ſannt, at utan vetenſkaper kan ingen National-Uplysning äga rum; men det är en lika ſå oneklig ſanning, at vetenſkaperne kunna odlas, näras och beſkyddas i et Land, utan at derföre frambringa National-Uplysning. Jag upprepar det: vi behöfve blott ſe oſs omkring i Europa. Knapt finne vi en Stat, ſom ej mer eller mindre blifvit beſtrålad af Vetenſkapernes välgörande fackla; men

kunne

kunne vi derföre nämna en Stat, hvars folk i det hela med rätta kan kallas uplyft? Och likväl är det denna uplysning, som ensam förmår gifva Staterne deras styrka och heder. Hvaresst finne vi denna villiga lydnad, denna lifliga verksamhet, denna endrägtighet emellan Folk och Regent at utföra stora och välgörande planer, om ej ibland de uplyste? Hvaresst finne vi människans och medborgarens rättigheter betryggade, Regentens sanna höghet säker, om ej vid uplysningens middags-sol? Hvaresst finne vi denna enighet emellan de olika Ständen, som är Staternes starkaste band; denna driftiga idoghet, som grundfäster Staternes välde; denna kärlek til Fäderneslandet, som är medborgarens högsta lycksalighet; denna glada sjelf-känsla, som är en daglig njutning för Tänkaren; hvaresst, om ej i de Stater, der uplysningen är allmän; der alla vetenskaper odlas, emedan de alla bidraga til människans förädling och sällhet; der alla stånd vandra i detta välgörande ljus; der alla lärt känna hvad som bidrar til deras verkliga fördelar; korrt sagt, der National-Uplysning finnes?

Vilje vi fälla et rigtigt omdöme öfver et Lands Uplysning, så lät oss söka

den i Uplysningens välgörande verkningar; ej blott i böcker och Bibliotheker; ej blott i de skimrande hufvudstäderne. Lät oss söka den ibland det lägre Folket, i verkstäderne, i ämbetsförvaltningen, i medborgares dagliga samqväm, och förnämligast i Skolorna. Många af Dannemarks Tänkare hafva i våra dagar med ädel värma visat, huru litet vårt Fädernesland ännu kan glädja sig åt vår National-uplysning. Och skulle jag väl här behöfva anföra vidlyftiga bevis för en bedröflig sanning, tydlig i hvars och ens öga, som vill se? Skulle jag utbreda en mörk målning öfver våra Skolor, der vi berede oss til medborgare; öfver våra Sällskap, der vi njute vår medborglighet; öfver vår Allmoge, som bygger tempel för Uplysningen, utan at deltaga i dess glädje? Nej, jag lofvar blott, at föreställa vårt Upfostringsverk såsom et af de vigtigaste hindren för National-Uplysningens framgång; jag lofvar, at för vår älskade Regering yppa medborgares trångmål och önskningar i denna del af Statens angelägenheter; och om mit hjerta då och då skulle utbrista i klagan, är orsaken endast den, at önskningar och klagan sällan kunna tänkas åtskilde hos den, som ärligt och med värma älskar sit Fädernesland.

De

De hinder, ſom hämma National-Uplysningens framgång, kunna vara många: hvem kan upräkna dem alla? I deſpotiſka Stater underkufvas den af gunſtlingar. Hos vidſkeplige Nationer qväljes den af munkar. Men äfven i de lyckligare Stater kan ſnart et origtigt val af Ämbetsmän, ſnart Furſtens och Hofvets exempel; än en växande yppighet och lättſinnighet, än åter, påföljande armod och uſelhet; än Bokpräſſarnes tvång och Människo-rättigheternas ſtörre eller mindre kränkning, hämma Uplysningen i ſin flygt, och ſläcka lamporna i deſs tempel. Det förſta hindret för National-Uplysningen i Dannemark, och kanſke det vigtigaſte, är onekligt et illa organiſeradt Uptoſtringsverk.

Det är ej det upväxta trädet, utan endaſt den ſpäda plantan, ſom en kunnig Trägårdsmäſtares hand böjer hvart han vill. Det är ej ſå mycket det närvarande ſlägtet vi böre hafva för våra ögon, när vi tale om National-Uplysningens utbredande och framgång, ſom faſt mera det framtida och upväxande. På upfoſtran böre vi derföre förſt fäſta våra tankar: denna må vara målet för våra betraktelſer och våra önſkningar. Deruti äro ockſå alla enige; men ej, då frågan

blir at beſtämma, hvad upfoſtran egentligen är. Vi nämne detta ord; det ſväfvar ouphörligt på våra läppar; det uprepas i alla ſkrifter, ljuder i templen och i de aflägsnaſte vrår; och likväl göre vi oſs ſällan et begrep om Upfoſtran i hela deſs vidd, i all ſin vigt. Sällan anſe vi människan, med alla ſina förmögenheter, ſåſom målet för det bildande, hvari Upfoſtran beſtår. Vi upöfve barnets minne, och glömme at ſkärpa deſs omdömesgåfva. Vi vände oſs til förſtåndet, vi fylle det med begrep, och rikte det med bilder; men hjertat lämne vi utan känſlor; viljan behåller ſina vanor, och de redan frambrytande paſſioner, deras oböjlighet. Eller ockſå gifve vi ſjälen odling och förſumme kroppen, ſom är ſjälens verktyg. Eller ockſå bäre vi omſorg för bägge; men utan affeende på den verld, i hvilken ynglingen ſkal upträda; utan affeende på den Stat, ſom ſnart ſkal anviſa för honom en verkningskrets. Kan hända, at i ingen gren af hela ſtyrelſen begås ſå många och ſtora fel, ſom i Upfoſtran. Ofta är det liten eller ingen öfverensſtämmelſe emellan det vi läre i Skolorna, och det vi böre veta för at kunna tjena Staten. Det ſom är gagneligt i den medborgliga leſnaden, blir merändels

ändels fördoldt för våra ögon. Vilje vi blifva öfverbevifte om ſanningen af desſa påſtående, ſå lät oſs något närmare betrakta vårt Upfoſtringsverk. För at följa et rätteſnöre, vilje vi förſt indela upfoſtran i *den enſkilda* och *den offentliga*.

Vi kalle den *enſkild*, ſom verkſtälles af Föräldrarne ſjelfve, eller af Lärare i deras hus. Sällan äga Föräldrarne den duglighet, ſom fordras til detta yrke, och ännu mera ſällan, nödig tid och hog. Vi kunne ſåledes väl fördela Upfoſtran i den, ſom verkſtälles genom Lärare inom huſet, och den, ſom förrättes i offentliga Skolor. Den förſtnämnde kalle vi *enſkild*. Men här mene vi den enſkilda Upfoſtran i motſats af den offentliga; ej den ſom gifves oſs hemma i vår ſpädaſte ålder, då hjertat emottager deſs förſta ſtämpel af dygd och moraliſk känſla. Det ſkulle föra oſs altför långt från målet, at viſa denna ſiſtnämnda Upfoſtrans nödvändighet för alla; deſs betydliga inflytande på hela vår lefnad, och de mångfaldiga miſstag, ſom här begås äfven af de ömaſte Föräldrar. Med enſkild Upfoſtran förſtå vi här den daning, ſom fortſättes i Föräldrarnes hus, äfven i den ålder, då Skolorna kalla oſs, då den offentliga Upfoſtran egentligen viſar ſit

företräde. Väl skulle det vid första påseendet tyckas, at Staten gjort alt för sina Söners uplysning, då han inrättat allmänna Upfostringsanstalter för unga medborgare af alla stånd, och at den enskilda Upfostran bör öfverlämnas Föräldrarnes egen insigt och egna val. Det är också säkert, at lagar och befallningar skulle här göra liten nytta; men det är lika säkert, at Staten med faderlig omvårdnad bör komma dem til hjelp, som gifva företräde åt den enskilda Upfostran framför den offentliga. Det gifvas tvänne sätt, hvarpå Staten kan försäkra sig om sina söners kloka upfostran, äfven hemma i Föräldrarnes hus. Det första består i omedelbar undervisning för Folket. Hvem påminner sig ej här den vigtiga clas af Folklärare, som under namn af *Präster* äro fördelade öfver hela Riket, för at, hvar i sin krets, utbreda välgörande kunskaper, samt dana lycklige människor och uplyste medborgare? Huru mångfaldiga tilfällen har ej detta stånd, at så väl genom undervisning, som exempel, göra sig förtjent af Fäderneslandet i afseende på Upfostran? at utrota fördomar, at förkunna gagneliga sanningar, at vara Föräldrarnes rådgifvare och vägledare? Det kommer endast an uppå,

at

at desſa Folklärare ſjelfve erhålla en upfoſtran, ſom gör deras inflytelſe fördelagtigare för dem, ſom ſkola ledas och uplyſas. Måtte förberedelſen til deras ſtora kall bättre ſvara mot deſs ſanna ändamål! Måtte Uplysningen ſnart utbreda ſina ſtrålar ibland det lägre Folket, och befäſta Statens grundvalar!

Men det är ej endaſt Präſterne, ſom kunna bidraga til detta ſtora ändamål. Hvar och en, ſom är utruſtad med Snille och krafter at underviſa Nationen; hvar och en Folk-Scribent, hvars hjerta är varmt för mänſkligheten, har tilfälle, at ſpela en berömvärd rôle, at gagna med ſit pund, at använda ſina Skatter. O! J ſanningens ädle Tolkar! J, hvilkas nattliga lampor kunna uplyſa hela jordklotet! det är edert kall, at utrota fördomarne, at utbreda ljus och lyckſalighet, at gagna millioner. Hyſen den ſtora tanken, at ej en enda af de ſanningar J förkunnen, går förlorad; at den tidigt eller ſent ſkal rota ſig i et ädelt hjerta och bära de utvaldaſte frugter Men ockſå Er, J Statens Styresmän! åligger det ſåſom en helig pligt, at genom belöningar framkalla desſa Lärdomar för Folket, at gjuta olja i de lampor, ſom viſa de ſegflande vägen til hannen, At genom

Folk-

Folk-ſkrifter utbreda en gagnelig Upfoſtrans grundreglor; at hos mängden inſkärpa denna vigtigaſte af alla medborgare-pligter; at viſa deſs lyckliga verkningar i alla ſtånd, i alla lyckans omväxlingar, och derjämte befordra huslig lycksalighet, ſom utgör Staternes innerſta ſtyrka; vare detta målet för Edra önſkningar, för Edra belöningar, för Edra åt Philoſopherne erbudna upmuntringar!

Jag nämnde, at det gifvas två ſätt, hvarpå Staten kan göra ſig förſäkrad om medborgarnes kloka upfoſtran, äfven hemma i Föräldrarnes hus. Vi hafve nämnt det förſta, och vi beklage, at det ännu är ſå obekant, ſå litet förſökt i Dannemark. Ännu är ganſka litet ſkrifvit om Upfoſtran, och det lilla vi äge, är til det meſta hämtadt från Tyſkland. Obetydligt är vårt förråd af Läro-böcker i Vetenſkaperne. Läſeböcker deremot och Folk-ſkrifter ſynas ſtrömma in från våra Grannar. Det är ganſka beqvämt, at upſnappa utländſka Snillefoſter, och ikläda dem Danſk drägt; men om vår National-anda förbättras genom deſſa främlingar; om vår egen National-verkſamhet ej genom dem förſlöas; om vår National-caracters fördelar ej derigenom upof-

upoffras! alt detta öfverlämnar jag til Nationens män at afgöra. Vi komme nu til det andra ſättet, hvarpå Regeringen, äfven med afſeende på den enſkilda Upfoſtran, kan befordra National-uplysning och alla deſs ypperliga frugter. Detta ſkulle beſtå i Seminarier, i Plantſkolor för ſå väl enſkilda, ſom offentliga Lärare. Det är bedröfligt, at Föräldrar, ſom med omvårdnad tänka på deras barns välfärd, ſom hafva alt oſpardt på deras kloka upfoſtran, ſom åkalla huslärarne til et yrke, ſå dyrbart för dem ſjelfve och ſå vigtigt för Staten, ſkola, efter den nogaſte efterſpaning, efter at hafva gjort de frikoſtigaſte anbud, likväl ſå ofta taga fel, och i en ſå betydlig ſak öfverlämna ſig til oduglige lär-goſſar. Likaſå bedröfligt är det för den unge mannen, ſom med nit och ärlighet upoffrat ſig til detta vigtiga kall, at han, oaktadt alt ſit värde, likväl oftaſt njuter ringa aktning, liten upmuntran, vid at våga ſig ut på en bana, ſom ſå många oduglige föregångare vanärat. Bägge deſſa olägenheter anſes kunna häfvas genom Seminarier. En välmenande Far ſkulle då ej längre famla i mörker; och Läraren kunde beropa ſig på ſin ſtämpel, ſamt vänta aktning och utkonſt. Ockſå höras nu

från

från alla sidor högljudande fordringar på Seminarier. Men, at jag må förbigå de stora kostnader, som nya inrättningar af detta slag skulle kräfva, samt utgångens osäkerhet och det ensidiga af sådane anstalter — hvartil skulle dessa Seminarier tjena, så länge Skolor och Universiteter ej äro annat, än Seminarier för medborgare af alla classer? Upfostringsverket har i Dannemark, framför många andra Länder, blifvit rikt begåfvadt. Måtte vi endast använda dessa skatter efter Statens behof och den växande Uplysningen! Måtte vi i Skolan underviſa det, som vi önskade at våra barn skulle veta! Måtte Upfostrings-vetenskapen vid Högskolan blifva försedd med sin Lärare, och de unga Vetenskapsmän i denna, så väl som i andra kunskapsgrenar, genom öfning danas til sin bestämmelse, och genom prof öfverantvardas Staten! Då skulle Föräldrar med trygghet kunna fullgöra deras pligt och önskan, och Lärarena erhålla det offentliga vitsord, som ensamt borde stämpla deras värde och försäkra deras välfärd.

Vi komme nu til den offentliga Upfostran, eller rättare, til de offentliga Undervisnings-anstalterne; ty Upfostran och Undervisning äro ej detsamma. Tyskland

land har sina Philanthropier, och jag tror ej at vi böre misunna våra Grannar dessa konstiga machiner, som fordra så många hjul för at ej stanna i deras gång. Men med rätta böre vi göra skillnad emellan Upfostrings-anstalter och Undervisningsställen eller Skolor. Med de förre förstå vi sådana stiftelser, der de, som skola upfostras, lefva med deras Lärare i gemenskap af alt det, som fordras til kroppens och själens näring. Staten kan ej förbjuda sådana inrättningar; men jag tror icke heller, at Staten bör gynna dem. Hälsans förlust, tidiga förförelser, mångdubbladt tvång, ensidighet i tankesätt och smak, äro deras vanliga följder. Jag vågar påstå, at våra Skolor kunna blifva tilräckliga at meddela ungdomen den upfostran, som Statens ändamål fordrar. Är det visst, at hjertats förbättring bör vara grundad på förståndets uplysning; at vetenskaperne ej allenast i och för sig sjelfve gifva själen smak för ädla förnöjelser och osmak för ovärdig sysslosättning; utan äfven visa oss vägen til alla slag af sällhet: är det visst, at vanor och tankesätt altid hafva regerat människo-slägtet, och at Undervisningen i Skolorna ej bör gå ut på annat, än at meddela oss dessa vanor och ingjuta dessa

ſa tankeſätt: är det ſlutligen viſst, at Lärarena, ſåſom Mäſtare öfver ungdomens tid, äro lika förbundne, at vaka öfver deſs ſeder, ſom öfver deſs framſteg i kunſkap och ſkicklighet; ſå vågar jag påſtå, at de unge Statsborgarne, äfven i de Skolor, der de, efter undervisningstimman, ej kunna återvända til deras Föräldrars hus, derföre ej äro beröfvade den förädling, ſom Upfoſtran, i all ſin vidd, kan meddela. Det är ockſå egentligt blott i de lärda Skolor, der detta vanligtvis äger rum; men det förutſättes, at Lärlingarne här hunnit en mognare ålder; deras viſtande vid deſſa Skolor utgör en öfvergång från barna-åren til ungdoms-åldern; och det är nyttigt, at ſjälarne, under denna öfvergång, efterhand vänjas til en frihet, hvilken de eljeſt, om han haſtigt nalkades, kunde miſsbruka. De lärda Skolorna kunna ockſå, ſom vi ſnart ſkole viſa, mottaga många förbättringar. Således — vare ſagt än en gång — behöfve vi våra Grannars Philanthropier lika litet, ſom deras Seminarier, när vi blott bemöde oſs, at draga den fördel af våra Skolor, hvarpå Statens hopp och Uplysningens framgång hafva ſå billiga anſpråk.

Lät

Lät oss kasta en hastig blick på våra Skolor. Lät oss, såsom Folkets vänner, begynna med Folk-Skolorna på Landet. Här finne vi en lika så talrik, som vigtig Ungdom för oss. Landtmannen utgör onekligt det betydligaste Ståndet i Riket. Det är i synnerhet han, som med sit arbete skal nära, och med sin tapperhet och styrka försvara Fäderneslandet. Det är han, som är naturen närmast, och som, i fall han ej förnärmades af andra Stånd och njöt sina rättigheter okränkte, vore mera säll än den Lärde, emedan han skulle äga sundt förnuft utan fördomar och griller; mera säll än den Rike, emedan han under sina göromål och jämna förnöjelser njuter den hälsa och det sinneslugn, som alla jordens skatter väl kunna beröfva, men ej gifva; mera säll än Köpstads-Borgaren, emedan hans egendom är fast som sjelfva jordklotet, hvaraf den utgör en del. Och detta Stånd har i lång tid varit det olyckligaste i Dannemark, och dess Upsostran den mest försummade. Man skulle nästan tro, at det varit ansedt lika med pöbeln. Nyligen, ganska nyligen hafve vi lärt at inse, at Rikets väl bör begynna från Landtmannen, och at det väl-

stånd, som grundas på åkerbruket, är det enda orubbliga och säkra.

Jag sade, at Landtmannen är naturen närmast, och dock finne vi honom så långt skild från Naturen. Misstro til de öfriga Ständen, smak för dryckenskap, vanartade känslor, korrt sagt, alla slafvens fel, visa oss dagligt, huru litet detta stånd fått deltaga i den Folk-förädling, som födes endast af uplysning och cultur. Hvad läres väl i våra Folk-Skolor på Landet, och hvilka äro de Lärare, i hvilkas händer Staten anförtror kärnan af sina medborgare? Bonden skall bruka sin jord; skal tilverka sina åkerredskap; skal känna sina pligter i egenskap af medborgare; men han skal också som människa njuta lifvets glädje, och som medborgare höjas til medborglig cultur och heder. Och alt detta skal uträttas genom en machinal utanläsning i en eländig Catheches — genom Lärare, som hitintil oftast varit et utskott af de andra Ständen. Jag vet hvad man vill invända, nemligen at Bonden bör göras välmående för at få smak på uplysning; och villigt skulle jag lägga handen på munnen, om jag ej med en *Boje* och *Morgonstierne* vore öfvertygad om, at denna väg är lång och osäker; at all

Folk-

Folk-lyckſalighet bör begynnas med Folk-uplysning; at välmåga och cultur böra gå hand i hand, för at leda til målet. Ej heller fruktar jag de betänkligheter, ſom endaſt af ſmå ſjälar upletas i denna ſak, tvärt emot Folkvännernes önſkan. Man uträttar mycket när man har vilja; det kommer oftaſt blott an på, at begynna. Om det dock en gång blefve beſtämt, hvad Bonden bör lära, för at blifva lycklig människa och äktningsvärd medborgare; om de Folk-Lärare, vi kalle *Präſter*, bereddes til något mera, än det ena, at förkunna Guds ord efter Symboliſka böcker; om de, ſjelfve underviſade i alt hvad ſom bidrager til Folkets uplysning, nyttjade deras många tilfällen at gagna, ſå väl från Prädikſtolen, ſom i dagligt umgänge med deras Åhörare; om den gamla Munkindelningen i Paſtor, Capellan och Skolmäſtare förſvann, tillika med hela den Göthiſka Lithurgien, och lämnade rum för uplyſte och kunnige Folk-Lärare, hvilkas kall det blef, at föräd-la Nationen från deſs förſta barndom, at förekomma ſjukdomar i Statens innerſta märg; om af de egentliga Skole-Lärar-ne fordrades ſamma förberedelſer, ſamma pröfning, ſom af de Folk-Lärare vi nu kalle Präſter, och om Allmogen ej tvin-

gades at åtnöja sig med halflärda Bönder; om Skole-Lärarne, i öfverensstämmelse med deras kall och med Statens fördelar, erhöllo ej allenast hopp, utan äfven visshet om, at efter väl förrättadt Ämbete under visa år, få upstiga til Folk-Lärarnes bättre vilkor; om vi äntligen förvandlade confirmationen, detta heliga och högtidliga band, til en säker och grundlig pröfning i alt hvad som bidrar til Allmogens, ej allenast eviga, utan äfven timliga bästa, så at detta aktningsvärda förbund gaf ej allenast Himmelen, utan äfven Staten, uplyste och värdige medborgare; då vore mycket uträttadt.

Från Folk-Skolorna på Landet, komme vi til Köpstäderne och deras Skolor. Deras beskaffenhet är til det mesta lika. Jag vill ej uppehålla mig vid at beskrifva våra Köpstäders eländiga författning. Schneedorf har redan för mera än 30 år sedan lämnat oss deras målning; och deras närvarande författning bevisar, at hans bemödande ej gjort det intryck, som vederbordt. Deras dagliga aftagande är ögonskenligt, och det är så mycket mera beklagansvärdt, som jag ej begriper, huru Landtmannens väl kan bestå med Köpstädernes armod. Visst är det, at en

af

af hufvud-orſakerne til Köpſtädernes fortfarande förfall och näringarnes aftagande, beſtår deruti, at all väg til Ungdomens cultur och upfoſtran är utanför Hufvudſtaden affkuren för de föräldrar, ſom ej vilja öfverlämna ſina barn antingen til en af våra Munk-Skolor, för at lära gloſor och döda ſpråk, eller til Fattig-Skolorna, der endaſt minnet ſyſſloſättes med fattiga begrep om något, ſom vi äro vane at kalla Chriſtendom. Om fattigdom, förenad med okunnighet; om fördomar och lättja; om uſelhet och et krypande tänkeſätt, äro ſanna kännemärken af hvad vi kalle *Pöbel;* ſå finne vi i våra ſmå Köp-ſtäder lika ſå många Plant-Skolor för en tilväxande pöbel. Och dock har jag altid trott, at ſkilnaden emellan Köpſtäderne och Landet vore den, at Konſter och Vetenſkaper ſkulle i ſynnerhet idkas i de förre, tillika med Handel och Handtverk; och om Köp-ſtäderne ſåledes blefvo hvad de borde vara, Handelns och Fabrikernes Säten, ſamt Skolor för ſmaken och et liberalt tänkeſätt; ſkulle väl bemedladt Folk i angränſande Landsorter välja den närmaſte Köpſtad, i ſtället för den ofta förderfvade Hufvudſtaden, för at gifva Landt-upfoſtran den finhet i ſmak, de ädla känſlor, ſom göra

omgänget och lifvet så behagliga; med et ord, det, som våra Förfäder, i öfverensstämmelse med dessa grundsatser, kallade *urbanitet*. — Men det var om Folk-Skolorna i Köp-Städerne vi skulle tala. Det är mest fattige Handtverkares och Dagkarlars barn, som i dessa Skolor böra njuta undervisning. De skulle der läras, at blifva duglige arbetare, lycklige människor och hederlige medborgare. Och hvaruti har man hitintils undervisat i dessa Skolor? Har Ungdomen, under de 7 eller 8 år han förnött i dessa Skolor, skördat annat, än några brokiga skal af en hjernlös christendom, och kanske liten färdighet uti, at på Handtverks-vis skrifva och räkna? O! denna uplysning är visst ej värd tidens plågsamma förnötande. Det är väl sannt, at Religionen är den vigtigaste kunskapen för människans sällhet; men det är väl likaså sannt, at det lägre Folkets barn, så väl på Landet, som i Köp-Städerne, böra lära något mera, böra lära sjelfva Religionen på et annat sätt, än hitintils skedt. Det har äfven altid förekommit mig at vara en särdeles motsägelse i våra inrättningar, at det lägre Folkets barn lockas genom penningar från verkstäderne til våra lärda Skolor, och at i Folk-Skolorna deremot,

til

til hvilka desſa barn egentligen höra, ſkola de, ſom der vilja ſöka deras medborgliga daning, köpa för hoptiggda ſkillingar den uſla undervisning, ſom der utdelas til Statens fattigaſte medlemmar. De upfoſtras ſåledes på ſamma tid til tiggare, och til dagdrifvare i det borgliga Samfundet, under det, at uplysningen, och deſs älſkvärda dotter, Idogheten, flygta från desſa lättjans och okunnighetens verkſtäder, och ſöka tilflygt och beſkydd i dygdige Philoſophers böcker. Likväl lönar Staten i hvarje Sokn, ſå väl på Landet, ſom i Köp-Städerne, minſt tre Lärare, hvilkas kall det ſkulle vara, at upfoſtra Ungdomen. Men felet ligger ej hos Lärarne. Den förträffligaſte Lärare ſkulle uträtta litet eller intet; han ſkulle endaſt vara en ny viſare på et förroſtadt ur; han ſkulle få mångfaldiga fördomar at kämpa emot; och kanſke ſlutligen blifva en martyr för ſina öma bemödanden. Inrättningens Göthiſka labyrinth ſkulle nödvändigt förvilla hans planer, och göra honom modfäld på vägen. — Ofta har man ogillat Dannemarks Politik. Jag tror, at deſs ſtörſta fel altid beſtått deruti, at en och annan af våra Konungars Gunſtlingar har ſatt himmel och jord i rörelſe för at befräm-

ja sina favorit-planer, utan at se på det hela. Under *Christian VI:te* var alting Religion. Under *Fredric den älskade* — fred hvile öfver hans milda själ! — utbredde de vackra konsterna deras förkjusande morgonrodnad; men endast hufvudstaden deltog i deras välgörenhet. Åkerbruket och Krigsyrket synas enstamt hafva sysslosatt vår närvarande tids upmärksamhet; och Upfostrings-tidehvarfvet nalkas sit slut, innan något betydligt ännu är gjordt. Tyskland gaf oss et välgörande stöd; och alt slutades med en Commission, som torde blifva långvarig. Men om det är visst, at Stats-lyckssalighetens stora byggnad bör på en gång från flera sidor sättas i arbete; at uplysning och cultur böra beständigt ledsaga hvarje inrättning, som syftar til medborgligt väl; at man bör bemöda sig, at utrota fördomar, lättja och okunnighet hos det slägte, som skal danas til ny idoghet; at Statens hopp förnämligast bör grundas på dess Ungdom; at i synnerhet det upväxande slägtet, som ännu ej blifvit härdadt i fördomar och oböjligt genom gamla vanor, bör vara målet för våra önskningar; O! J Furstar, J Statens Fäder, och J, som, för at vara Folkets Förespråkare och Furstens Rådgifvare, ären närmast

Thro-

Thronen! Vänden Eder då til Skolorna. Der, eller ingenſtädes, kunnen J ſöka de verkſtäder, der människan ſkal förädlas och medborgaren danas! Der kunnen J viſa Eder ſåſom Statens Fäder och Nationens Välgörare!

Jag har talt emot Tyſklands Seminarier — mot deſs Philanthropier — lät oſs pröfva alt och utvälja det bäſta. Lät oſs följa en *Campes* anvisning, at omſkapa våra Folk-Skolor til Induſtrie-Skolor. Mer än en af Dannemarks Philoſopher har längeſedan viſt möjligheten af detta förſlag, och Folkets enſtämmiga röſt har blandat ſig med deras varma önſkningar. Vi vilje då ockſå med en *Boje* hoppas, "at Frihetens ſol ſnart ſkal låta ſina bli-"da ſtrålar tränga in i deſſa mörka gömſ-"len, der ſkymningen ſå länge lagt et "täckelſe öfver okunnighetens grymma "anlete."

Jag ſkyndar til våra lärda, våra ſå kallade Latinſka Skolor; och en högtidlig känſla bemägtigar ſig min ſjäl, då jag beſkådar deſſa Plant-Skolor för Statens tilkommande Ämbetsmän. Här är det, ſom Folk-Läraren ſkal danas, tillika med Domaren; från deſſa Uplysningens verkſtäder ſkola Statsmän och Öfverhets-Perſoner utgå. Här är det, hvareſt Statens

unga medborgare skola beredas til de Ämbeten, som vid en mognare ålder kalla dem, at vara Fäderneslandets prydnad och välgörare. Dessa äro de heliga Lundar, der Sånggudinnorna skola inviga Ynglingar af alla stånd, at utbreda fällhet öfver Statens medborgare, at försvara deras rättigheter, at befrämja deras glädje, at lefva och dö för Fosterlandet. — Men ack! huru försvinna icke dessa förkjulande bilder för det forskande ögat? Talen, J Fäderneslandets män, som blefven kallade at vara Präster i dessa Göthiska Tempel! Upstån och förenen Eder röst, med en *Badens*, en *Taubers*, en *Bojes!* Gören deras önskningar gällande, som nu slumra i grafven, en *Saxtorphs*, en *Schneedorfs*, en *Skyttes!* Ocksåjag vill gifva min skärf, och lägga et gran i den vågskål, på hvilken våra önskningar skola vägas.

När vi i politiska Systemer genomläse capitlen om det offentliga Upfostringsverket, möta oss i allmänhet tre slags Skolor: Skolor för det lägre Folket, Real-Skolor, och lärda Skolor. Vi hafve talt om de förstnämnde. Vi vete i Dannemark litet eller intet af de medlersta; vi kunne ocksått sammanfoga dem med de sistnämnde. Man har Real-Skolor för Handt-

Handtverkare, Konſtnärer, Sjömän och Handlande. Deras gemenſamma kännemärke är det, ſom borde vara alla Skolors, at man i dem lärer realitéter, hvaraf de ockſå hafva deras namn; at ſakkunſkap, och ej blott Språk-kunſkap, danar deras idkare til gagneliga medborgare, til kunnige arbetare i deras olika näringsvägar. Men här ſtöter jag på förſta felet vid våra lärda Skolor. De ſynas blott vara beſtämda at lära ſpråk; men det är ej modersmålet, ſom der läres. Af deras Foſterſöner vänte vi oftaſt förgäfves den rigtighet i uttryck, den renhet i föredragning, det ſköna och lyckliga i taleſättet, ſom öfverbeviſar och fängſlar ſinnet. Icke heller är det de Nationers ſpråk, ſom i nyare tider återgifvit Vetenſkaperna deras rang, och med hvilka vi, genom oräkneliga förbindelſer äro ſammanknutne, hvilka ſyſſloſätta oſs i våra lärda Skolor. De döda Språken göra oſs där til döda medlemmar af vår egen Stat. Man har trott, at de döda Språken äro grundvalen för all lärdom; det är allenaſt de, ſom kunna ſkänka oſs det ſtolta namnet af lärde. Jag vill ej här minſka värdet af den kunſkap, ſom hämtas från deſſa ålderdomens källor; icke heller vill jag göra mig löjlig

och

och bemöda mig at förringa desſa Grekernes och Romarnes mäſterſtycken, desſa evigt erkända facklor för den ägta ſmaken i det ſköna, desſa clasſiſka mönſter i alt hvad ſom hör til lifvets Philoſophie. Jag vet, at desſa mänſklighetens Talare äro de, ſom förſlöat Deſpotens ſvärd, och tilbakahållit fanatismens dolkar; jag har kännt hvad kraft de äga, at vederqvecka den törſtande ſjälen, at förkjuſa det ſårade hjertat, at förädla människan och medborgaren i alla lifvets belägenheter. Jag har kännt deras nödvändighet för hvar och en, ſom med framgång vill vandra på Vetenſkapernes bana; de äro hufvud-nyckeln til all grundlig lärdom, ja til de nyare odlade Språken. Jag inſer äfven, at desſe forntidens Viſe förena Vetenſkapernes idkare öfver hela jordklotet, och dana af Sånggudinnornas Söner et evigt välgörande fällſkap, ſom gemenſamt ſpråk och gemenſamma yrken ſammagknyta med de ſköneſte band; jag inſer ockſå den ſanningen, at utan de hinder, ſom desſa ſpråk lägga i vägen, utan de förberedelſer ſom deras idkande fordrar, ſkulle oduglighet och ſmicker, oftare än nu ſker, röfva åt ſig de belöningar, ſom böra tilfalla endaſt Vetenſkapernes idkare. Ty vi kunne

ne ej neka, at kunſkap i de gamla ſpråken är oftaſt et oſvikligt vedermäle af et odladt förſtånd. Men — huru få äro icke de, ſom kunna ſäga at de ſkördat denna nytta af de gamle? Jag framkallar erfarenheten för at beviſa mit påſtående. Ej en gång tionde delen af dem, ſom i Skolorna plåga ſig med deſſa ſpråk, hinna ſå långt, at de med nöje kunna läſa forntidens Författare. Lät oſs blott gå in i våre Präſters och andra Lärdes ſtuder-kamrar: vi finne några af deſſe Författares arbeten på bokhyllan, och öfverhöljde med dam; men ſällan finne vi dem i deras händer. Vi kunne ej heller vänta detta, efter det ſätt, hvarpå deſſa forntidens ſkatter behandlas i Skolorna. Utan hiſtoriſk förberedelſe, utan förutgången Sak-kunſkap, utan minſta bekantſkap med vårt eget ſpråks ſammanſättning, utan minſta kännedom af hvad hos alla Nationer är ſannt och ſkönt och ädelt; korrt ſagt, utan minſta medborgarerätt i äldre och nyare Stater, ſläpas vi til forntidens högſta Skalder och djupſinnigaſte Statsmän och Philoſopher; men följden är ockſå denna, at vi läre blott gloſor, och kanſke några få afbrutna och oſammanhängande tänkeſpråk, hvarmed vi kunne blända den oerfarne. Jag åberopar

ropar mig åter på erfarenheten. Hos hvilken skulle man vänta, at finna mera af de Gamles tänkesätt, än hos de Lärde, som hafva fortsatt detta mödosamma umgänge med Greker och Romare, som, efter et ovanligt bemödande, hafva trängt djupare än andra in i forntidens heliga Lundar; och dock, när vi tage språket och historien från våre Lärde, skulle väl Greker och Romare erkänna dem för deras Landsmän? Om också et och annat ovanligt Snille, genom oafbruten flit, med oöfvervinnlig ståndaktighet, skulle arbeta sig fram til denna förtroliga bekantskap med de gamle Greker och Romare; om också et sådant Snille lärt at känna deras skönheter; kunne vi derföre påstå, at en kunskap, som kräfver så lång tid, som kommer et så ringa antal til nytta, förtjenar uteslutande bemödanden i de Plant-Skolor, der vi förnämligast borde danas för vårt eget Fädernesland? Förtjenar den et så oinskränkt uppoffrande af fjerdedelen af vårt verkliga lif? Kunna ej goda Öfversättningar til en stor del ersätta bristen af en läsning, af hvilken vi i alla fall sällan kunne begagna oss utan en Öfversättning vid sidan? Kunne vi icke, utan at anses för tadelsjuke och nyhetssälskare, påstå, at de lärda

lärda språken ej så uteslutande borde idkas i Skolorna, ja ej en gång såsom en hufvudsak? Kunne vi ej, om de lärda språken i våra Skolor, påstå detsamma, som nyss om Religionen i Folk-Skolorna? Vi böre lära sjelfva de döda språken på et helt annat sätt, än hitintil skedt, och vi böre dessutom lära något mera, än dessa döda språk. Det är dock Vetenskaperne, som egentligen göra oss brukbare för Staten. At känna Naturen, som omger oss, och med hvilken vi dagligt hafve at beställa; at känna människan i dess ypperlighet och i dess svaghet; at känna den Stat, hvars medborgare vi äro; at känna medlen til vår egen och andras lyckssalighet: detta lära oss Vetenskaperne; men desse saknas nästan aldeles i våra lärda Skolor. Och om vi äntligen skole upoffra den vackraste delen af vår lefnad för at lära de Gamles språk, så lät oss dock i något likna desse kämpar, hvilkas hjelteverk och Fäderneslands-kärlek förfära våra små själar. — Lät oss, som de, lägga oss vinning om at lära de Nationers språk, med hvilka vi lefve, och som hvart ögnablick af vårt framtida lif, blifva oss mer och mer vigtige. — Lät oss, som de, härda våra kroppar genom Gymnastiska lekar,

ſå tjenlige at gifva behag åt vårt yttre, och manlighet åt ſjälen. Lät oſs äntligen, ſom de, lära at tidigt offra på Gracernes altare, utan hvilkas fällſkap Sånggudinnorna ſällan äro leende och intagande; lät de vackra Konſterne uplifva våra Skolor, at desſa åter må förädla våra ſjälar, och genom et intagande ſamljud af det ſanna och det ſköna, bereda våra hjertan til alla fällſkapliga dygder. Korrt ſagt, lät oſs af de Gamle lära, at blifva lycklige och uplyſte medborgare i våra egna Stater, och ej blott lefva ſåſom ſkuggor i deras.

Våra Latinſka Skolors andra hufvudfel är detta, at de hitintils varit otilgänglige för dem, hvilkas egentliga kall ej beſtår uti at upoffra ſig til nyſs omtalte clasſiſka lärdom. Det förhåller ſig ſå, ſom en af våra nyare Philoſopher ſäger: at lära något i desſa Skolor, har varit förbudet för alla dem, ſom ej velat idiſla Grekiſka och Latin, göra beſtändig upvaktning i Kyrkan, ſjunga för lik, och dagligen ſitta krökt öfver en bok 7 til 8 timmar i rad. Vi kunne ej neka detta, om vi icke med föreſats tilſlute ögonen. Det är ſå långt ifrån, at desſa Skolor äro allmänt nyttige, at de ej en gång äro det för dem, för hvilka de al-

dra-

dra närmaſt ſynas vara beſtämde. Vi kalle dem lärda Skolor; men vi borde egentligt kalla dem Munk-Skolor. I de meſt okunniga tider, då mörkret låg tungt öfver Europa, hafva deſſa Skolor fått deras förſta daning, och denna hafva de, på de fleſta ſtällen, trogit blifvit vid. Det ſynes, ſom Vetenſkaperne, hvilka hafva omſtöpt alt, ej fått tid at omſtöpa deras egna verkſtäder. Munkarne danade våra förſta Skolor, för at lära oſs Theologie och Latin; och detta är ännu näſtan alt hvad vi läre i deſſe Skolor. Så långt äro de ifrån, at upfylla deras egentliga ändamål, nemligen at vara Plant-Skolor för alla ſlags Ämbetsmän; och dock borde de vara långt mera än detta. Är det väl billigt, at deſſa ſtiftelſer ſkola på hela Landets bekoſtnad ſtå öppne endaſt för det lärda Ståndet? Är det billigt, at tilſluta Kunſkapernes dörr för det talrika Medelſtåndet, hvars barn, utanför hufvudſtaden, ej finna en enda inrättning, der de kunna hämta uplysning och cultur för den dagliga leſnaden? Är det billigt, at föreſkrifva ſå hårda, och tillika ſå onyttiga, ſå tidſpillande vilkor för en Ungdom, ſom önſkar, at utan egentlig lärdom göra ſig lycklig och duglig genom vetenſkaper? Man klagar ſå myc-

ket öfver brist på enighet ibland de olika Ständen; man suckar så ofta öfver den tomhet, som finnes i våra sällskap; man förebrår Nationen en olust och trögghet i åtbörder och tänkesätt; man saknar så ouphörligt den National-anda, den brinnande Fäderneslandets kärlek, som i forntidens Stater frambragte underverk; man röjer så liten uplysning hos det lägre Folket i Landsorterna. Månne ej en af orsakerne härtil är denna, at Rikets Inbyggare fått en så olika upfostran; at det, som anses vara vigtigt för det ena Ståndets Ungdom, ej tros vara det för det andras; at åtskillige ingen ting lärt derföre, at de saknade Undervisningsställen; at andra, genom at förnöta sin tid på döda språk och forn-saker, lära föga at känna den verld, i hvilken de lefva, och den Stat, hvilken de skola tjena, samt förskaffa sig altför litet af sådane Kunskaper, som i deras åtskilliga kretsar kunna gagna mängden och utbreda ljus i mörkret. Men lät också vara, at våra olika bestämmelser fordra olika insigter och förberedelser; huru mångfaldige äro dock ej de Kunskaper, som vi behöfve gemensamt? Huru många kroppsförmögenheter, huru många begrep, huru många känslor böra ej vara de samma hos

dem,

dem, hvilka sedan, hvar och en i sin krets, skola sträfva til samma mål, skola röra sig kring samma medelpunkt: *Statens- och alla enskildas väl.* Jag föreställer mig den stora tankan, om en National-Upfostran, der barn af alla Stånd, från dem som bära vallmarskläder, til dem som bära stjernor på bröstet, utan skilnad upammades, upföddes, undervistes i samma eviga grundreglor, i samma begrep om människan, verlden, Staten; i samma elementer af de vetenskaper, som äro nödvändige för hvarje Statsborgare; i sådana öfningar, som göra dem Fädernesslandet dyrbart, som lärde dem, at draga nytta af den tid de nu förspilla, at anse människo-rättigheter och människoglädjen såsom det berömvärdaste föremålet för alla deras tankar, deras bemödanden, deras råd och dåd. O! at jag kunde skildra de tankar jag önskade at här göra synliga för dem, som vilja förstå mig: *Skolorna äro Nationens; låt dem blifva så nyttiga för Nationen, som de kunna blifva.*

Och huruledes kunna då våra lärda Skolor blifva nyttiga för Nationen? Jo, derigenom, at de tillika blifva Medborgare-Skolor, eller, om man så vill kalla det, Real-Skolor; derigenom, at Köpman-

mannen och Folk-Läraren, Konſtnären och Sjömannen, Krigsmannen och Donnaren kunna der alla erhålla den förberedelſe, de gemenſamma elementer, ſom fordras til en liberal Upfoſtran, til en aktningsvärd medborglighet; intil deſs de upnått et gemenſamt mål af National-Upfoſtran, hvarifrån hvar och en, efter ſin ſärſkilda beſtämmelſe, uptages i Statens inre verkſtäder, och förlorar ſig i den allmänna verkſamhetens ſtröm. Då, och endaſt då, ſkulle våra lärda Skolor blifva Plant-Skolor för alla ſlags Ämbetsmän, ja, för alla de medborgare i Staten, hvilka, i följe af deras ſtällning, ej kunna nöjas med den grad af cultur, ſom Folk-Skolorna meddela, och dock, oförmögne at erhålla en klok Upfoſtran i Föräldrarnes hus, ſå ofta öfverlämnas, ſom foglarne under himmelen, til Guds omedelbara förſorg. Då, och endaſt då, ſkulle Föräldrar af alla Medborgare-claſſer med glädje anförtro deras Söner åt deſſa ſanna Gymnaſier; då förſt ſkulle den ömkansvärda ſkilnaden emellan bröd-vetenſkaper och brödlöſa kunſkaper förſvinna; ty alla ſkulle då anſes för nödvändige, och alla leda til bröd och lycka.

Men,

Men, för at upnå detta ändamål, borde hvarje Lärare i et sådant Gymnasium hafva sit eget och enkla yrke at underviſa uti; ty detta är det tredje stora hufvudfelet vid våra nu varande Skolor, at hvarje Lärare, från morgon til afton, skal underviſa i alla de språk och vetenſkaper, ſom hvarje claſs, efter ſit beſtämda ändamål, ſkal underviſas uti, det vil ſäga: han nödgas at vara Polyhiſtor. Detta gäller i ſynnerhet om Lärarne i de öfverſta Clasſerne. Olägenheten af denna inrättning är ögonſkenlig. Jag vill ej tala om den ledſnad, ſom deraf nödvändigt ſkal upkomma, både för Läraren och Lärjungen. Det är viſst et mödoſamt arbete, at från morgon til afton, år från år, beſtändigt nödgas uppehålla ſig vid ſamma eviga ſmåſaker. Det var Religionen, Lagarne och Hjeltarnes beröm, ſom ſyſſloſatte våra gamla Philoſopher och Skalder. Hvarmed ſyſſloſätta ſig deras efterkommande? Med at uplöſa Grekiſka och Latinſka Phraſer; med at ſöka et gammalt ords urſprung; med at pina minnet på mångfaldiga ſätt. Och deſſa göromål ſkal Läraren fortſätta från morgon til qväll, med en och ſamma Ungdom, utan afväxling, utan uppehör, lik fogeln, ſom i buren ſvingar ſig kring

samma ring. Om husbekymmer komma dertil; om näringsomsorger dela hans uppmärksamhet, hvilken endast borde tilhöra vetenskaperne och deras Söner; om Läraren nödgas, at ej mindre kämpa emot förakt och fattigdom, än mot en oregerlig Ungdoms råa och förvillade upförande; eller om han, genom et pedantiskt barbari, bragt det så vida, at slafvisk fruktan hos hans Lärlingar visar honom en rad stumma och kufvade Ynglingar, hvilka snart skola likna honom sjelf; O! så känner jag ingen sorgligare afbild af en beklagansvärd Statsborgare. Då är ordspråket sant: den himmelen hatar, den gör han til Skol-Lärare. Om detta ändå vore den endaste följden af nu varande inrättning; om det endast vore Lärarne, hvilkas medborgliga fällhet vore förspild, hvilkas bröd vore doppadt i tårar! Men denna ledsnad, denna harm utbreder sig helt naturligt öfver undervisningen, och flyttar öfver til Ungdomens själar. I alt är det hogen som driver verket. Men af våre Lärare vänte vi inga upmuntringar. Fruktan för straff är den allmänna driffjädren vid undervisningen; och den våldsamhet, den sträfhet, hvarmed de unge behandlas, gör dem ofta för hela lifstiden nedslagne, blyge,

blyge, ja til och med krypande. Vi finne derföre ockſå, ſå mycken pöbel bland de Lärde. De fleſte äro föga ſkicklige at umgås med den verld, de borde förädla och pryda. Deras kunſkap ligger merändels begrafven under et mörkt täckelſe, ſom af ingen blidhet, af inga behag göres naturligt och lockande. I ſtället för, at i Skolorna lägga grundvalen til en framtida lycka, arbeta de på deras tilkommande förakt. De känna ej den Adel, ſom Vetenſkaperne gifva deras idkare. De böja knä för guld-kalfven och darra för pergamentet. I ſtället för, at vara Folkets förfägtare och välgörare, i ſtället för, at utbreda ljus och fällhet i deras kretſar, blifva de ſkrämde af hvarje Hofman och förvirrade af hvarje qvinna. Dock, denna råhet i ſeder, denna ſtyfhet i umgänges-façoner, tillika med detta krypande upförande, kunde kan hända förlora ſig vid umgänget med den ſtora verlden. Likaſom ſtenar, då de ſkakas tilſamman, afgnida hvarandras utſtående kanter; ſå polera äfven människorna hvarandra genom umgänget. Desſa fel i Skolornas upfoſtran kunde ſåledes kan hända förbättras genom den upfoſtran, verlden ger. Jag vill derföre förbigå desſa olägenheter, ſom dock ofta,

genom deras följder, äro ganska vigtige; jag vill förbigå denna obotliga tidspillan; icke heller vill jag förnya denna gamla, och beklagligtvis, altför grundade klagan öfver de laster, som det eviga stillasittandet, den tröttande enformigheten, det onaturliga tvånget, alstrar hos hvarje Yngling, som af naturen fått en finare nerf-byggnad och et lifligare hjerta. De Lärdes svaga hälsa har blifvit et ordspråk; ack! det är sällan deras flit och ihärdiga forskningar, som försvaga dem; Skolorna hafva räckt dem giftbägaren; det är Skol-tvånget, som utkläcker dessa tidiga synder, som fortplantar grå hår på Ynglingens hjessa. Men jag breder et täckelse öfver dessa mörka bilder, och frågar: hvad uplysning kunne vi vänta oss af män, som skola veta alt, undervisa i alt, som från morgon til afton skola träla i et arbete, hvilket af alla fordra den mesta liflighet och munterhet? Hvilka framsteg kunne vi vänta af en Ungdom, som i åtskilliga vetenskaper och språk skola hämta deras skicklighet från en enda Lärares insigter, och vänjas efterhand, at anse hans undervisningar i alla dessa grenar, såsom orakler, hans smak, såsom deras mönster, hans nycker, såsom deras lefnadsreglor? Lät deremot

hvarje

hvarje Lärare få sit enskilta yrke; och han skal sedan lätt kunna blifva ypperlig i detta ena; och ledsnad och enformighet skola försvinna, och afväxlingen skal, så väl hos Läraren som Ynglingen, utbreda lif och lust och munterhet; Staten skal i Lärlingarne emottaga fria, uplyste och verksamme medborgare, och i Lärarne sådane män, som, med duglighet i deras hufvudyrke, och lycklige vid deras angenämaste göromål, ej längre skola behandla Vetenskaperne som trolösa frillor, utan som välgörande Gudinnor, åt hvilka de offra deras tid och deras hjertan.

Men, säger man, dessе Lärare skola lönas, och lönas väl; och hvarifrån tage vi brödet i öknen? Jag har länge förutsett denna invändning. Så vigtig den, under andra omständigheter, skulle vara, så obetydlig förekommer han mig nu. Nästan alla våra lärda Skolor äro rikligt begåfvade; vi behöfve endast at rigtigare använda dessa skatter. Hitintils nyttjas de förnämligast til at köpa disciplar åt Skolan. Genom de årliga räntorne af Skol-medlen har man lockat fattige barn från verkstäderne, för at lära dem Grekiska och Latin. Således hafva Skolorna värfvat Lärlingar, likson Arméen Soldater. Men är icke den fria

undervisningen redan en tilräcklig upmuntran för Statens Medborgare, at anförtro deras Söner åt desſa inrättningar? För at gifva denna undervisning ſin brukbarhet och fyllnad, för at göra medlen verkande, månne det vore hårdt, at använda Lärlingarnes värfningspenningar til Lärarnes löner? Ja, ſäger man vidare, men våra Förfäder hafva tänkt annorledes; och vi böre heligt uptylla de vilkor, under hvilka de offrat deras gåfvor. Jag ſvarar, at hufvud-affigten är det förſta och väſentligaſte vilkoret, af hvilket alla de öfriga böra bero. Har altſå de gifmilde Stiftarnes hufvudaffigt varit (och hvem kan ſätta detta i tvifvelsmål?), at gagna Staten genom unge Statsborgares upfoſtran; ſå är det väl Statens pligt, at på et ſätt, ſom ſvarar mot tidehvarfvets behof och Fäderneslandets önſkningar, göra desſa gåfvor ſå brukbara, ſå gagneliga för Nationen, ſom de efter Gifvarenas affigt kunna blifva. Vi böre följa deras anda, och icke tillåta bokſtafven döda vårt gagneliga bemödande. Vi böre ära dem genom deras gåfvors användande; ej förſpilla desſe af barnſlig fruktan för deras fromma förbannelſer. Således, ropar man åter, är det endaſt de Rikes barn, ſom ſläppas in i Vetenſkaper-

skapernes Tempel, under det, at framsträfvande Snillen skulle genom fattigdom fängslas i et plågsamt mörker. Denna invändning är människo-öm, och det skulle röja en slät sak, at lämna den obefvarad. Vi kunne indela våra tilkommande Gymnasiers Lärlingar i tvänne classer. Några hafva deras tilhåll i den stad, der et sådant Gymnasium är uprättadt; desse böra ej lockas genom otidiga fördelar; och hindras kunna de ju icke. Andre nödgas, för at följa Statens bud, öfvergifva hus och vänner. Skolan mottager äfven dessa i sin moderliga famn; men, såsom gäster i Staden, kunna blott fattigdom och utmärkta natursgåfvor berättiga dem, at öfa ur Inrättningens näringskällor; ty dessa Statens Fostermödrar böra väl upamma Statens Ungdom med deras mjölk, men ej upoffra den deras blod. Korrt sagt: dessa Gymnasier böra vara Plant-Skolor för duglige och uplyste medborgare, och icke tilflygtsorter för Föräldrars fattigdom och förlägenhet; och när de då blifva hvad de kunde vara, önskar jag, at hvar Stad hade sit Gymnasium!

Några

Några välmenta ord til en Moder af Medelſtåndet.

(Öfverſättning från Danſkan).

Några månader före min borrtreſa från N ** yttrade jag för Er och Er man min önſkan, at ſkriftligen meddela Er något om Upfoſtran med affeende på Edra egna barn; då jag trodde at mina tankar kunde, ſåſom en frugt af några års egen erfarenhet, och i förening med andras, innehålla några anmärkningar och välmenta råd, ſom förtjena Er upmärkſamhet; förnämligaſt ſom jag då ſnart i tu år varit ombetrodd at underviſa Edra barn, och ſå mycket möjligt var, kände deras naturliga fallenhet och ſinnesart. Korrt före min afreſa upfylde jag til en del mit gifna löfte; jag aflade räkenſkap för mit upförande, anförde de reglor jag följt, äfven ſom de, hvilka jag hade anſett vara ännu tjenligare, rörande undervisning och vägledning i det hela, ſå väl til kunſkap ſom ſedelighet; mera hade ſtått i min magt; men det var endaſt och allenaſt frågan om Edra Söner, hvilka deſsutom nu, genom en utländſk reſa, ſkildes från Eder vägledning. Jag tror mig derföre vara Eder ſkyldig en utförligare

ligare utvekling angående Edra döttrar, hvari jag korrtligen vill meddela Er mina tankar om den närvarande yppigheten i Qvinnokönets upfoſtran, och deremot föreſlå en klokare medelväg. Om ockſå detta förſlag icke ſkulle vinna Ert fullkomliga bifall; tror jag dock, at det kunde tjena Er eller Edra vänner til någon tröſt för ortens briſt på Underviſare i Franſyſka, Tyſka, Engelſka, Muſik, Tekning m. m., hvaröfver jag ſå ofta hört Föräldrars klagan, ja äfven önſkningar at kunna ſända ſina Döttrar til Hufvudſtaden eller andra Inrättningar, för at lära det, hvari de, i deras födelſebygd, ſaknade undervisning. Jag ſkulle längeſedan hafva meddelt Eder desſa mina tankar, men min inſkränkta tid och min frånvaro hafva lagt hinder i vägen för detta arbete. Det är likväl en ſkuld, och den bör betalas. Jag vill åtminſtone gifva Er et korrt utkaſt af det hela; och om detta ockſå blefve obetydligt, är det dock välment, och från en vän, ſom, faſtän långt ſkild från Edra barn, dock ännu önſkade, och innerligt ſkulle glädjas åt, at kunna bidraga något til deras tilkommande väl.

För Söner, hvilkas tilkommande kall och beſtämmelſe anviſar dem et rum i den

den odlade människjo-classen, är i det minsta en viss grad af vetenskaplig upfostran högst nödig och oumbärlig; men de fördelar deremot, som den kan gifva Qvinnokönet, äro säkert ganska obetydliga emot den skada, som denna Upfostran gemenligt medför, så väl genom dess misbruk, som ännu mera derföre, at den ofta i sig sjelf och til sin natur är, samt nödvändigt skall vara, icke allenast utan nytta, utan äfven högst skadlig. Detta synes til fullo visa nödvändigheten af dess inskränkning för detta kön, om också det onda, som åtföljer den samma, icke skulle fordra at den aldeles afskaffades. Jag tror åtminstone detta sista. Endast om det lefnadssätt, och de vetenskaper och språk, hvari de nu så kallade väl upfostrade Fruntimmer skola underwisas, bidrogo til en förädling, en odling och en lycka i framtiden, som ej på annat och bättre sätt kunde vinnas; då vore den oumbärlig och dess misstning beklagansvärd. Men et så högt värde kan man aldrig tillägga dessa saker. De utgöra i sig sjelfve blott en bisak, och erfarenheten lärer, at mycket brister ännu; ja, man må önska, at den öfverdrifna mångfaldigheten ej måtte förorsaka at barnen lära intet, eller åtminstone aldeles ledas

från

från hufvudsaken, då de dyrbara ungdomsåren förödas på det mindre nödvändiga, hvilket beröfvar den unga Flickan tid och läglighet at förvärfva sig dugelighet, luft och färdighet i det långt nyttigare: en förädling, som, om man kände den, skulle vida öfverstiga den förre, hvilken i medelståndet och ibland de mindre förmögne, har upstigit til en skadlig yppighet: ibland de högre Classer och de rike förhåller den sig antingen på samma sätt, eller också är den ofta blott en tidspillan och en näring för den mänskliga ostadigheten och fåfängan, utan syftemål til de högre dygder och fullkomligheter, som äro nödige för deras lefnads- och Ståndsheder och lycka. De förstnämnde synas hafva glömt, at de äga händer och förnuft, som icke hafva förvärfvat sig rättighet at slippa uträtta något verkligt nyttigt i verlden; och at deras Stånd, inkomster och förmögenheter äro ännu långt mindre tjenta med blott vetenskaper, språk och lefnads-artighet. Nej, hufvudsaken må intaga det största och vigtigaste rummet, och endast genom en oskadlig förening med den, kan det mindre nödvändiga blifva gagneligt.

O! at man dock vid Upfostran mera ville hafva för ögat mänskliga lifvets

korrt-

korrthet, och det, som skal blifva hvar och ens bestämmelse; mera ville rådföra sig med förnuft och erfarenhet; mera ville lämpa sig efter snillets olikhet, dess förmåga och fallenhet, och ej i alt slafvisk och utan omtanka följa modet, eller låta misleda sig af lärde Upfostrare, som ofta utan erfarenhet, utstaka planer, hvilka ej kunna utföras, och yrka vetenskaper, som vanligtvis långt öfverstiga de flesta Snillens förmåga och naturliga fallenhet, eller ej äro passande för deras Stånd, kön, vilkor eller bestämmelse. Detta skulle ej allenast göra Upfostran lättare, och undanrödja många onyttiga svårigheter; utan äfven skaffa verlden långt nyttigare och lyckligare människor. Således bör et Fruntimmer danas til en god husmoder, en god ägta maka, en god moder för sina barn. Detta är hennes bestämmelse; och det som ej directe leder til detta ändamål, kan och bör anses såsom en bisak eller något mindre nödvändigt, til exempel Franska och Tyska språken. Om et Fruntimmer af stånd och förmögenhet lär sig dessa språk, är det ganska väl; men nödvändigt synes det ej vidare vara, än blott i afseende på, at det högre omgänget fordrar det; ty i sig sjelf är detta intet annat

nat än en fälſkaps-fåfänga, et ſlags föragt för modersmålet, och vanligtvis et miſsledande af deſsa utländſka Lärare, hvilkas affaknad et väl upfoſtrat Fruntimmer lätt kan erſätta genom andra ännu ſtörre fullkomligheter, hvilkas förvärfvande är både lättare och långt nyttigare. För Medelſtåndets Döttrar ſynas deremot deſsa ſpråk aldeles onödiga; då de fällan eller aldrig kunna nyttja dem, och deſsutom behöfva förvärfva ſig en ſtörre duglighet i det, ſom är deras hufvudſak, hvarifrån nyſsnämnde ſpråk-kunſkap ſkulle borttaga altför mycken tid. Denne kan ſägas vara nödvändig endaſt för Hof-Damer. Men då det i alla tider varit bruket, at efterapa Hofvet i kläde-drägt, ſpråk och ſeder, ſå hafve vi nu, tack vare modet! fått deſsa dårſkaper och en anſenlig mängd galanterier för Medelſtåndets Döttrar; ſå at de i almänhet, när tilfälle gifves, upfoſtras til hela eller halfva Hof-Damer, men beklagligtvis til rätt medelmåttiga husmödrar. Följden häraf är ofta rätt beklaglig för enſkilde, och ej mindre för Staten. Detta inſes af några Föräldrar, ſom derföre ſöka at gifva deras Döttrar en för dem tjenligare upfoſtran; hvartil ockſå åtſkilliga Fäderneslandets vänner gifvit den bäſta upmun-

tran och anvisning. Imedlertid håller man ſig dock ännu til den moderna upfoſtran, ſom ſnarare ſynes taga til än af, och för hvilken husagtighet och duglighet öfveralt nödgas vika, detta äfven ibland de fattige, och i de orter, der intet tilfälle gifves til en vetenſkaplig upfoſtran; de nödgas då likna Hof-Damen åtminſtone deruti, at deras händers finhet noga ſkal bevaras, at drägten ſkal vara modern, och lefnadsſättet likaledes; hvarmed deſſa ſköna, oagtat alt deras vett och alla deras behagligheter, dock äro illa tjente, äfven ſom de män, hvilka efter deſſa egenſkaper beſtämma deras val. Här är et exempel, ſom erfarenheten altför ofta bekräftar: då Huſtrun ej från ungdomen blifvit van vid ordning och husagtighet, förſtår hon icke at hafva en rätt upſigt öfver de ſyſſor, ſom förefalla i huſet; gagneligt handarbete, tilſyn öfver barnens ſkötſel och upfoſtran, hvartil en rättſkaffens husmoder oförtrutit upoffrar ſin tid, blifva ämnen för den förſtnämndes ledſnad; och endaſt det, hvartil hon egentligt blifvit upfoſtrad, nemligen ſälſkap, tidsfördrif och Roman-läsning, kunna förnöja och uptaga tomheten af hennes lif. Hela hushållet går derföre alt mer och mer förvir-

radt

radt och slöfande. För den fattige blir det en omöjlighet at öka sin förmögenhet; han kan ofta ej en gång bibehålla densamma, om han också från sin sida är den arbetsammaste man i verlden, utan utarmas mer och mer til sin lyckas fulkomliga förstöring. Rätt ofta har den mera förmögne aldeles samma öde.

Icke desmindre har man i våra dagar föreslagit at inrätta Fruntimmers-Academier, för at ännu fullkomligare kunna undervisa i det redan antagna, ja äfven, om möjligt vore, ännu mera, och ibland annat i Theatraliska öfningar, för at förfina känslorna och gifva et behagligt och fritt omgängessätt. Jag för min del tror, at vi hafve nog af det man kallar Cultur, Urbanitet, förfinadt omgängessätt, Smak, Känslor, Galanterier, &c.; och vi borde snarare skatta oss lycklige, om vi kunde borrtbyta en del af dessa emot våra mindre cultiverade och förfinade Förfäders arbetsamhet och redlighet. At uplysning och cultur bidraga til människans förädling, samt följagtligen äfven til dess fällhet, är en oneklig sanning; men det är lika ofelbart, at om de öfverstiga deras rätta gränsor, befordra de ej vidare nyttig arbetsamhet och idoghet, utan tvärtom förjaga dem:

de blifva då en förödande Luxe, hvilken torde kunna anſes vara ſkadligare än ſjelfva barbariet. Detta torde åtminſtone kunna äga rum, när frågan är om Qvinnokönet. I fordna tider ſatte landets Döttrar af alla ſtånd deras ära i flit och husagtighet: de til och med tilverkade alla nödvändiga kläder och prydnader både för ſig ſjelfva och Mankönet, ſamt beförgde alla hufets inre angelägenheter. När deras männ gingo i fält, nedläto de ſig ända til at bruka jorden. Korrt ſagt, en ädel och nyttig verkſamhet uplifvade hela Könet, ifrån Prinſeſſan til Bondedottren; och det är ej för mycket ſagt, at det i den tiden var den gagneligaſte hälft af Staten. Men ſednare tiders odling har gifvit oſs en altför obehaglig contraſt, då utländſk grannlåt, förſinadt leſnadsſätt och vetenſkaper, blifvit hufvudſakliga för Könet. Detta onda ſträcker ſig ej allenaſt til Städerne, der yppighet, dårſkaper och galanterier upſtigit til deras höjd; utan äfven til Landsbygden, der den fattiga Husmodren redan anſer för ſkam at bära de kläder, ſom äro tilverkade af hennes egna händer; der hon i gäſtabud ej vågar viſa ſig annorlunda, än aldeles utländſk. Bonden ſjelf bibehåller dock ännu ſit valmar och

ſkinn

skinn til hederskläder. Således har Qvinnokönet blifvit en motsats af hvad det i fordna tider var, och är ej längre den nyttigaste, utan tvärtom, den mest ödeläggande hälften af Staten, då Skogarnes och Bergverkens rikedomar, samt öfverskottet af den frugt Landtmannens möda frambringar, hvilka borde tjena til Statens flor och välstånd, til det mesta borrtslösas på yppighetsvaror, hvilka säkert til två tredjedelar förbrukas af Qvinnokönet, när man äfven inberäknar Bondeståndet. Emot denna förödelse borde man söka at fätta en damm. De hitintils gjorda försök synas nästan hafva varit aldeles frugtlösa. Men kan man med framgång sträfva til detta ändamål, utan at förut återföra Qvinnokönet til en gagnelig verksamhet? Och kan denna åter vinnas utan en upfostran, som nästan utgör motsatsen af den nu brukliga; hvarvid goda Föräldrar förkastade alt det, som leder til yppighet, ostadighet, och ledsnad vid nyttig sysslosättning; men deremot gåfvo barnen fallenhet til de motsatta dygder, til tarflighet och en ädel verksamhet? Döttrarne borde lära spinna, väfva, sjelf tilverka deras kläder, täfla om at förfärdiga de vackraste tyg, och så sparsamt som möjligt är nyt-

tja de utländska, om de ej aldeles kunna umbäras; vänjas til husagtighet, ordning och omtanka; undervisas i matlagning, bryggning, bakning, samt något af färgningskonsten. Af det vetenskapliga behöfves endast at kunna räkna, skrifva, och äfven musik för dem, som dertil hafva snille och lust. För öfrigt behöfva de endast danas til goda Christna, til anständigt lefnadssätt, til et förnuftigt och dygdigt tänkesätt, samt detta dels genom samtal, dels genom nyttig läsning. Inrättningar för en sådan uptostran, om den ej kan gifvas hemma, skulle vara gagneliga; likasom detta bildande onekligt vore nyttigare för Föräldrar, ägta män, barn och Staten, än et sysslolöst lefnadssätt, utländska språk, tillika med hela den sedliga cultur och yta, som tages af Folkslag, hvilka äro långt öfver oss i Industrie och Idoghet: redlige Danske och Norrske män borde ej sätta sin ära i at pråla med lånta fjädrar, om sådant också ej vore skadligt. Nej, detta vore för oss en vanheder. Vi böre blott i gagneliga bemödanden, som pasa för vårt Land, som bidraga til vårt välstånd, vår heder och lycka, täfla med desa Nationer. Ja, måtte desa dårskaper försvinna, våra yppiga sammankomster aftaga, gag-

nelig verksamhet och den husliga sällheten återtaga deras rum! Och hvad äro då dessa småsaker, när de jämnföras med den gagneliga husmodrens tilfredsställelse, då hon använder sin tid til husets bästa; hvad äro de mot hennes glädje öfver de frugter, som kröna hennes bemödanden i egenskap af moder för sit hus och ännu mera såsom lycklig moder för sina barn!

Men om denna förbättrade upfostran skal blifva allmän, och ej allenast verka til det enskilta bästa, utan äfven i det hela til yppighetens aftagande; bör Adeln, eller rättare, de högre classer och de rike göra en början. De hafva förnämligast påfört oss denna och all annan yppighet, och ingen utan de sjelfve synes åter kunna förjaga den, så vida de gifva tonen i det hela. Deras lysande exempel, tillika med Regeringens visa bemödanden, böra derföre med lika steg leda til målet. Ja, måtte de aflägga det hitintils för deras stånd ofta vanärande tänkesättet, at anse sig, om ej af en högre natur, dock såsom bättre än andra människo-classer! Et billigt missnöje öfver detta förakt, tillika med efterapningsbegäret, gjör, at Medelståndet också vill betyda något; Handtverkare och Bönder

vilja åter blifva dess efterapare; och således täfla nu alla dessa Stånd, både med och utan förmåga, dels at öfverträffa, dels at likna hvarandra, utan at någon kan behålla för sig sjelf den yppighet, som han tror tilhöra sit Stånd, ehuru den väl lika litet tilhör det ena, som det andra, då den ej är oundgänglig för at vidmagthålla någons anseende, och genom sit invärtes värde aldrig kan vara det. Endast fördomar och fåfänga hafva gjort den dertil. Utvertes aktning och anseende kunna och böra vinnas på et långt ädlare och bättre sätt, än til en börda för den fattigare, ofta til nedrighetens befrämjande äfven hos den eljest redlige, då han nödgas vidmagthålla detta tryckande glitter, och Statens förderf blir deraf en följd. Historien visar oss detta: i de mest blomstrande Stater var et litet utmärkningstecken, utan yppighetens stämpel, tilräckligt at åtskilja Fursten och hans Män från Statens öfrige Medborgare. Kärlek til Fädernesländet, dygd, hjeltemod gåfvo dem det anseende och den aktning de behöfde. Genom deras efterkommandes ödeläggande yppighet, började dessa Stater luta til deras undergång; de föllo och äro ej mera. För Qvinnokönet är denna yppighet lika litet

litet nödvändig. Alla Indiens prydnader, sammanlagde med alla Frankrikes och Englands moder, kunna ej, i den förnuftiga mannens ögon, hafva minsta företräde framför inländsk klädnad, hvars fägring är danad af egen smak, och i synnerhet om den tilverkas af egna händer. Lika litet kan et förfinadt lefnadssätt öfverträffa naturliga och okonstlade behag.

Men, mina ädla vänner! lät oss här afbryta. Saken och sanningen äro altför tydliga. Om än tiden tillät mig en större utförlighet, vore den dock onödig. Vi kunne dessutom endast beklaga oss, och önske det som är bättre; ty at föra verlden på omvändelsens väg, öfverstiger våra krafter; och såsom en del af den samma, nödgas vi äfven ofta sjelfve, fastän gode Patrioter, likväl suckande och mot vår vilja, följa strömmen, som för oss med sig. Således förhåller det sig äfven med upfostran. Men kunne vi, förmedelst vårt stånd och vår förbindelse, med den verld, i hvilken vi lefve, ocksa icke afskaffa alt hvad som är onyttigt och förvändt; böre vi dock gå så långt vi förmå, i en vis och förnuftig inskränkning, åtminstone afskaffa det mesta och skadligaste, söka at införa det

som är bättre, och at träffa den rättaste medelvägen til heder och sällhet för oss sjelfve, til et godt exempel för andra. Detta kan väl endast äga rum om Qvinnokönet i de högre Classerne; ty Medelståndets Döttrar kunna ej ensamme, utan skada, aflägga alt hvad här blifvit nämnt; men det skal dock blifva dem högst nyttigt at åtminstone hålla sig ihärdigt til det som bör vara deras hufvudyrke. Och Ni, min ädla vän! är sjelf det säkraste beviset på denna sanning. Under en rättskaffens moders vägledning har Ni njutit ungefär en sådan upfostran som jag här föreslagit, utan Franska och Tyska Språkmästare, utan Academie, m. m. och dock har Ni förvärfvat en förtjent och utmärkt aktning som försyntheten förbjuder mig at nämna: jag vill endast anmärka, at Ni sjelf är lycklig, och at en rättskaffens man blifvit det genom edra dygder. Måtte sällheten följa Er! måtte Edra Döttrar, danade genom Edra moderliga råd, upnå en lika heder och lycka!

Tillåggningar til föregående, af RHABEK.

At Barnens upfoſtran och Ungdomens undervisning äro tvänne väſentliga delar af den allmänna och enſkilda fullkomligheten och lyckſaligheten, begynner man i närvarande tid at mer och mer inſe. Huru helig äfven denna faderliga pligt är för vår välgörande Regering, derom vittna de många inrättningar, ſom dels äro gjorde, dels äro i verket, och dels, med den betänkſamhet, hvilken ſå mycket utmärker den Danſka Regeringens företag, ännu öfvervägas och öfverläggas, och hvilka ſträcka ſig öfver hela det allmänna Undervisnings-verket, från Köpenhamns Högſkola til Almogens Skolor. At Tvilling-Rikets Medborgare hålla Regeringen räkning för denna faderliga omvårdnad, derom vittnar den välgörande verkſamhet, hvarmed de likaſom täfla med hvarandra at lätta och dela deſs arbete. Dannemarks Hufvudſtad har ſina Medborgare-Skolor, uprättade genom medborgliga välgörenhetens frivilliga tilſkott; och den härliga dagen torde ej vara långt borrta, då Norrige inom ſit ſköte ſkal ſe grundſtenen lagd,

af deſs ädla Söners händer, til den Hög-Skola, ſom det ſå väl behöfver och förtjenar. Icke heller viſa ſig Nationens Lärde och Tänkare förſumlige eller niſke at meddela deras inſamlade erfarenhet och kunſkaper. Men emedlertid har det, ſom är gjort, hitintils näſtan endaſt lyftat på Mankönets undervisning och upfoſtran; man har deremot bemödat ſig ganſka litet för det andra älſkvärda Könet, hvars goda upfoſtran likväl är ſå oundgänglig ej allenaſt för deſs egen, utan äfven för vår lyckſalighet och fullkomlighet. Det är af ädla värdiga mödrars händer, käcka och förhoppningsfulla Söner ſkola få deras förſta och ſå högſt betydliga daning; hvad Ynglingen ſkal blifva, beror ganſka mycket på den flicka, åt hvilken han offrar ſit unga hjerta; och det är i en älſkad huſtrus famn, ſom mannens dygder icke blott ſkola belönas, utan äfven ſtadfäſtas. Jag vill väl icke frångå, at Regeringen, til detta Köns upfoſtran kan omedelbarligen ganſka litet bidraga; at den almänna upfoſtran aldeles icke för det ſamma är tjenlig, och äfven at deſs undervisning otvifvelagtigt lyckas bäſt i den trånga husliga kretſen; men våra Tänkare, våra Människo-kännare äro åtminſtone i ſkuld hos Könet,

då

då de hitintils hafva varit ganska sparsamma på at anvisa det de vägar, som leda til dess daning och fullkomlighet. Jag känner väl en öfvermåttan läsvärd Dansk skrift, som för några år sedan vann den, af vårt välgörande Landthushållnings-Sälskap utsatte belöning för en Bok om en god Husmoders pligter; men utom det, at denna Boks economiska del var och skal vara den utförligaste, är hon ocksså ännu icke almänt utkommen; och det är i våra Medborgares namn jag här af min vän utkräfver detta arbete såsom en vetterlig skuld. Då emedlertid äfven denna skrift, så mycket jag kan minnas, mera talar om en Husmoders pligter och egenskaper, än om Könets bildande; var det mig öfvermåttan kärt, at af föregående stycke få en anledning at bringa detta ämne à l'ordre du Jour. At närvarande Författare ej är färdeles upbygd af vår nymodiga Qvinno-upfostran; at han anser de utländska språken, den vetenskapliga undervisningen, Musik, Tekning, och alt det som läres, och det sätt hvarpå det läres, för lappri, för tid- och penning-öda, torde man förut hafva erfarit. Han kan emedlertid icke säga, at han, utan inskränkning och i alla delar är enig med Författaren af föregående

stycke.

ſtycke. Efter hans tankar har denna hans aktningsvärda medarbetare för mycket förlorat ur ſigtet, at äfven Medelſtåndets huſtrur ej blott böra vara deras mäns hushållerſkor, ſamt Öfver- ſy- tvätt- och köks- pigor; utan äfven deras fällſkap, deras vänner, deras rådgifvare på lifvets bana. Men fordras då dertil nödvändigt Franſyſka, Tyſka, Muſik, med flere få kallade galanta kunſkaper? Nödvändigt, oumbärligt fordras de juſt icke; men at desſa kunſkaper, när de förvärfvas för nyttan och ej på ſkryt, i hög grad kunna bidraga at gjöra huſtruns omgänge behagligt och intereſſant för mannen; kan man väl, på andra ſidan, lika litet neka. Hvad är det, ſom inſkränker ſå många Fruntimmers - converſation til köksſladder, til prat om klädnadsgrannlåt, til baktal, om ej deras toma och briſtfälliga begrep? Och när nu huſtrun blir mor, när hon ſkal vara ſina barns förſta upfoſtrare, deras förſta lärmäſtarinna; huru mången kunſkap ſkal hon icke då, om ockſå ej behöfva, dock kunna använda? Men ännu en väſentlig, en oemotſäglig fördel åtföljer et Ungt Fruntimmers ſmak på verkligt god läsning; och den beſtår juſt däruti, at hon får denna ſmak.

C'eſt

C'eſt avoir profité beaucoup, que de ſavoir ſ'y plaire, kan man äfven ſäga. Den flicka, ſom har ſann luſt til gagnelig läsning; ſom ej läſer på ſkryt, eller för at kittla en mer eller mindre fin ſinnlighet (ty annan verkan kan man ej vänta af flitig Roman-läsning), löper ej fara för ledſamma och eviga timmar, ſå at hon, för at förkorrta dem, ej blir nödſakad at fly til trånande ſamqväm, och ſkal än mindre — då hon ockſå med ſäkerhet kunde anſes förlorad — där finna ſig road. I ſamma affeende ville jag ockſå, åtminſtone för Hufvudſtadens Döttrar, recommendera penſeln och claveret; desſa ſkulle, när hon deruti handleddes för at finna behag i deras bruk, och icke — ſom almännaſt är — för at genom dem producera ſig — gifva henne en aldrig briſtande ſyſſloſättning för hennes lediga timmar, af hvilka — ſom en af våra meſt förtjenta economiſka Författare yttrar ſig — våra Frun-timmer af Medelſtåndet, borde hafva ganſka många; ockſå tilſtår jag, och erfarenheten bekräftar detta, at man i ſynnerhet borde recommendera muſicaliſk känſla och öfning — icke juſt färdighet — då jag af egen erfarenhet vet at muſik-öfning är det ſäkraſte motgift emot det concert-raſeri, ſom i desſa ſenare år varit rådande ibland

Huf-

Hufvudſtadens Skönheter, och hvilka, efter hvad jag hört ſägas, äfven ſkal hafva anſtuckit Provincerne. Deremot förenar jag mig aldeles med nyſnämnde Författare deruti, at ej blott en Flickas vilkor och ſtånd, men äfven hennes hog och fallenhet härvid böra rådfrågas. Den, för hvilken utländſka ſpråk och vetenſkaplig undervisning falla ſig ſvåra eller motbjudande, ſkal i dem ſäkert hvarken gjöra gagneliga framſteg eller äga angenäma tidsfördrif. Likaledes gifves det en människo-claſs, ſom nödgas använda hela ſin lefnad för at ſkaffa ſig lifsuppehälle; för denna ſkulle naturligtvis en ſådan cultur vara aldeles otjenlig och tillika omöjlig.

Men — lär min Correſpondent invända — få icke våra förnäma Damer denna vetenſkapliga Upfoſtran? Lära de icke utländſka ſpråk, alla ſlags artiga kunſkaper, o. ſ. v.; äro de derföre mera älſkvärda huſtrur, uplyſtare mödrar, ärbarare och mera husagtiga döttrar? — Författaren ber om förlåtelſe. Han vill ej tviſta om det, hvari våra mode-dockor underviſas; men at man ej kan uptänka et mera ouplyſt, mera verkligt vankunnigt ſlägte, än den nu varande Mode-generation, detta tar han ſig den friheten at påſtå. De lära endaſt ſå mycket, at de

åro

äro okunnige med ſtor pretention; at de, t. ex. kunna ordväxla med en Franſyſk eller Engelſk narr; men äro deremot ej i ſtånd, at på modersmålet ſkriftligt yttra ſina tankar. Korrt ſagt, de lära alting på ſkryt, och intet för nyttan; de ſätta icke heller ſjelfve högre värde på hvad de veta, än i den mon de dermed kunna lyſa.

Hvad de husliga kunſkaperna angår, tilſtår Författaren gerna, at det ej är i afſeende på deras economiſka nytta, ſom han ſå ogärna ſer dem ur modet ibland våra Fruntimmer af Medelſtåndet. Hvad ſom i hans ögon viſar deras vigt, är ej ſå myeket deras nytta i hushållningen, ſom faſt mera deras inflytelſe på den husliga ſällheten. I desſa göromål finner Könet et botemedel emot ſyſslolöshet och ledſnad, desſa frugtbara källor til alla deras laſter och fel; de finna et arbete, ſom pasſar til deras krafter, til deras ſkicklighet, ſom kan förenas med det lugn, hvari deras caractère danas til rätta ändamålet. Mannen bör danas i verlden, huſtrun i huſet. — Dock — Författarn vill afbryta för at upfordra ſkickligare pennor at utförligt och med ordning afhandla desſa ämnen, om hvilka han endaſt yttrat några ſtrödda tankar. Det lilla, han ytterligare härom kan hafva at ſäga, tor-

de man kan hända snart finna på et annat ställe.

Underrättelse om de Kongl. Domaine-Godsens styckning och fördelning, i Hertigdömerne Slesvig och Holsten.

(från Danskan.)

En, förmedelst Kongl. Resolution af d. 15 Aug. 1763, til Ränt-Kammaren gifven befallning, at afyttra icke allenast alla Kongl. Domainer i Konungariket Dannemark (Amterne Köpenhamn, Fredricsborg och Kronoborg undantagne), utan äfven de Kongl. Godsen i de Tyska Provincerne, på det sätt, som anses vara det tjenligaste; bevisar tydligt, at man redan länge varit öfverbevist om den sanningen: at Jordgodsen aldrig bringa Staten så mycken fördel, när de äro Landsherrens egendom, som när de ägas af enskilde Personer.

I följe af nysnämnde Resolution, och en annan af den 1 October 1764, blef den 18 October samma år utfärdadt et Placat, hvaruti de vilkor gjordes bekanta, under hvilka början skulle göras

med

med förfäljningen af de, i en hosfogad förteckning, anförda Domainer i Hertigdömerna. De vigtigaſte voro: 1:o at af den för de ſålda Godſen och Gårdarne budna Köpeſumman, endaſt hälften, och för Qvarnarne, endaſt fjerdedeln, ſkulle betalas på viſſa terminer; hvaremot den andra hälften för Godſen och Gårdarne, och de öfriga tre fjerdedelar för Qvarnarne, ſkulle blifva ſtående, ſåſom et oupſägligt Capital, hvarföre 4 proCent ſkulle betalas; 2:do At Köparne förſäkrades, at de, utom Räntorne, för hvilka de ſkulle anſvara ſåſom för en evärdlig afgift, och i händelſe af hemgift til Prinſeſſor, i fredstid icke ſkulle betungas med andra pålagor, ſamt vara fria från at gå ut ſåſom Landt-Soldater; jämväl at de vid de bördor, ſom man i krigstid och almän nöd nödgas pålägga, ſkola njuta alt det ſkonsmål och den frihet, ſom förunnas andre eximerade.

En Commisſion utnämndes, ſom ſkulle gjöra förſta förſöket med at ſälja de Kongl. Domainerne i Hertigdömet Slesvig, ſå väl Gods, ſom Gårdar och Qvarnar. Denna Commisſion beſtod af tvänne Committerade i Ränt-Kammaren, och begynte år 1764 deſs förrättning med at ſälja ſju Gods i Amtet Haderslev, och

det i Amtet Apenrade liggande Godſet Rieshof. Men utgången af detta förſök öfverbeviſade Regeringen om, at, faſtän Räntorne af hela Köpeſumman, ſom böds, utgjorde något betydligt mera, än beloppet af Godſens rena inkomſt hitintil hade varit, var det dock, i anſeende til Grundſtyckenas i almänhet ſtigande pris, ej rådligt, at på detta ſätt afyttra Godſen; i ſynnerhet då i köpet äfven innefattade Skogarne, ehuru deras årliga afkaſtning, i brift af goda Skogs-inrättningar, varit ganſka ringa; befunnos ſå betydlige, at Köparne, genom deras nerhuggning och förſäljning, kunde förſkaffa ſig en ſtor, och kanſke, ſtörſta delen af Köpeſumman, hvarföre man borde anſe betänkligt, at för framtiden utſätta Staten för en ſannolik ſkogsbriſt genom en ſådan förſäljning af Skogarne jämte Godſen. Af denna orſak blef föreſatſen, at ſälja Domainerne i Slesvig och Holſten, aldeles öfvergifven, och ſedan den tiden har man ockſå aldrig tänkt på, at afyttra de Kongl. Qvarnar och Fiſkerier, hvilka ſtodo med på förteckningen af de Domainer, ſom ſkulle ſäljas *).

Der-

*) Långt ifrån at ſälja någon Kongl. Qvarn eller Fiſkeri, inlåter man ſig nu aldeles icke

Deremot har man ſedermera tid efter annan varit betänkt på, at öfverlämna de Kongl. Godſen i Hertigdömerna, på et för Staten långt fördelagtigare ſätt, til enſkild egendom. Hufvudaffigten dervid har varit Folkmängdens förökning genom flera Hjonelags boſättning på de ſtora Godſen, och den möjligaſte bäſta odling af hvart ſtycke jord, hvilken lättare kan verkſtällas på mindre gårdar, då den mindre Jordägaren ej är tvungen at fördela ſin tid och ſina krafter ſå myc-

om något anbud at köpa eller taga dem i arf-förpaktning. Orſaken dertil är ſannolikt denna, at man, i affeende på ſådane Förpaktnings-egendomar, ej finner något hinder för at hämta af dem en i förhållande til de ſtigande priſen högre arrende-ſumma, och deſsutom ej behöfver frukta, at de genom vanſköttſel ſkola förringas i värde. Deſsutom lider Staten intet, då man på detta ſätt begagnar ſig af dem, i affeende på Folkmängdens förökelſe; då denna deremot förhindras vid de ſtora Godſen, men ännu mera genom Hofveriet (dagsverkens utgörande til Godſet), eller ockſå i affeende på den möjligaſte ſtörſta och icke aftagande afkaſtning af Grundſtyckena, ſom hvar och en Stat bör befordra, och ſom hvarken kan väntas vid Godſens förpaktning eller vid deras förvaltning för Statens räkning.

Författ. Note.

ket, som den större *). För at vinna detta ändamål, har man delat de Gårdar, som hörde under Godsen, i stycken eller mindre lotter, och försålt dessa hvar för sig til de mestbjudande. I början verkstäldes detta af Amtmännen, och på det ofvan anförda sättet, så at en Licitation hölls öfver den afgift, som årligen skulle utgöras af jorden. På detta sätt hafva 13 Gods blifvit styckade från år 1765.

Men då Slesvig-Holstenska Landt-Commissionen i Gottorp 1768 upprättades, blef det densamma, genom dess Instruction af den 16 Maji samma år, också updraget, at afyttra de Kongl. Domainerne. Hufvudsaken af det, som i bemälte

*) Man skulle kanske häremot vilja invända, at jorden vid de större Herregårdarne vanligtvis är bättre brukad, än hos Almogen i almänhet. Men man torde blott behöfva med noggranhet bese mången Egendomsherres hela egendom, således ej allenast Herregården, utan äfven dess ufelhetens nästen, dess underliggande Frälse-hemman, hvilkas sammanlagda ägor så ansenligt i vidd öfverstiga sjelfva Herregårdens, för at finna, det Staten, ej mindre än mänskligheten, lider af Åboernes dagsverksgörande, deras skafning in på benen, deras osäkra besittningstid och täta flyttningar.

Öfversätt. Note.

mälte Inſtruction är föreſkrifvet i anſeende til förhållningsſättet, beſtår deri, at afgiften af jordlotterna ej ſkulle vara föremålet för upbudet, utan förſt beſtämmas efter ägornes godhet; och Köpeſumman, ſom deſsutom borde betalas för egendomen, ſedan offentligen upbjudas; och at öfveralt ſkulle gjöras den inrättning, at Böndren, ſom voro pligtige at göra Hofveri til Godſen, blefvo frie både från lifegenſkap och hofveri.

Styckena eller Lotterne af de nedlagde Godſen äro ſedan ſålde under följande vilkor: 1:o At afgifterne aldrig ſkola förhöjas, eller något blifva pålagt Ägarne i fredstid; 2:do at desſe Lotters Ägare och deras Familler ſkola vara frie från at blifva Lands-Soldater, men ej deras Tjenſtefolk; 3:o at de ſkola vara befriade från de körſlor och arbete, ſom de öfrige Underſåtarne utgöra; 4:o likaledes från Magazins-ſpannemålens lefverering; 5:o at deremot Köpare, i ſynnerhet af de betydligare Lotterne, ſkola vara förpligtade, at på dem upſätta nödiga byggnader, och ej ſälja något från desſa Lotter, utan at en efter den ſålda jordens ſtorlek och värde afpaſſad del af utſkylderna, följer denſamma, och Köparen

ſkal förbinda ſig, at ockſå förſe ſådane frånſöndrade ägor med åbyggnad.

För at lätta de utgifter, ſom åtfölja bo-fättning, byggnad, hägnad och upodlingar, har man tillagt de fleſte Köpare befrielſe från en hälft eller tredjedel af afgifterne under de 3, 4 til 6 förſta åren.

I enſkilta fall är förpligtelſen, at bygga på deſſa Lotter, eftergifven; detta oaktadt, kan man dock anſe de, genom Godſens ſtyckning, vundne Familjebyggnader för ſå många och väl flera, än de Lotters hela antal, hvilka det från början blifvit ålagt at bygga; ty utom deſſa, har en ſtor mängd Stat-torpare, Inhyſeshjon m. fl. ſom ägde hus, men inga ägor, blifvit förſedda med jord, ſamt ſåledes förvandlade til beſtändige Familje-boningar; hvarföre äfven deſſa kunna på fätt och vis anſes ſåſom nya.

Det får ej glömmas, at vid alla Gods, ſom äro ſtyckade, hafva de bäſta ſkogsſträckningarne blifvit uteſlutne från köpet, och förbehållne at inhägnas til Kongl. Skogar. Desſas inhägning har blifvit föranſtaltad för Kongl. räkning, och deſs vidmagthållande är på de ſtällen, der Underſåtarnes afgifter å nyo blifvit beſtämde, dem ålagd, hvilket är iakttaget öfveralt vid den för bägge Hertigdömerne

merne beſlutna omſättning af utgifterne. Denna början för en god Skogs-inrättning, och at göra en ſådan möjlig, är ganſka vigtig för Staten, ſå vida den ger hopp om, at Hertigdömerne med tiden ſkola blifva förſedda med et vackert antal goda ſkogar: och är derföre en af de betydligaſte fördelarne, ſom åtfölja de ſtora Godſens nedläggning.

I den förut Gottorpſka, ſedan Storfurſtliga delen af Holſten, ſom 1773 öfverlämnades til Dannemark, var redan före detta öfverlämnande uprättadt et Collegium under namn af: General-Landes- und Oeconomie-Verberſerungs-Directorium, til at utföra de i denna del begynta economiſka förbättringar. Detta Colleginm har ſedan blifvit beſtåndande, och äfven verkſtält de Kongl. Domainernes nedläggning efter ſamma grundreglor, ſom af Landt-Commisſionen blifvit följde. Det är bekant, at denna inrättning ej ſträckt ſig til de Kongl. Domainerne i Dannemark, hvilkas förſäljning, enligt den ofvan anförda Kongl. Reſolutionen af den 15 Aug. 1763, likaledes var beſlutad; utan hafva alla blifvit fålda efter nyſnämnde Reſolutions föreſkrift. Detta var verkſtäldt redan innan 1770 i alla Danſka Provincer, undantagande Seland

och Möen. Med de Kongl. Godſen på deſſa tvänne Öar har väl från året 1770 til 1773 varit en lika inrättning i gång, ſom i Hertigdömerne, hvilken ſkulle utföras af det 1768 uprättade General-Landtväſens Collegium, och hvarmed detta gjorde början på Godſen på Möen och i Vordingborgs Amt; men ſedan detta Collegium 1773 var uphäfvet, ſtannade åter alt ſammans, och förſäljningen af deſſa Gods företagen efter ofvannämnde Kongl. Reſolution, ſåledes, at deſſa Gods, likaſom det redan ſkett med de öfriga, blefvo ſålda til de meſtbjudande, med vilkor, at hälften af Köpeſumman ſkulle blifva ſtående i Godſen ſåſom et oupſägligt Capital, hvarföre ſkulle betalas 4 proCents Ränta, hvilka Capital Köparne ſedan, genom Placatet af den 15 Julii, fått rättighet at upſäga. Faſtän de Kongl. inkomſterne af deſſa Gods, genom denna förſäljning, ej blifvit minſkade, utan tvärtom ökade, kan man dock ej i något afſeende anſe den ſåſom fördelagtig för det hela, när man betraktar, at ſkogarne, ſom tillika blifvit ſålde, vid många af deſſa Gods äro och hafva varit af ſå högt värde, at Köparne, genom ſkogshygge hafva kunnat förvärfva ſig en ſtor del af Köpeſumman, och til en del verk-

ligen

ligen gjort det. Det kan med långt större skäl anses såsom ganska skadligt, at så betydlige skogar, på en tid, då kunskapen om en god skogs-hushållning ännu var föga almän här i Landet, hafva kommit i enskildes händer, hvilka åtminstone ej alla lära förja för, at de hållas vid magt, och at våra efterkommande blifva försedde med en så oumbärlig vara. Man har också mycken orsak at beklaga, at Staten derigenom ser sig tilfället beröfvat, at göra en inrättning med Kronans Gods, som skulle mera bidraga til Folkökningen, och uphäfva det för den samma och för Natur-producternes frambringande ännu skadligare förhållandet emellan Jordbrukaren och Godsägaren, i en så stor del af Landet. Jag vill ej tala om den olägenheten, som äfven af denna inrättning är en följd, at dessa Godsens Köpare sedan tro sig kunna sätta sig emot hvarje ny inrättning, huru nödvändig den än må vara; och detta med så mycket mera skäl, som Godsen blifvit dem af Staten sjelf öfverlämnade i den samma författning, som man önskar at förändra *).

Hvad

*) Den Inrättning, som är företagen och til en del redan utförd med de från förfäljningen undantagne Amterne Fredriesborg och Kronoborg, hvilkas Invånare voro Kongl.

Hvad som i afseende på förändringen med de Kongl. Godsen i Hertigdömerne för-

Hofveri-görande Fäste-Bönder (sådana som genom det så kallade *Stamsbandet* voro fästade eller bundna vid Stamgodset til Lifegenskap); utmärker sig så mycket mera, som den ofelbart syftar på, at göra desse Bönders belägenhet lycklig och hederlig, förmedelst at gifva dem frihet och egendom, och genom fördelning så föranstalta, at hvar och en får sin jord för sig sjelf. Commissionen, som efter Räntkammarens förslag blef utnämnd 1784 för at sätta denna berömvärda förändring i verket, har med mycken framgång arbetat för detta ändamåls vinnande, och fortsätter ännu oafbrutit sina bemödanden.

535 Bönder hafva redan fått arfsrättighet på deras gårdar, hvilket hvar och en af dessa Amters Inbyggare får, så snart han inhägnat de honom tilskiftade ägorne, och i öfrigt, efter Commissionens anvisning, fullbordat de inrättningar, som erfordras til et fördelagtigt åkerbruk.

Det vore öfverflödigt, at här vidlöftigt tala om denna inrättning, då en af Commissionens värdiga Medlemmar, Herr Conference-Rådet Hansen, utgifvit en särskild beskrifning om den samma, hvaraf tydligt ses, at Staten snart skal röna denna förändrings stora nytta för det Almänna; ty man skal ej allenast se Invånarne i en lycklig belägenhet, utan äfven deras antal anseenligt förökadt, och äfven jordens afkastning i tilväxande myckenhet och godhet. Samma inrättning verkställes äfven i Aads Härad, der Bönderne likaledes ännu tilhöra Konungen. *Författ. Note.*

förtjenar särdeles upmärksamhet, är, at fastän år 1787 ännu åtskilliga Gods voro i deras gamla författning (af hvilka, sedan den tiden, många blifvit nedlagde); så lågo dock alla dessa i Hertigdömet Slesvig; och den ofvan anförda inrättningen var redan då fullbordad med alla Kongl. Godsen i Hertigdömet Holsten; så at Konungen redan i många år ej ägt något Jorda-gods i detta sistnämnde Hertigdöme, och följaktligen icke heller under denna tid haft någon Lif-egen i sina Tyska Stater; men beklagligtvis finnas i Holsten många enskilde, som utöfva egendomsrätt öfver deras Medborgare. Hvar och en människa, som hyser aktning för människo-rättigheterna och har känsla för människo-sällheten, skal ej allenast med mig prisa Regeringen, som således först vändt sin upmärksamhet på de Gods, vid hvilka dess egna Bönder voro fästade genom Lif-egenskapen, hvars länkar således blifvit brutna; utan äfven förena sina önskningar med mina, at detta prisvärda och välgörande exempel måtte följas af alla enskilda personer, som äga Gods, vid hvilka ännu lifegna finnas. Hvem som tillika vill göra betraktelser öfver lifegenskapens uprinnelse, Statsförbindelsens natur, den högsta Magtens

och

och Statens Medlemmars förhållande til den samma, så väl som sinsemellan inbördes, lär likasom jag vara öfvertygad, at Staten med största rätt kan fordra af hvar och en sådan Godsägare, hvars underhafvande ännu sucka under lifegenskapens ok, eller som är i besitning af rättigheter, hvilka strida emot den personliga frihet, som bör vara oskiljagtig från människan; at han må lyda naturens röst, och ej längre undanhålla människor deras naturliga rättigheter, som äro dem frånröfvade genom orättrådighet och våld; at, säger jag, staten ej allenast har rättighet, men äfven är skyldig at fordra detta af hvarje enskild man, om en sådan också ej kunde efterkomma det utan egen förlust. Huru långt större blir då icke denna skyldighet, at tilfredsställa Statens fordran; huru långt större Statens pligt och rättighet at påstå en sådan förändring, när man kan ådagalägga med oemotsäglig visshet, at det gifves medel, genom hvilka detta ändamål kan vinnas, utan någon förlust för dem, som hitintils varit ansedde at vara i laglig besitning af sådana omänskliga rättigheter. Utgången af denna inrättning med de Kongl. Domainerne i Hertigdömerne, som är noga beskrefven, bevisar oemotsägligt, at

detta

detta kan ske. Man ser af denſamma, at ibland 52 Gods, ſom blifvit nedlagda, endaſt vid 5 har varit förluſt i de årliga inkomſterna, men hvilken förluſt dock mera än erſättes af de 4 proCenten af Köpeſumman. Deremot är den årliga inkomſten af de öfriga Godſen, utom räntorne på Köpeſummorna, anſenligt förökad. Inalles är vid 52 Gods, hvilkas ägor, när 4 Gods afräknas, utgöra 44,356 tunnland, i jämnförelſe med deras förra inkomſter, efter 20 års durchſchnitt, en årlig inkomſt af 18,799 R:daler, 2 mark, 8 ſkill. vunnen. Utom detta, har för dem blifvit betald til den Kongl. Caſſan en Köpeſumma af 596,252 R:dal. 8 ſkill., hvars Ränta, efter 4 proCent utgör 23,850 R:dal. 8 ſkill., hvilka egentligen böra läggas til nyſsnämnde Summa af årliga inkomſter, hvarefter den ſamma inalles belöper ſig til 42,649 R:dal., 2 mark, 12 ſkill. *).

Vid

*) Från de influtna Köpeſummor ſkulle väl de, genom denna inrättning, förorſakade omkoſtnader afdragas; men jag har ej varit i ſtånd, at upgifva dem. Vid de få Gods, för hvilka de kunnat upgifvas, hafva de varit ganſka obetydliga i förhållande til Köpeſumman, och ſkola utan tvifvel icke mindre vara det i det hela, emot ſamtliga Köpeſummorna. Den förminſkning Köpeſumman lider vid dene

Vid alla de Gods, som ägt skogar, hafva dessutom de betydligaste blifvit Konungen förbehållne, hvarigenom ganska ansenliga skogsträckningar blifvit inhägnade skogar, hvilkas värde är betydligt icke allenast i affeende på de trän, som nu finnas der, men kan äfven blifva af långt större vigt för framtiden, sedan de tillika blifvit frie från all beting, i följe hvaraf de nya trän, som antingen upväxa af de gamlas frön, eller blifva planterade af människo-händer, (hvilket nu sker hvart år), ej mera hindras i deras växt genom kreaturens afgnagning. Jag vågar ej bestämma dessa skogars värde; men med inhägnaderna innefatta de in alles 6454 tunnland och 3 skäppland.

Så ansenliga dessa fördelar ock få dro, anser jag dem dock, i affeende på Staten, för ringa emot dem, som härleda sig ifrån Hushållens ökade antal på de jordsträckningar, som utgjorde dessa Gods; ty då Statens rikedom består i mängden af de producter som frambringas, och dessa ej kunna erhållas utan genom arbete; så är den arbetande

na afkorrtning, kan följagtligen ej blifva så betydlig, at de grundsatser jag hämtat af inkomsternes förökning, dervid kunna tappa något af deras styrka.

Författ. Note.

tande Folkmängdens förökelse, eller flera lägenheters anskaffning för arbetande Familiers bosättning, den enda sanna Källan til Statens ökade rikedom.

I stället för 52 Familier, eller några få flera, som förr bodde på de jordsträckningar, hvilka innefattade de nedlagda 52 Godsen, äro nu 776 Familier på dem bosatte; oräknade de hushåll, om hvilkas bestånd Staten blifvit försäkrad derigenom, at deras boningar blifvit försedda med jord, och på detta sätt förvandlade til varagtiga Familie-lägenheter; då deremot dessa hushålls underhåll förut berodde af tilfälliga omständigheter *). Jag önskade, at kunna

*) En Svensk kan ej utan glädje anmärka, at enskildes, lika ädla bemödande i vårt Fädernesland, medför lika välgörande verkningar. Förtekning på Folknummerns förökning uti Skurups Församling i Skåne ifrån 1785, til 1794.

År 1785 befanns	Mankön.	Qvink.	Summa.
derstädes	357.	344.	701.
1786	295.	308.	603.
1787	336.	317.	653.
1788	379.	356.	715.
1789	414.	370.	784.
1790	431.	390.	821.
1791	475.	441.	916.
1792	498.	469.	967.
1793	502.	475.	977.
1794	520.	484.	1004.

Öfversätt. Note.

framlägga en beräkning af de producters hela masfa, fom blifvit frambragt på desfa Gods under deras förra författning, och den fom frambringas af deras nu varande åboer: jag är vifs på, at den fkulle vara ftarkafte befvifet på fanningen af denna fats: *at af en och famma jord frambringas mera i famma mon den blir bebodd och odlad af flera Familier.*

Den fördel för det Almänna, fom upkommer af denna Folk-ökning, kan väl icke aldeles gälla hos en enfkild man, och förmå honom, at företaga en förändring med fit Gods, efter de grundfatfer, fom blifvit följde vid de Kongl. Godfens nedläggande, emedan han ej kan hafva mycken annan nytta af folkökningen på de afyttrade jorddelarne, än få vida han, i egenfkap af Statens medlem, deltar i det, fom är gagneligt för det Almänna; ehuru jag likväl är öfvertygad, at en enfkild man kan göra en fådan inrättning, at han tillika med Staten vinner vid Nybyggares bofättning på fina hufvud-marker. Men när man aldeles åfidofätter detta, fynes det dock otroligt, at, då man kunnat nedlägga få många Kongl. Gods med få betydlig tilökning i deras årliga inkomfter, det famma icke fkulle kunna fke med fördel, eller åtminftone

utan

utan ſkada, af private perſoner. Enſkilta exempel viſa tilräckligt, at det verkligen låter ſig göra.

Detta oaktadt, kan det ej vara öfverflödigt at omröra de invändningar, ſom dels redan ofta blifvit gjorda emot nedläggningen af enſkildes Gods, och dels ännu med någon ſken-grund göras.

Man kunde kanſke ſäga: deraf, at de Kongl. Godſen kunnat nedläggas med fördel, följer icke, at private finna deras räkning vid en ſådan inrättning, ſedan desſe, genom en efter omſtändigheterna inrättad god Economie, kunna förſkaffa ſig af deras Gods i deras gamla författning långt ſtörre inkomſter, än den Kongl. Casſan haft af Domainerne, antingen de blifvit förpaktade eller brukade för Konungens räkning. Så ſannt detta ockſå är, kan dock ſkillnaden ej vara ſå ſtor, at icke äfven private ſkulle kunna, genom et lika förhållningsſätt, förſkaffa ſig rik erſättning för de flera inkomſter de njuta af deras Gods, när man betraktar, at vid de Kongl. Godſens nedläggning ej allenaſt den årliga inkomſten blifvit anſenligen ökad, utan at deſsutom en betydlig Köpſumma influtit, och at de anſenliga ſkogarne, ſom äro undantagne, ej äro anſlagne til något värde i den gjor-

da beräkningen. Alla desſa mångfaldiga fördelar kunna väl upväga de flera inkomſter, ſom private i närvarande författning njuta af deras Gods, i förhållande til dem ſom Konungen njutit af ſina. Och ſkulle icke då en privat Man, hvars verkningskrets är ſå mycket inſkränktare än Regeringens, hvarföre han ockſå, vid at anſpänna alla ſina krafter, kan verka långt mera i den ſamma, ſå vida alla krafter förlora i ſtyrka då de fördelas; ſkulle icke han, ſäger jag, i ſin mindre krets långt nogare kunna iakttaga alla fördelarne vid en ſådan inrättning, än det varit möjligt för Regeringen. Han ſkal utan tvifvel dervid veta, at draga fördel af många ſaker, ſom Regeringen ej velat och ej kunnat gifva akt på; han ſkal långt bättre kunna rätta ſig efter tid och omſtändigheter, och dervid förſkaffa ſig många fördelar. Ockſå i afſeende på omkoſtnaden, kan han ſpara mycket i jämnförelſe med Regeringen. Kan icke, til ex., en privat man tid efter annan ſkilja från ſit Gods det ena ſtycket efter det andra, när han dertil ſer en fördelagtig lägenhet, ſätta derpå en Åbo, och i mon af et ſådant jordſtyckes ſtorlek i förhållande til hela gården, befria en del af de til det ſamma hörande Lifegna och

hofveri-

hofverigörande *) från deras ok. När man öfvervägar alt detta, synes det ej vara möjligt, at en privat man skulle lida någon minskning i sina inkomster genom nedläggningen af sit Gods, förutsatt, at han dervid handlar med insigt och efter

*) Hofveri (dagsverksgörande) af fritt Folk kan väl bestå med människo-rättigheterna, men aldrig med Statens fördel; emedan tids- och arbets-spilla äro derifrån oskiljagtige, hvaraf följer, at den största möjliga frambringelse ur jorden derigenom hindras, til förlust för Staten, emedan dess rikedom beror på människo-krafternas användande, det är, på det arbete som användes för at frambringa och förädla. Det vore derföre at önska, at äfven det Hofveri, som göres, ej til private, utan til Staten, måtte blifva afskaffadt och i stället förrättas för penningar, hvilka genom en almän pålaga kunde förskaffas. Förutan den förlust af tid och omkostningar, som derigenom kunde undvikas, bör ännu den betydliga fördelen tagas i öfvervägande, at en sådan inrättning skulle göra Häftarne mera umbärlige för åkerbruket, och medföra möjligheten af Oxars bruk; hvarvid Landtmannen altid skulle vinna, så vida dess genom nyttjandet ej så aldeles förlora deras värde, som Häftarne. Men Landtmannen är, då han nödgas göra hofveri och altid skal vara tilreds at köra, när han blir tilsagd, til sin stora skada tvungen at hålla flera häftar.

Författ. Note.

ter riktiga grunder. Behöfs väl mera än detta, för at fätta utom all tvifvel, at Staten har rättighet, at fordra af Godsägarne, at de skola förändra en författning, genom hvilken en del af dess medlemmars naturliga rättigheter kränkas, hvilkas orubbade åtnjutande Staten är förpligtad at bibehålla dem vid, och hvilken han bör återförskaffa dem, när den gått förlorad; behöfves det väl mera, säger jag, då det redan är visadt, at detta är Godsägarnes pligt, äfven om det icke kunde ske utan deras förlust.

En annan invändning, som ofta är gjord, består deruti, at det skulle vara mycket skadligt för Staten, om inga stora Gårdar mera funnos, så vida de många producter, hvilka af dem frambringas til större fullkomlighet, än af de mindre gårdarne, äro af så stor vigt i Statens Handelsbalance, och emedan Staten vid haftigt upkommande krigsoroligheter snarast från de stora Godsen kan förse sig med den spannmål och det fourage, som fordras i et Fält-tog.

Det första vederlägges genom det, som ofvan är sagt, i afseende på jordafkastningens förökning genom at stycka de stora jordsträckningarne til mindre lägenheter; ty derefter är det utom al tvifvel,

vel, at af et ſtort Gods, ſom blifvit deladt emellan flera mindre hushåll, äfven då desſas ökade förtäring afdrages, kan lämnas flera producter för Handeln, än när det drifves under et bruk; at det följagtligen, i affeende på Handelsbalancen vinnes och ej tappas. Man tror i ſynnerhet, at det mycket goda ſmörets tilverkning på Godſen i Hertigdömerne ſkal uphöra, när de blifva delte i mindre jord-lotter; emedan ſmörets godhet beror på, at det dagligt kan kärnas i ſtora qvantitéter. Detta påſtår man ſkal vara ſå mycket ſkadligare för Staten, ſom ſmöret är en betydlig artikel af utförſlen, för hvilken det ſåledes ej allenaſt inkommer anſenliga ſummor i Landet, utan hvars förluſt ockſå, i affeende på den inländſka förtäringen ſkal blifva ſå mycket känbarare för Landets Inbyggare, ſom de aldeles icke vilja underlåta at ſkaffa ſig denna product af vanlig godhet, och derföre kunde nödgas förſkrifva den från andra Länder för et långt högre pris. At Smöret är en af de betydligaſte producter, ſom Godſen i Hertigdömerne lämna til den inländſka förtäringen, är onekligt. Men är det då äfven afgjordt, at det kan tilverkas i denna myckenhet och af denna godhet, endaſt genom et

jordbruk, hvars föremål är få ſtora Landſträckor, ſom de omtalta Godſens? Är icke Holland långt mera et bevis på motſatſen? Der, hvareſt ingen har få ſtora Gods, blifva både ſmör och oft tillagade i få ſtor myckenhet, at ej allenaſt Landet deraf är förſedt med ſit eget behof, utan äfven en ſtor del utföres, och tillika få goda, at bägge delarne almänt anſes vara bättre, än hvad ſom tilverkas deraf i Slesvig och Holſten. Skulle vi icke kunna uträtta detſamma, när vi befliteoſs om Boſkapsſkötſeln och alla ſlags gräsarters afpaſſande efter vår jordmon? Erfarenheten viſar detta tydligt. I den förträffliga trakten emellan de tre Städerne Flensborg, Slesvig och Eckernförde, ſom kallas Angeln, hvarifrån det bäſta ſmöret kommer, finnes det ej allenaſt på de ſtora Godſen lika få godt ſom det Holländſka, men äfven hos hvar och en, ſom har et litet åkerbruk; och i Socknen Toyt vid Apenrade äro några byar, ſom redan i många år utmärkt ſig genom deras goda Landt-Economie, och hvareſt man finner Bönder, ſom tilreda lika godt ſmör, ſom vid de ſtora Godſen, faſtän deras åkerbruk ej ännu hunnit den fullkomlighet, ſom kan ernås genom ſtallfodring och gräsfröens ſående. Men om

det

det ockſå vore utom all tvifvel, hvilket jag likväl ingalunda medger, at, vid de ſtora Godſens nedläggning, ſmörets tilverkning ſkulle aftaga, ſå väl til myckenheten ſom godheten; vore dock denna nedläggnings ſkadlighet för Staten derigenom ſå litet beviſad, at man tvärtom deraf ſkulle ſe, at Staten blott genom at upoffra ſtörre fördelar, ſåledes med egen ſkada, kunde tilverka ſå mycket af den nyſnämnde varan, ſom hitintils ſkett; då det ej kan nekas, at på de ſtora Godſen kan frambringas långt flera producter, när de fördelas i mindre jordlotter på flera hushåll. Om vi derföre på intet annat ſätt, än genom gamla inrättningens vidmagthållande, ſkulle kunna frambringa ſmöret til nuvarande myckenhet och godhet, hvaraf motſatſen dock i det föregående är beviſad; ſå böre vi, då den ſtörſta framalſtringen af producter hindras af denna inrättning, afſtå denna fördel för at vinna en långt ſtörre: vi böre uphöra at tilverka ſmör, och i ſtället köpa det för de flera andra producter, ſom då ſkola frambringas. När vi ej utföre ſmör, men väl andra producter i deſs ſtälle, och af högre värde; ſå vinne vi i Handeln, i ſtället för at tappa. Hafve vi ej ſmör nog til vår inländſka förtäring, men deſto

mera af andra producter; så kunne vi, utan at förlora det minsta, aflämna dessa senare, för at från andra Länder förskaffa det förra.

Den som tror, at Staten, vid et oförmodadt krig, ej så lätt skulle kunna förses med nödvändiga lifsmedel, om inga stora Jordgods vore at tilgå, den visar litet förtroende til Regeringens vaksamhet; ty en Stat, der denna ej felar, behöfver väl icke frukta för oväntade fientliga anfall eller at komma i en sådan belägenhet, at han icke skulle hafva tid at förja för Proviantens anskaffning; antingen genom almän utskrifning eller Liciteringar. Äfven i detta afseende skal de stora Godsens nedläggning gifva mera fördel, än skada; ty at kunna skaffa nödig proviant beror på det förråd, som deraf til alla tider finnes i Landet, och detta åter beror på en större eller mindre framalstring. At denna ökas genom jordlotternes utdelning, är ofta erinradt. Det är icke en gång at önska, at de stora Godsen ensamme och beständigt må vara försedda med betydliga Spannmålsförråd: de hållas vid magt endast och allenast af et monopolisk system i Spannmåls-

måls-handeln, och de skola säkert förfvinna tillika med detta *).

En invändning återstår ännu at vederlägga, och hvilken jag anser för den vigtigaste. Det har ofta blifvit anfördt, såsom et skäl emot Jordgodsens nedläggning, at en Familie, som genom et sådant företagande kan, i de bestämda afgifterne för frigifvelsen från Hofveriet, och i de fastställde årliga afgifterne af jordlotterne, finna fullkomligt vederlag för

*) Et sådant monopoliskt Spannmålshandels-Syftème tryckte Dannemark och Norrige intil 1788, då det genom den välgörande Förordningen af den 6 Julii samma år blef upphäfvit, och Landets Invånare tillåtit, at hämta lifvets första förnödenhet, hvar som hälst den kunde fås. Då förut Spannmålens utförsel var oinskränkt tillåten och införseln aldeles förbuden, stod det i Godsägarnes magt, at gömma Spannemålen i deras bodar til dess de kunde få den betald, så dyrt de ville; detta skulle i synnerhet lyckas, då Böndrens grödor, vid deras då varande usla författning, voro högst obetydlige. Norges Invånare, som ej kunna frambringa så mycken Spannmål de behöfva, voro i synnerhet tryckte af detta ok, och välsigna Regeringen för en befrielse, genom hvilken Jordgodsen hafva förlorat et monopolium, som de ogerna ville aflämna. Också har det ej varit brist på ilsnediga försök, at åter införa det.

Författ Note.

för de inkomſter Godſet hitintil kunnat gifva, dock förjer ganſka illa för ſina efterkommande genom en ſådan förändring. När, heter det, förhållandet emellan penningar och naturliga producter förändrar ſig, och de förre falla ännu mera i värde, ſå ſtå deſſa beſtämda och oföränderliga penninge-afgifter icke mera i ſamma förhållande til de inkomſter, Jordgodſen, om de förblifvit i deras gamla författning, hade ſkolat gifva en ſådan tid, ſom de göra nu til närvarande inkomſter. Men denna invändning angår ej ſjelfva nedläggningen, utan ſättet huru den utföres. Inkomſterne af et Jordgods efter deſs nedläggning ſkola beſtändigt förblifva i ſamma förhållande til dem, ſom erhöllos efter den gamla författningen, när de årliga afgifter, ſom betalas för Hofveriet och af Jordlotterne, icke äro faſtſtälte i penningar, hvilkas värde är underkaſtadt beſtändiga förändringar, utan i natur-producter; ty på detta ſätt ſkola inkomſterne af et i ſmå lotter fördelt Gods beſtändigt ſtiga i ſamma mon ſom värdet af alla öfriga varor. Det hade derföre ockſå varit önſkligt, at man derpå varit betänkt vid de Kongl. Godſens nedläggning, och ännu mera, at det hade ſkett och ännu måtte ſke vid hvar-

je

je ny bestämmelse af jord-afgiften. En förändring af den almänna Landt-matrikeln, som är ganska betänklig, skulle dervid för altid blifva öfverflödig. Så vida det är fråga om Kongl. Jordgods, är det ingen tvifvel om, at afgifterne blott böra bestämmas, men aldrig upbäras i natur-producter, emedan detta sista skulle medföra altför många svårigheter; och at de antingen årligen eller efter vissa år måtte fastställas efter torg-priserne, likasom det nu redan sker i Hertigdömerne med Magazins-spannmålen och Fouraget, hvilket der utgöres af Undersåtarne. Denna bestämmelse bör rätta sig efter medel-prisen i hvarje ort vid förfallo-tiden. Private Personer skulle kan hända ofta finna det vara fördelagtigt, at emottaga afgifterne i natur-producter.

Jag slutar dessa få blad med den önskan, at det ärade Publicum ville dömma dem efter den affigt, i hvilken jag låtit dem komma i dagsljuset, hvilken endast syftar på at gagna förmedelst rigtig kunskaps befordran om en så ganska vigtig sak, som Hofveri-Böndernes författning och de stora Jordgodsens gagneliga användande för det Almänna. Måtte jag vara så lycklig at upnå denna affigt! Med det upriktigaste och mest oafbrutna

delta-

deltagande i mit Fäderneslands och hvarje enskild Medborgares väl, skal i sinom tid den glädje jag känner vid dess tilväxt, stiga ännu högre, om jag kan blifva öfvertygad om, at dertil på minsta sätt hafva bidragit.

Bonde-Visa.

(*efter Danskan*).

Jag är så glad, jag är så fri,
Min är den jord jag plöjer.
Ej mera Lagens tyranni
Mig under oket böjer.
Jag är ej mera någons träl,
Jag sträfvar för mit eget väl,
Jag ger min skatt, gör rätt och skäl,
Och egna fåror plöjer.

Mit hus på egen grund jag har,
Dess låghet ej besvärar:
Det öpnas gerna för en hvar
Som Gud och Frihet ärar:
Kom Bonde, jag dig ger min hand;
Kom Herre, här har du min hand;
Jag fruktar Gud och ingen ann,
Jag Gud och Frihet ärar.

Min mat är simpel, och min drick
Ner öfver klippan flyter;
Jag den dock aldrig, om jag fick,
Mot granna rätter byter.
Mån den som frosar dag från dag
Med dyrbart vin i stora lag,
Är mera stark och glad än jag,
Hvars drick från klippan flyter!

Af rara kläder andre sig
Med mindre skäl förnöja:
Den Hjord mig föder skänkte mig
Min simpla Vallmars-tröja;
Men den är hel och ren och varm
Och spunnen vid min Hustrus barm
Och väfd utaf min Dotters arm,
Kär är mig denna tröja.

Min Hustru blir mig evigt kär
Fast åldrens tid är nära;
För husets väl hon omsorg bär,
Och det är Hustrurs ära.
Ja Hustru, Himlen straffe mig
Den stund jag icke älskar dig!
Du raska Söner skänkte mig
Och Döttrar bygdens ära.

Min Dotter, träd i Mor dins ſpår,
Då ſkal ej Goſſar fela:
En ſkara friare du får
Som vill dit hjerta dela.
Så lyd då röſten i din barm
Och lägg dig mot en makas arm;
Ty kärlek ſkingrar lifvets harm,
Det kan omöjligt fela.

Min Son, ſom jag du glädjas kan,
Och var din egen herre:
At buga för hvar myndig man
Det vore ſäkert värre.
Som jag var flitig: kring dit käll
Din glada ſång från dag til qväll
Må lifva ſkog och dal och fjäll,
Och var din egen herre.

Om genom miſsväxt, armod, nöd,
Din fröjd i gråt ſig vänder;
Sök ändå af din flit dit bröd,
Ej ur den Rikes händer.
Gå til mit kalla ſtoft, och där
Vid Gud och Foſterlandet ſvär:
Jag ſkal, lik den ſom hvilar här,
Ta bröd af egna händer.

Läsning

för

Landtmän.

Af et Sällskap.

Tredje Häftet.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Henrik Andersson Nordström,
1796.

Lösning

för

Lommen.

Af ee Sahlkap.

Tredje Häftet.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Fredrik Andersson, Norrtryck.
1795.

Om de Practiſke Vetenſkaperne vid Univerſiteterne.

(från Danſkan).

Vetenſkaperne äro olika indelte, i mer och mindre nyttige, i Theoretiſke och Practiſke, i andlige och verdslige, i helige och ohelige o. ſ. v. och hafva blifvit viſſa Faculteter underlagde. Deſſa fördelningar hafva kommit til oſs från Munke- och Medel-ålderns mörker. Detta oaktadt bibehållas de ännu vid Univerſiteterne; men vid många af dem äro ej Vetenſkapernes alla delar lika gynnade och anſedde. Tilgifvenheten eller aktningen, lika ſom fördelningarne, bära Medel-ålderns ſtämpel.

I nyſsnämnde tidehvarf och äfven ſedermera var den Dogmatiſka Theologien Vetenſkapernes Drottning. Hon behöfde och hämtade prydnad från Scholaſtiſka Philoſophien. Denna ſom inſvepte något efter Ariſtoteles ärfdt ſundt förnuft i en mängd mäſtadels toma konſtord, Diſtinctioner, o. ſ. v. feck, då hon

täflade med Theologien om företrädet, et rum vid dennas sida. Romerska lagfarenheten och Medicinen, som spelade hvar och en sin Role och hade anhängare, som förstodo at göra sig vigtige, ägde också deras rum bland Vetenskaperne. Dessa voro inskränkte. Det lilla man visste, kunde lätt hänföras under fyra Afdelningar, och dessa afdelningar bibehållas ännu, sedan kunskaperne blifvit mångfaldigare; och det som ej väl passar til någon viss af de förstnämnde, har såsom bi-sak blifvit fogadt til den Facultet, hvartil man trott det närmast höra. Universiteternes tilgifvenhet och aktning för Vetenskapernes delar, synas stå i noga förhållande til den grad af slägtskap, hvarigenom hvarje del är förenad med en af Faculteterne, eller rättare med den Vetenskap, som i medel-åldern var Facultetens yrke. Olycklig den eller de Vetenskaper, som ingendera af Faculteterne ville erkänna för anhörig! som ej kan beropa sig på härkomst ock anor från medel-åldern!

Denna grad af slägtskap har länge vid Universiteterne, och där desse kunnat gifva tonen, varit, samt är kan hända ännu, måttstocken för en Vetenskaps nytta, nödvändighet och rang. Däraf

af kan man väl förmoda, at til exempel Natur-Vetenſkaperne, Chymie, Phyſique, Natural-Hiſtoria, på många ſtällen blifvit föraktade och förſummade, ſå vida de ej til fullo erkännas hvarken af den Philoſophiſka eller Medicinſka Facülteten, och deſsutom äro af ny härkomſt. Af andre aktas de ringa därföre, at de äro Practiſke och efter mångas mening ej äro nog Philoſophiſke, nog abſtracte, nog ſpeculative; andre åter våga til och med tvifla om deras nytta.

Jag föreſtäller mig, at Vetenſkaperne äga följande förbindelſe: Viſe af dem äga til ſyftemål, at blott vänja förſtåndet til ordning, at draga allmänna ſlutſatſer från enkla obſervationer, allmänna reglor från flere erfarenheter, och at uttrycka ſådane allmänna ſlutſatſer, ſamt alt hvad man vill uttrycka, beſtämdt, med klarhet och ordning. Deſſe Vetenſkaper äro Grammatican, Logican, Æſtetiquen; til och med Språk-kunſkapen eller Philologien. Af dem kan läras, huru ſanningar ſkola ſamlas, ſättas i ordning, ſamt framſtällas riktigare: man kan lära at tänka och tala väl, men ocklå intet mera. Den ſom lärt at abſtrahera och at riktigt uttrycka hvad han erfar och abſtraherar, har, ſom det ſynes, blott förvärfvadt ſkicklighe-

ten, at mottaga undervisning. I Källan, hvarur kunſkaperne, det vill ſäga erfarenhet och obſervationer, ſkola hämtas, är Naturen, eller alt hvad ſom omger oſs och faller innom våra ſinnens krets, vi ſjelfve inberäknade. Om det gifves något, ſom utom våra ſinnens hjelp och omedelbarligen kan utletas af det intellectuela af vår varelſe; är dock detta af ſå liten omfattning, at det väl kan förblifva utom beräkningen.

Vi erhålle våra kunſkaper genom våra ſinnens biträde: Vi ſamle och ſätte erfarenheterna i ordning til Vetenſkap, antingen de äro ſamtida eller äldre. Deſſe Vetenſkaper kunna väl blifva af oändligt många ſlag efter de mångfaldiga puncter, hvartil erfarenheter ſamlas, och efter de delar af Naturen, hvarifrån de utgå.

Men, likaſom Naturen är deras gemenſamma Mor, hafva de ockſå et gemenſamt ändamål: detta är människo-ſlägtets ſällhet, ſom bör vara ſyftemålet för våra underſökningar, våra obſervationer, våra ſlutſatſer och vårt ſikande efter kunſkap. Detta är vårt enda värdiga ſyftemål; ty äfven när våra giſsningar ſväfva ut för at uptäcka huru planeterne frambragtes; när vi våge at ſe tilbaka på verldens daning, ſker det endaſt för at

leda

leda oss til kännedom af den oss omgifvande och oss så obekanta Naturen, samt för at kunna dömma hvad Naturen, hvad dess hushållning, hvad dess inflytelse på våra göromål egentligen äro.

Man kan draga slutsatser från djurens tanke-gåfva och vilja, från det som bestämmer de fritt verkande varelsernas företag, eller från det man erfar om och af den öfriga Naturen. Man kan sluta til den förnuftiga människans pligter, dess upförande mot andra, dess förmögenheter, dess böjelser etc; och til de arbeten och göromål, som bidraga til människans nödtorft, dess beqvämlighet, dess nöjen.

Huru långt åtskilda dessa slutsatser också kunna vara, och huru mycket de samlingar däraf, som vi kalle vetenskaper, synas olike hvarandra och äfven i vissa affeenden äro det; äga de dock gemensamt ursprung och gemensamt ändamål, samt gränsa nära til hvarandra. Observationer och erfarenheter från åtskilliga delar af Naturen kunna löpa tilsammans och dana en vetenskap; och från en och samma del af Naturen kunna observationer och erfarenheter grena sig och utbreda ljus öfver flere vetenskaper, som synas vara åtskilde. Sanningarne äro såsom linier, hvilka än utbreda sig från en

medel-punkt, än samlas från åtskillige sidor til en punkt, och under deras väg förenas, sammanblandas, korsa hvarandra. At Vetenskaperne äga sammanhang sins emellan och äro oskiljaktige, hafva redan de gamle insett och sagt, ehuru kunskapernes massa då var mindre, och gränsen emellan Vetenskaperne synbarare. Icke desmindre hafva nyare Lärde, så kallade Philosopher, vågat draga skiljolinier emellan Vetenskaperne, och försäkrat, at en del af slutsatserne eller sanningarne angingo blott Vetenskaps-idkaren, och det öfriga tilhörde de olärde och allmänheten. De hafva vågat fastställa en rang emellan kunskaperne, vågat afgöra, hvilken af de många vetenskaps-grenarne förtjenar företrädet, bör förnämligast odlas, mest gagnar och mest bör upmuntras. Det synes, som djup vördnad för den från mörka ålderdomen nedstigande Universitets-inrättningen och vetenskapernes indelning, inympad redan från barndomen, ensam kan ligga til grund för domslutet. Imedlertid hafva de flesta Practiske vetenskaper, i synnerhet Natur-Vetenskaperne, med möda kunnat tilvinna sig en slags medborgare-rätt.

Af ganska få erfarenheter hafva Philosopherne upreist eller sammanfogat vidsträckta

ſträckta Lärobyggnader; de yngre hafva nedrifvit de äldres verk och oftaſt af de gamla Materialierne upfört på ſamma grund en ny til tidehvarfvets tänkeſätt och ſmak väl mera paſſande byggnad, men hvilken, då Materialierne och grundvalen voro de ſamma, bär inom ſig et frö til et lika öde ſom de äldres.

De fäkra reſultater, ſom naturen til anſenlig mängd erbjuder ſina forſkare, lågo meſtadels onyttjade, föraktade, och öfverlämnade åt arbetaren och den obeläſte. I Studer-Kammaren philoſopherades; fällan utanför denſamma

Arbetaren förſummade väl ej at gifva akt på Naturen, likväl endaſt inom ſin och ſit färſkilta yrkes värknings-krets. Men han ſkulle nära ſig af ſin flit; hade ej tid, var ej underviſad och vägledd, at ſträcka ſin forſknings-gåfva längre, at ſamla erfarenhet från Naturens angränſande delar, at urſkilja, at gifva ordning åt obſervationerne, och af dem draga ſlutföljder til arbetets förbättring. Denna förbättring var vanligtvis öfverlämnad åt händelſen, och motarbetad af uråldriga och ärfda vanor och fördomar. England blef, likväl ſent och blott til en del, et undantag härifrån.

Ehuru man omſider började märka,

at den Theologiska Dogmatiken, utsirad och upspädd af Scholastisk Philosophie, ej innefattade all möjlig visdom; ehuru män, som tänkte fritt, trädde fram för at utvidga den mänskliga kunskapens gränsor; blef dock ännu, åtminstone vid Universiteterne, skiljo-linien emellan lekman och lärd, emellan andlige och verldslige vidmagthållen, och gränsen emellan vetenskap och kunskap, visdom och skicklighet, det som feck och ej feck komma til allmänhetens kännedom, med omsorg utstakad. Och när ändtligen Vetenskaps- och Universitets-mannen nödgades nedstiga til den dagliga lefnaden, til verkstaden, til det concreta, för at hämta Materialier til sin Konstbyggnads fullbordan, blef denna så kallade hjelp-kunskap insvept i så många konst-ord, förvandlad til så vetenskaplig, afmätt och ofattlig, at den profane ej vågade nalkas den. Scholastiska Philosophiens method, dess terminologie, dess distinctioner meränsdels utan betydelse, utgjorde den sammanfogade kåpa, som öfverskylde det bristfälliga i erfarenheten: de voro ämnen, hvarmed hvar och en kunde fylla sprickorne i den byggnad han upförde.

Det blef nödvändigt för Apothekaren, at uplösa och sammanfoga kropparne ge-

genom eld, värma, affinitét o. ſ. v.; och Chymien blef ſå vida räknad til Medicinens hjelp vetenſkaper. Med Jordbrukaren, Fabrikanten, Handtverkaren, Smeden, Färgaren, Diſtilateuren o. ſ. v. ville ingen af Faculteterne hafva at beſtälla, och Chymien geck ej längre, än til officinella preparater. Hogen at blifva rik ingaf hopp, at kunna likna naturen i konſten at göra guld, ock guld-makaren gjorde på denna ſin väg många uptäckter, ſom ej förſkaffade honom den rikedom han ſökte, men hvilka vägledde til åtſkilliga arbetens förbättring och utvidgade Chymiens gränſor.

Guldet, Silfret och andra metaller af värde, ſom kunde upgräfvas ur jorden och rikta ägaren, gjorde det omſider begripligt, at Läran om metallerne och deras underſökning borde utgöra en del af Chymien; och då ſtenriket erböd guld omedelbarligen, feck deſs kännedom den äran at räknas om ej til vetenſkap, likväl ibland gagneliga kunſkaper, ſom voro tjenlige för Bergsmannen. Philoſophen tycktes ej behöfva denſamma, ehuru han ſyſſloſatte ſig med at utreda jordens ålder, uprinnelſe etc.

Af Plant-riket hämtades läkemedel. För at ſkilja de officinella, de helbräg-

dande, eller så kallade nyttiga plantor från de öfriga, behöfdes någon kunskap om dessa plantor. Botaniken blef ansedd för vetenskap, och det hörde til Universiteternes prakt, at hafva en Botanisk Trägård, likasom et Theatrum Anatomicum. Vid många Universiteter blef det endast en prakt, och detta kan slutas af det obetydliga eller det intet, Vetenskapen vunnit af dessa anläggningar.

Af Djur-riket hämtades få läkemedel ock intet guld. Från den tid Aristoteles lefde och intil vår, har man därföre varit obekymrad om denna del af naturen, som också ännu är den minst kända och uparbetade. Man skulle väl tro, at Djuren, som utmärka sig genom lif, fri rörelse, rörelse efter ordsaker, och en öfverläggnings-gåfva, som i större eller mindre grad liknar människans, hos hvilka lif, känsla, samt spår til tanka och öfverläggning nedstiga så gradvis, och visa sig så olika, skulle hafva kunnat förse Psychologen med observationer i läran om tankegåfvan, känslan, lifvet o. s. v., och at djurens betraktande borde vara hans enträgnaste arbete. — Men — Philosophen hade snart utforskat hvad han behöfde veta om Djuren: han upfann det mörka och kanske intet betydande ordet

inſtinct, och hade vidare ingen ting at beſtälla med denna vigtiga del af Skapelſen.

Läran om Naturens tre Riken anſågs allmänt at endaſt tilhöra Läkarekonſten; hon räknas ännu vid åtſtilliga Univerſiteter til den Medicinſka Faculteten, och tros ej kunna angå Philoſophen. Anatomien och Phyſiologien, hvilka förklara de organiſerade kropparnes delar, delarnes ſammanſättning, ſammanhang, ändamål o. ſ. v. hänfördes til Medicinen, lika ſom Chymien, hvilken lärer ungefär detſamma i affeende på de oorganiſerade eller döda kropparne. Til och med Phyſiken, den experimentala Phyſiken, hvars bemödande ej går ut på mindre, än at genom förſök uptäcka kroppars egenſkaper, blef, ſedan den länge varit öfverlämnad åt Charlatanen och räknad til Magia naturalis, omſider ockſå uphögd til en bivetenſkap för Medicinen. Men Läkaren höll ſig naturligtvis til ſin hufvudſak, Pathologien och Therapien, och kunde ej taga en närmare befattning med förr nämnde vetenſkaper, än den ſom var honom aldeles oundgänglig. Philoſophen geck förbi dem. Mathematikens idkare uptogo ſlutligen och behandlade några natur-erfarenheter, ſom kunde underkaſtas cal-

calcul, och mera kunde då icke komma under deras granſkning. Med det öfriga befattade ſig ingen af faculteterne.

Univerſiteterne voro fordom, och äro i det meſta ännu inrättade endaſt för at dana och underviſa Ämbetsmän. Det är då icke människo-ſlägtets uplysning; deſs väl och lyckſalighet; kunſkapers och nyttiga upfinningars utbredande ibland menige man, ſom äro deras närmaſte ſyftemål. Åtſkillige af dem likna de gamles myſterier, hvartil endaſt den, ſom var utruſtad med ovanliga egenſkaper och viſa kunſkaper lämnades tilträde. Examen Artium, ſom underſöker om den föreſkrefna lärda upfoſtrings-methoden är noga följd, om ynglingen från ſin ſpädaſte ålder blifvit behandlad efter Univerſitets-reglorna; och de öfrige pröfningarne på den Academiſka banan, fynas kunna jämnföras med receptionen til forntidens myſterier. Läromethoden var af en färdeles beſkaffenhet; man nyttjade länge et utländſkt och dödt ſpråk, och det ſom ſkulle läras, inſveptes i en för den profane mödoſam och okänd terminologie. Många hafva funnit en färdeles likhet emellan deſſa Univerſiteter och de från medelåldren nedſtammande Skrån, hvilkas beſtånds-delar voro: Monopolium, u-

teſlu-

teſlutande rättigheter, deltagande för blott et litet antal.

De fleſte Univerſiteter äro, mot medeláldrens ſlut, framkläckte ur Kyrkoväldets ſköte. De inrättades under Deſpotiſka Regeringar, och det ſynes ſom hade man vid deras anläggning bemödat ſig, at afſtänga all tilgång til Vetenſkaperne för den delen af folket, ſom ſkulle bedragas, beherrſkas; och denna tilgång blef öpen endaſt för et ringa antal, ſom lönades väl för at hålla det öfriga Folket i lydig okunnighet, för at utmångla trosartiklar, lag, ordning och vara Deſpotismens verktyg. Denna til Ämbetsmän beſtämda del blef ockſå vid Univerſiteterne viſligt afhållen från all ſådan näringsſkicklighet, ſom ſkulle hafva ſatt den i ſtånd, at kunna föda ſig af egen flit och affkudda ſig alt beroende af andra. Denna inrättning fortfar at vara denſamma, äfven i de Länder, där ordſakerne och ändamålet äro ombytte. Men — borde den då icke förändras. ?

En författare har nyligen ſagt: *et uteſlutande privilegium på kunſkaper, är af alla det farligaſte och meſt ſkadande. Så länge man i en ſtat ſer en Människo-Claſs, ſom erhåller en priviligerad upfoſtran, och den talrikaſte delen af Folket är öfverlämnad*

nad åt irringar och vidskepelse, skall man aldrig sakna tyranner och slafvar.

Hvar och en sak bör dömmas efter sit ändamål. Så länge Universiteterne ej hafva något annat, än det, at dana Ämbetsmän, och blott Ämbetsmän, kan man ej med skäl tilvita dem såsom fel, at de underviſa endaſt i de vetenſkaper, ſom för ämbetsmän äro nödige, och at de kunſkaper däremot, ſom utbreda ljus öfver alla handteringar och näringar, ſättas å ſido och föraktas. Men borde de icke hafva et annat ſyftemål? Och kunna ej de practiſke vetenſkaperne vara nödvändige äfven för den egentliga vetenſkaps-idkaren, ſamt ännu mera för Ämbetsmannen?

Det kan ej nekas, at de egentligen ſå kallade Philoſophiſke Vetenſkaperne, at abſtractioner bidraga at förena til et helt de åtſkilliga enkla erfarenheterne, at pröfva dem, at paſſa dem in i kunſkapernes byggnad, och vänja förſtåndet at märka och nyttja hvad det erfarit. Man kan likaledes icke neka, at hos många beſtår Philoſophien ej i blotta ord, hvilka man tror ſig förſtå, utan at dervid förena något begrep; och är ej endaſt en klädnad, ſom gömmer för ögat den kropp han betäcker. Men äfven, när Philoſophien ſom

meſt

meſt flyttas ned och befrias från den Scholaſtiſka ſtåten, kan hon dock ej på annat ſätt verka til människans väl, än genom at vägleda til ſlutſatſer af obſervationer, eller genom at ſjelf upreſa lärobyggnader af erfarenheter. Utan Naturens betraktande, utan obſervationer är hon ſåledes onyttig och utan ändamål.

En Mathematicus kan ſysſloſätta ſig antingen med ſättet at mäta och räkna, eller med at upſöka reſultater och formler, med at underkaſta ſtorlek och krafter beräkning. Han ſtannar i bägge deſſa fall, när ej nya erfarenheter om ſtorlek och krafter eller utſträckning gifva honom arbete.

En Mathematicus behöfver ſåledes lika ſom Philoſophen, nya erfarenheter, hämtade från naturen, för at utvidga ſin verkningskrets, för at kunna gagna.

Kan då den anſes för Philoſoph, ſom förſummar Naturvetenſkaperne, ſom tror ſig kunna umbära dem? Är den en gagnelig Vetenſkaps-idkare, ſom tror ſig kunna draga ſlutſatſer från intet, eller påſtår at de erfarenheter, ſom äro hämtade från människo-förſtåndets barndom, utgöra en nog ſtark grundval för alla möjliga ſanningsbyggnader och gifva nog föda åt det växande människo-förſtåndet? Kan det ſägas om en

fä-

sådan, at han arbetar på at öka kunskapernes massa, *Uplysningen*? Eller kan det ej billigt läggas honom til last, at han bemödar sig at hålla det fortskyndande Människo-förståndet tilbaka och inneslutit innom sin egen synkrets?

När et Universitet förhåller sig som denna enskilda man, går det samma förebråelser til mötes. Til den enskildes ursägt kan anföras, at han bakom detta förakt vill gömma den okunnighet, som hans ålder, oriktiga vägledning i ungdomen, naturliga oskicklighet, eller hans hushålls-författning ej tillåta honom at undanrödja. Men ej en gång dessе ursägter gälla för et Universitet. Det bör ju kunna inrättas förnuftigare, i trots mot åldriga bristfälligheter och oskick?

Äfven för at utvidga de philosophiske, de abstracte, de, som det säges, til ämbetsmannens dananде egentligast bestämde vetenskaperne, äro de concreta kunskaper, de på dem bygda så kallade practiske Vetenskaperne således nödvändige för et Universitet. Dessе Vetenskapers nödvändighet blir ännu större för det Köpenhamnska Universitetet, emedan det är det enda i Riket, och den enda allmänna källa, från hvilken uplysningen kan utgå. Der felas aldeles icke Theologer,

ej

ej heller de, som hålla grundliga föreläsningar öfver Philosophie, lagfarenhet, döda språk och så vidare, och hvilka dana Theologer, Philosopher, Jurister, Philologer och så vidare, som skola bekläda Rikets många ämbeten. Men Folket, menige man, Handtverkaren och bonden, på hvilkas, i synnerhet den sistnämndes, bekostnad Universitetet underhålles; som löna de Lärare och ämbetsmän, hvilka derifrån utgå; som altför dyrt betala den så kallade uplysning, hvilken af Präster ock Skolmästare utp ånglas; skulle alla desse ej med något skäl kunna vänta, at uplysning i deras väg, at kunskaper som vore gagneliga i deras förrättningar och bidragande til deras välstånd, borde af dessa Lärdomens söner medföras från det Monopoliserande Universitetet? at de dem tilsände Lärare och ämbetsmän, som af Universitetet fått vittnesbörd om Lärdom och som det lägre folket af detta skäl skall nära, blifva för dem äfven rådgifvare och vägledare i deras economiska göromål?

Det är väl i vår tid ovedersägligt, at uplysning och en däraf följande förbättring i näringarne är nödvändig för hvart och et Folkslag, som ej vill öfver-

träffas af sina grannar. Feodal-tiden har-vet nalkas sit slut, och den lägre Med-borgaren är nu mera icke blott et red-skap i den förnämes hand. Nu mera börjar det misslyckas at yrka, det endast den be-titlade behöfver vara uplyst. Den lä-gre medborgaren får tillåtelse at handla efter sit eget omdöme och utan förmyn-dare. Det blir efter handen urmodigt, at genom Lagar och föreskrifter inskrän-ka näringarne och binda händren på den arbetande delen af folket; emedan man omsider börjar inse, at concurrensen är Näringarnes enda och gagneliga gräns, lika som den är en vakare öfver all ord-ning i naturens allmänna hushållning. Ar-betaren får således småningom börja arbete efter sin egen bästa öfverläggning, och förbät-tra sit arbete, sin handtering, sin konst så myc-ket han kan. Men härtil fordras uplysning, ock hvarifrån kommer den? — Af Skol-verket, äfven när det är som bäst in-rättadt, kan ej väntas mera, än några allmänna kunskaper och färdighet at mot-taga andra. Vid Universitetet, som hos oss har Monopolium på Lärdom, borde dock billigtvis kunna hämtas de kunska-per, som hvar och en af Folket behöf-ver för sin Närings-förbättring. Och den arbetande delen af allmänheten, synes det bö-

böra vara tillåtet at hoppas, at de ämbetsmän, som under titel af Lärde derifrån affändas, äro underviſade i de Vetenſkaper, från hvilka denna Näringarnes förbättring ſkall väntas; ſå at deſſe ämbetsmän kunde vara rådgifvare, vägledare, föregångare. Den bör kunna vänta detta, då den ej ſjelf kan äga tilgång til kunſkapernes källa, Univerſitetet, och är därifrån utelluten af den urgamla oöfverſtigliga mur, ſom ſkiljer den olärde från den lärde. Det lägre Folket bör vidare kunna vänta, at från det lärda och uplyſta Univerſitetet, ſom underhålles för at utbreda kunſkaper, måtte utgifvas läroböcker och undervisning för den arbetande Claſſen, och efter deſs fattnings-gåfva lämpade underrättelſer om de nyaſte uptäckter i de Vetenſkaper, ſom hafva inflytelſe på Näringarne.

Det lägre Folket miſstager ſig, om det väntar alt detta. Den vid Univerſitetet utlärde och ſedan affärdade Ämbetsmannen letar förgäfves i ſin Hebraiſka Bibel och deſs Commentarier, i ſit Dogmatiſka Collegium eller i Kyrko-hiſtorien, i Juſtinianus och deſs uttolkare, i Metaphyſiken eller Logikan, i ſina öfriga philoſophiſka Compendier, äfven i Spherikan och i ſit authoriſerade compendium af experimental-phyſiken, efter råd och

vägledning för Åkerbrukaren, Fiſkaren, för hvar och en, ſom frambringar Naturens alſter eller förädlar det, ſom blifvit frambragt. Han ſaknade vid Univerſitetet alt tilfälle at förvärfva deſſa ſlags kunſkaper, och blef ej vägledd at ſöka dem. Läro-böcker för det lägre Folket, undervisningar ſom paſſa til deſs göromål, nya rön i konſten at framſkaffa Naturens alſter och at förädla dem, äro ej ſådana bemödanden, af hvilka Univerſiteterne i allmänhet kunna berömma ſig.

Men, äro det lägre Folkets handteringar et värdigt föremål för lärde? eller med andra ord: är det paſſande för Vetenſkapernes idkare, at ſjelfve utforſka och at lära andre känna Naturen i deſs ſammanhang och verkningar?

Chymien, denna Vetenſkap, ſom länge gagnade endaſt Apothekaren och Bergsmannen, och ſom ganſka nyligen börjat blifva mera vetenſkapligt behandlad; och phyſiken, ſom förr var öfverlämnad åt Charlatanen och anſågs ſåſom et ſlags taſkſpeleri; deſſe Vetenſkaper omfatta ingen ting mindre, än alt hvad ſom kan utrönas och kännas om de oorganiſerade Natur-Kropparne. Hvilket fält för den upmärkſamme och Tänkaren! Det gifves intet arbete, ingen handtering, ſom ej af

deſſa

deſſe Vetenſkaper kan förbättras, kan hämta grundbegrep. Men deſſe Vetenſkaper hafva länge legat i linda: de likna en ſtor bok, ſom har titelblad, är indelt i capitel, är förſedd med en och annan anmärkning här och där, men i öfrigt beſtår af rena blad. Innehållet är följaktligen ofullſtändigt och utan ſammanhang. Och hvarföre är det icke annorlunda, då ſå många Lärde i ſå lång tid af Folket blifvit lönte, och Univerſiteter underhållne? Därföre, at de förſta Univerſiteterne uprättades mot ſlutet af medelåldern, då Theologie och Scholaſtiſk Philoſophie voro Hufvud-vetenſkaper; och ſenare tiders Univerſiteter inrättades näſtan i ſamma ſmak ſom de äldre; voro indelte ſom de i Faculteter, och hade ingen ſådan för det klot vi bebo: alt ſyftade på andra ſidan om deſs Atmoſpher och in i det intellectuela. Ingen Lärd bekymrade ſig om det, ſom omgaf honom här på jorden, ſom låg för hans fötter. Man kände ſtjernorne noga och vid namn, men man kände icke plantor och djur; man ägde kunſkap om de himmelſka Kropparnes afſtånd, ſtorlek, gång o. ſ. v. bättre och innan man kände vår jords yta, ſom ännu är oſs obekant. Man hade en ſäkrare Charta öfver himmelen än öfver jor-

den. Därföre hafva Chymie och Phyſik hos oſs (i Dannemark) inga färſkilde Lärare; men deſſe Vetenſkaper hafva blifvit lagde under Medicinſka Faculteten; det är ſvårt at ſäga hvarföre, eller at upgifva någon annan ordſak än den, at man nödgades någorſtädes förlägga dem, efter de ej aldeles kunde utplånas ur Vetenſkapernes liſta. Deſſe Vetenſkaper, Chymie och Phyſik, åtſkilda förnämligaſt til namnet, och egentligen utgörande en famling af många Vetenſkaper; deſſe ſå många ſom i naturen finnas olika ſlags Kroppar, olika ſlags förbindelſe emellan delarne, olika krafter, kunna ſyſſloſätte många Lärare, men hafva ibland ingen, ibland en enda. Det är från deſſe Vetenſkaper alla näringar ſkulle vänta förbättring, och hela Folket fördel och välſtånd. Men de förſummas, åſidoſättas, behandlas ſom en bifak; och om de än äga en Lärare, öfvergår det hvad man bör vänta, om han känner och kan meddela hvad ſom blifvit updagadt. At utröna nya ſanningar; at annorlunda ſammanbinda de redan updagade; at göra det redan utrönta användbart på Näringarne och begripligare för menige man: detta kan ej begäras och väntas af denna enda. För deſſe Vetenſkaper och deras idkare gifves ingen täflan, ingen belöning, ingen låckande utſigt.

På samma sätt förhåller det sig med Natural-Historien; denna vetenskap, som af blygsamheten fick detta namn, därföre, at saker först skola kännas efter bestämda kännetecken, skola sättas i en viss ordning; eller också af det skälet, at man är nödsakad börja med den Historiska kunskapen om Naturens mångfaldiga alster, för at sedan, utan förvirring och til människo-slägtets nytta, kunna förvara i Vetenskapernes Archive en mängd erfarenheter och observationer om de olika slagens egenskaper, hushållning o. s. v.; några Engelsmän hafva likväl med mera skäl innefattat denna vetenskap under namnet: *Natural-Philosophie.* Köpenhamns Universitet, som i förra århundradet var utmärkt af så store män i denne Vetenskap, saknar nu för densamma nödige lärare. Denna brist blef i Konung Fredric V:tes tid tydligt insedd; men man insåg tillika, at dessa Naturens egne Vetenskaper svårligen kunde inflickas i det på Göthiskt sätt inrättade gamla Universitetet, eller där få et sådant rum, at dess intagande form ej skulle gömmas bakom och förlora sig ibland Universitetets framskjutande gamla prydnader. De förlades därföre til den då nyligen stiftade Konst-Academien i Charlottenborg. - - - -

Mathematiken, hvaraf i synnerhet den Practiska har en stor inflytelse på det dagliga lefvernet och Näringarnes förbättring, har förr fått medborgare-rätt vid Universiteterne, men läres vid de flesta näppligen med verkligt affeende på Näringarne.

Men hvartil gagnar dessa Natur-Vetenskaper? Tjena de til annat än Litterairisk prakt, än til föda för en viss nygirighet? och kunna de icke umbäras såsom öfverflödige för den verkligt Lärde? — En sådan fråga kan det väl falla den in at göra, som ser huru de behandlas vid Universiteterne. — Jag svarar genom en ny fråga: kan det gagna, at känna den oss omgifvande, oss på alla våra företag inflytande, Naturens inrättning, lagar, krafter, hushållning, affigter?

Åkerbruket, hvarpå människornas antal, välstånd, fällhet och Staternes styrka hvilar, har länge varit aldeles öfverlämnadt åt ouplyste och okunnige bönder; dess förbättringar hafva berott af en lyckslump. Man började samla enkla erfarenheter, utan at gifva akt på, eller utan at af brist på kunskap kunna bringa de individuela omständigheterne i beräkning, med hvilka det man erfarit var förknippadt, och hvilket sistnämnde från dem

härledde sina orsaker. Man använde sin erfarenhet på ämnen, som befunno sig under andra omständigheter och en motsatt erfarenhet upkom. De så kallade Hushålls-vetenskaperne, i synnerhet de, som handlade om Jordbruket, blefvo blott empiriske, osäkre. Bedragen af at följa hvad andre erfarit, nödgades den förståndige visligt fortfara med det gamla vedertagna. Man kände ingen utväg, at genom Botaniken blifva underrättad om de gagneligaste örter, deras urartande, deras odlingssätt, egenskaper, användande etc.; at af läran om djuren få kunskap om de för Åkerbruket och Landtmannens öfriga göromål gagneliga eller skadliga djur, deras hushållning och seder, för at veta hvilka man borde vårda eller föröda; at af Physiken blifva underrättad om luftens, köldens, värmans verkningar, deras ordsak och egenskaper, för at därefter inrätta sit arbete; at af Chymien och Mineralogien lära känna de olika jordarterne, deras beståndsdelar och dessas inflytelse på fruktbarheten; theorien af växt och fruktbarhet; hvad den för de flesta Landtmannens arbeten vigtiga gäsningen vill säga; huru den kan efter omständigheterne åstadkommas, ledas, hämmas; grundbegrepen för Landtmanna-redskapers och Machiners in-

rätning, hvarefter de kunna förbättras, pasſas efter behofvet, och nya upfinnas; tyngdens lagar; vattnets ſtyrka, fall, jämnvigt o. ſ. v. Det gifves ingen practiſk Vetenſkap, från hvilken man icke kan leda ock utbreda ljus öfver Åkerbruket, detta människans förſta och förnämſta yrke; det gifves ingen, från hvilken den Lärde icke kunde — och borde han ej detta? utforſka nya råd, ny vägledning för bonden. Kan Univerſitetet ſäga ſig hafva betalt, eller hafva bemödat ſig at betala denna ſin ſkuld til Staten, til det allmänna, antingen omedelbarligen genom tydliga undervisningar för det lägre Folket och paſſande förklaringar öfver grundbegrepen för deſs göromål, eller medelbarligen genom at göra det möjligt, och draga omſorg för, at de til Landsorterne beſtämde Studerande blifva underviſte i de Practiſke Vetenſkaperne, för at ſedan, efter hvar och ens enſkilda belägenhet, vägleda och uplyſa Folket.

Detſamma gäller om alla Näringar och handteringar, af hvilka det ej gifves någon, ſom icke har behof af en eller annan kunſkap om Naturens alſtringskrafter, inrättning etc., och det är ingen, ſom ej har gemenſkap med någon del af Naturen. De fördomar och oſkick, ſom un-

under en ſtor mängd af år hafva vidlådat alla handteringar, kunna ej röjas ur vägen utan genom ſann kunſkap om de ſaker, ſom äro hvarje handterings föremål. Pligten at utbreda ſådan kunſkap ſynes icke vara upfyld af det Univerſitet, vid hvilket det ej blir läſt öfver, knapt tänkt uppå de Vetenſkaper, ſom därtil äro tjenlige.

För Konſtnären är Naturen vägledare och mättſtock. Af Naturens betraktande hämtar Vältalaren och Skalden deras bilder och ſanningar. Stats-ſtyresmannen kan, genom at utforſka den organiſerade verldens inrättning, blifva öfvertygad, at grundvalen för Naturens ordning är den förr nämnda concurrenſen; at motverkan och ſtrid är där uphofvet til all ordning; at hvarje ſlag af varelſer ſinner gränſor för det bemödande och det arbete det är beſtämdt at utföra i de andra ſlagens bemödande och arbete; at den ena individuen inſkränkes af den andra i ſin verkſamhet; at Naturen går fram oafbrutit och oförändradt under beſtändig förändring, framkommer ſig ſjelf lik genom de betydligaſte omſkiften, medelſt den kraft concurrenſen giſver, och medelſt den hon bär inom ſig, för at bota och rätta de invärtes briſtfälligheter, ſom con-

concurrenſen ej kan förekomma; och at hon, öfverlämnad deſſa ſina krafter, hvälfver ſig beſtändigt kring fullkomlighetens medelpunct och innanför den af Skaparen utſtakade kretſen.

Naturens betraktande öfverbeviſar Lagſtiftaren om, at täflan i Näringarne, Concurrens i handelen, deſſa frihetens döttrar, ej blifva förſtörde genom otjänliga lagar, föreſkrifter, tvångsmedel, utan at ſå väl handel, ſom Näringar aftyna och lida; at alt hvad en Lagſtiftare, ſom vill framkalla Näringarne, uplifva fliten, gifva odling åt den arbetande delen af Folket, framſkynda upfinnings-gåfvan och vettet; alt hvad en ſådan kan och bör göra, är, at omſkanſa denna fria täflan och rödja undan alt hvad ſom ligger den i vägen. Den med Naturen bekante Lagſtiftaren tiltror ſig ej at kunna öfverſe alla Näringars förbindelſer, ſå väl inbördes ſom med de Natur-producter, hvilka tilhöra Näringarne; han tiltror ſig ej, at kunna afväga deſſa krafter ſå noga, at de ſkulle ledas ſäkrare af hans föreſkrifter, än af den i Naturens regering allmänna täflan och motverkning. Det ſkall ej falla honom in, at binda den ſtarkare för at göra honom lik den ſvagare; at underſtödja den ſvaga näringen, ſom

u-

utan underſtöd ej kan vara til och följaktligen tvärt emot ſakens natur underhålles på det helas kekoſtnad; at inſkränka de Närings-ſökandes antal, at tillåta Monopolium i näringen och därigenom förſvaga concurrenſen. Det ſkall ej falla honom in, at förvirra ſakernas naturliga gång, at arbeta mot naturen, at inſkränka arbetarens frihet.

Redan har något blſvit ſagt om huru mycket den abſtraherande Philoſophen kan hämta af Naturen, och huru nödvändig deſs betraktande är för honom. Men Naturen aflägger ej ſit flor för hvar och en flygtig blick. Det fordras kunſkap, vägledning, öfning och färdighet at ſe rätt och at updaga. Philoſophen måſte öfva ſig uti at betrakta naturen, och ſer ooſvad intet. Han går i Skogen och på den gröna marken, och ſer endaſt ſkog och grön mark. Det är ej detſamma at ſe en ſak, och at ſe deſs förbindelſer, egenſkaper o. ſ. v.

Det torde väl kunna beſtridas hvad Prof. Baden yttrar ſig i *Univerſitets-Journalen*, at nemligen Naturens ſtudium i och för ſig ſjelft gör ingen til Philoſoph. Den ſyſtematiſka ordning, ſom träffas öfveralt i Naturen, och hvilken måſte råda i Natural-Hiſtorien, ſkall ofelbart kunna leda förſtåndet til ordning, til upmärkſamhet

het på likheter och olikheter, til gåfvan at sammanbinda och åtskilja, at draga allmänna slutsatser af det iakttagna. Så svårt det också blir at kunna säga, huru den Philosophiske Tänkaren förvärfvade denna sin färdighet, bekräftar dock erfarenheten, at Natural-Historien, ej mindre än Mathematiken, har i och för sig sjelf danat lika så ordentliga Philosophiska hufvuden, som den instrumentala Philosophien, den så mycket omtalade Logikan. Man kunde däruppå anföra exempel. Riddaren Linnée, om hvilken *Universitets-Journalens* författare yttrar sig, at han i Naturen ej skulle hafva läst annat än glosor, om hans själ ej i förväg varit van at skilja färd från sant värde, det gagneliga från fåfängan; denna man vågar jag framställa såsom bevis för motsatsen. Man känner af hans lefvernes beskrifning, at naturen var hans första studium och hans arbete så väl i barndomen som i ungdomen, ja nästan hans enda yrke. Och Dannemarks Rothe, på hvilken Prof. Baden äfven åberopar sig, som var Philosoph, innan han blef naturkunnig, och hvilken, sedan han genomvandrat så många litteraturens fält, tog lik J. J. Rousseau sin tillflygt i Naturens armar; lät denna man framstå och säga oss i hvilken vetenskap

han

han fann den ſtörſta ordning; tjenligaſte tilfälle at dana förſtåndet til ordning och omfattning, den mäſt ſanna plan, den bäſta föda för ſjälen. Dock, han har ju talt, och hans vittnesbörd kan ej förkaſtas. Natural-Hiſtorien blef den äldre och mindre eldiga mannens yrke.

Den utmärkta luſt barnet och ynglingen hafva för Naturens betraktande framför andra Vetanſkaps-grenar, torde väl ockſå beviſa, at Natural-Hiſtorien är beſtämd och paſſande at leda, dana och utveckla det nyfödda förſtåndet.

Det felas ſåledes ej orſaker hvarföre de practiſke Vetenſkaperne borde äga företräde-rätt vid Univerſiteterne och i ſynnerhet vid vårt eget (det Köpenhamnſka). Vi hafve hunnit et tidehvarf, där den närvarande delen af Folket, arbetaren, dageligen vinner ſtörre aktning: vi inſe redan, at vi hafve at tacka denna aktningsvärda del af Folket för alt, och at den ſom ej frambringar något gagneligt, bör hafva ſmå anſpråk på anſeende. Skulle då icke de Lärde bemöda ſig, at genom uplysning underſtödja ock vägleda arbetaren; ſkulle de icke villigt begagna ſig af denna utan tvifvel endaſte utvägen för dem, at blifva nyttige och alſtrande medborgare; ſkulle de icke vilja hjelpſamt gå

de-

deras medbröders och Fatens välstånd til mötes? Kan Universitetet tro sig hafva upfyllt sin plikt mot Nationen, när det årligen aflämnat den vanliga leveransen af skicklige Väntare i förmaken? Tänk, om det ännu därtil påtog sig at aflämna Folk-uplysning, det vill säga: sådane kunskaper som äro gagneliga för mängden? Eller om detta ej hör til vårt Universitetsplan, huru ifrigt må då icke hvarje vän af Fäderneslandet önska, at en Norrsk Academie snart må inrättas, som kan underviſa människor och medborgare, medan den Köpenhamnska danar ämbetsmän, där hvar och en, utan affeende på stånd, ålder och upfostran, må kunna hämta den uplysning han önskar, utan at hafva genomgått vissa läroår vid någon Latinsk Skola, och utan at vid ankomsten underkastas någon pröfning; där hvar och en, som önskar eller tror sig kunna uplysa sine medborgare, måtte hafva en rättighet at underviſa, som endast af brist på åhörare kunde inskränkas; där kunskaps meddelande och mottagande äro aldeles fria, sjättrade af ingen annan lag, af intet annat tvång, än det sunda förnuftets och concurrensens; där Landets ungdom, i synnerhet af medelståndet, alt för gammal at länge gå i Skolan och för ung och oer-

erfaren at öfverlämnas åt sig sjelf och at söka en näringsväg, måtte kunna tilbringa dessa gagneliga år, då förståndet och fattningsgåfvan äro villige och öpnade at mottaga odling och kunskap; der denna ungdom måtte kunna insamla kunskaper, som äro gagneliga för deras tilkommande förbindelser och näringar, samt därigenom göra utländska resor umbärliga; och hvarifrån kunskaperne kunna utbreda sit ljus öfver Landets alla yrken och göromål.

Gens comme il faut.

(Dialog emellan A. och B. *).

A. Har Ni länge vistats här i *Wien*, om jag får fråga?

B. Altför länge, alt för länge, min kära Herre. Mina affairer sluta ej: det är förbannadt tröttsamt.

A. Ja, ja, Ni leds. Det är med Er, som med mig: Ni har ej tilfälle at se *gens comme il faut*.

B. Hvad är det för slag? Jag förstår intet Franskan.

*) Inskänd.

A. Förstår intet Franſyſkan? Gud bevars!

B. Ja, raſande plumpt! Jag inbillar mig dock at desſa orden angå någon ſkilnad emellan människor. Jag hör dem brukas til höger och vänſter.

A. Så förhåller det ſig. *Homme comme il faut, gens comme il faut;* desſa bägge uttryck, min Herre, utmärka alt hvad ſammanlefnaden har fullkomligaſt i egenſkaper, til ſkilnad ifrån den ſtora rå myckenheten, ſom kallas på ſamma fina ſpråk, *la canaille*, eller *ſmå folket*. Det ena ſlaget är til det andra ſom - - - likaſom - - -

B. Likaſom gräddan på mjölken. Är det icke ſå?

A. Riktigt: flyter ofvanpå, är fetaſt, och påſtås ha den bäſta ſmaken.

B. Jag förſtår. Men ſjelfva orden, i och för ſig ſjelfva, ändå för ro ſkull, hvad betyda de?

A. *Gens comme il faut* heter, efter orden, på klar och god högtyſka öfverſatt: *Folk, ſådant ſom det bör vara. Homme comme il faut, en Karl, ſådan ſom han bör vara* eller *ſom ſig bör.*

B. För Statens och Samhällets bäſta, menar man väl då, hoppas jag?

A. Åh! tvifla ej derpå.

B. Nå

B. Nå godt. Men är icke då vårt gamla goda tyska uttryck, *bra karl, bra folk*, aldeles detsamma? Jag känner bönder på min hemort, duktiga gubbar, som sköta sin jord förträffligen, rödja, odla, dika och plantera; de äro då *schangs kåmm i få*; och jag hoppas för min del vara, skam til säjandes, en *åmm kåmm i få* utan at smickra mig.

A. Nej, min Herre. Stor skillnad. Detta namn tilhör hvarken Er eller mig, eller de gode dannemännerne, som Ni berömmer.

B. Hvarken Er eller mig? Hvad fan säjer Ni? Hvarken Ni eller jag äro folk som sig bör? Hvad är Ni då för en? För min del är jag en karl *som sig bör*; jag trotsar någon bra karl at bevisa mig annat.

A. Min Herre; en man som sig bör, *en homme comme il faut*, i den bemärkelse, som detta ord tages, måste vara - - -

B. Hvad måste han vara?

A. Af slägt.

B. Det förstår sig. Också har jag hvarken fallit ner af skyn, eller vuxit på träd. Jag är af folk, sådan som Ni här ser mig. Min far var Skomakare-

Ålderman i Mark-Brandenburg, och min mor Perukmakaredotter från Eiſenach.

A. Nej, min Herre. Jag menar af *ſtor Sådgt.*

B. Stor eller liten, hvad gör det til ſaken? Huru många moſtrar, ſyſtrar, ſvågrar och ſyſkonbarn måſte man då ha för at vara, efter Er tanke, en *karl ſom ſig bör*? Men kan hända menar Ni många egna barn? Ja, det är ſant. Det beviſar något.

A. Nej min Herre, ſådan är icke heller min mening. Jag ville ſåga at en man ſom ſig bör måſte hafva *et namn.*

B. För tuſan! Herre, gör Ni narr af mig? Heter jag då ingen ting, menar Ni?

A. Åh jo viſst. Men Ni har icke *et ſtort namn.*

A. Hvad menar Ni med et ſtort namn? Är det et ſom tar in et ſtort rum på paperet, ſå vill jag låta Er veta at jag har den äran at heta: *Alexander Caſpar Jeſperſon* STURMENTHAL, men hette jag rätt och ſlätt *Jöns En*, ſom en af mina grannar, hvad hindrade det mig at vara *en man ſom ſig bör, ön åmm kåmm i ſå*, ſom Ni kallar det här i i Kejſerliga Reſidenſet.

A. Mye-

A. Mycket, min Herre. Ni måſte til den ändan förſt vara af Adlig blod.

B. Hvarföre det? Det ſer jag icke. Min blod är god och friſk. Den behöfver ingen annan egenſkap. Jag tror icke at den vore bättre, om den vore ſammangäſt af *krämer, jåfer och fina likörer*. Min bror var Fältväbel under den ſtore *Fredric*, följde fin Officer i elden vid Rosbach, och ſtupade vid hans ſida. Var hans blod ſom flöt på ſlagtfältet för Konung och Fädernesland, icke ſå god ſom andras? Och var han ej en *karl ſom ſig borde*, en *åmm kåmm i ſå?*

A. Bevars, min Herre. Långt derifrån. Herr Fältväbeln var tvifvelsutan en ganſka käck man, en tapper *Fältväbel*, men ej en man ſom ſig bör, *un homme comme il faut*, lät deri rätta Er min Herre. Man förſtår dermed, här i Wien, en man af Adlig börd, ſom har Eqvipager och Laquejer, förſtår at kläda ſig, far til Hofs, talar Franſyſka, ſpelar högt ſpel, upſtiger til hedersſtällen och lefver i den vackra verlden.

B. Lefver i den *vackra verlden?* — Hvad fan är det för ſlag? Har man nånſin hört maken. Likſom annat folk lefde på ſophögen eller i grod-ſumpar. Jag kan förſäkra Er, min Herre, at

verlden där jag bor är rätt vacker; och at om någon lefver i den vackra verlden, så är det bönderna på min hemort. Ni skulle se våra åkrar, våra ängar och våra planteringar. Då skulle Ni kunna tala om den *vackra verlden*.

A. Med den vackra verlden, min Herre, förstås icke så mycket stället, som personerna. Den vackra verlden kan likväl ej gerna finnas utom Hufvudstaden, för Hofvets, Assembleernas och Spectaklernas skull. Hon går ej stort i grönan, och beser ej några åkrar och ängar. Hon går på bonade golf, eller Turkiska mattor, och beser det ädlaste i naturen, nemligen sig sjelf i stora väggfasta speglar. Hennes stora omsorg är at kläda sig med smak, och hennes kännetekn är *goda tonen*.

B. *Den goda tonen*. För djef - - i våld, Herre. Har man nånsin sedt sådana inbillningar! *Den goda tonen!* Tror man då här i Residenset at vi tjute som vargar der borta på landsbygden.

A. Min Herre, til den goda tonen är ej nog at hafva människoröst. Den består i et ädlare språk (det Franska nemligen), i et mera belefvadt sätt at uttrycka sig; i konsten at säga ingen ting

med

med behag; och i et helt olika *sätt at vara*, med Ert och mitt.

B. *Helt olika sätt at vara?* Til och med det? Vi gå ej på två ben, vi andre, kan tänka, och maten förvandlar sig hos Edra förnäma, tvifvelsutan til myrrham och ambrosia.

A. Ni bedrar Er. Med *sätt at vara*, förstås här ingen ting annat än sättet at föra sig opp, det vill säga sättet at stå, gå, sitta, hälsa, tala, svara, berätta, skämta, skratta, i et samqväm. Ty såsom alt detta utgör varelsens högsta och rätta ändamål, samt höjden af medborglig förtjenst, så innefattas också fullkomligheten i dessa höga ämnen af det enda korrta uttrycket, *sättet at vara*, hvilket en *man som sig bör*, måste hafva värdigt sin börd, sina titlar, och de hederstekn, hvaraf han öfver Er och mig uphöjes.

B. Jag hade trott, min Herre, at titlar och hederstekn uphöja ingen, utan at dessa blott voro en utvärtes stämpel på den personliga förtjensten. *Hvad man sjelf är*, det, det min Herre har jag trodt at göra en människas rätta värde. Derföre har jag också altid ansett den öfriga granlåten, såsom ziratliga *inskrifter* på flaskorna hos Edra Lukt-krämare, som

utvisa likörernas olika dyrbarhet, men göra den ej. Också, när jag hört här i Wien, caracterer af alla längder, sett band och stjernor af alla färgor och storlekar, har jag aldrig et ögonblick tvifflat om deras deremot svarande värde, som blifvit dermed utzirade; och har altid inrättadt min vördnad efter den påsatta utanskriften. När jag til exempel sett en enda liten stjerna i knapphålet på någon omkringvandrande dödlig, har jag, så brott om jag än haft, altid bugat mig åtminstone *en gång* i förbigående, tänkande vid mig sjelf: *haf tack ärlige man för den flora nytta du gjort land och rike.* När jag åter ibland mött någon med tvänne bredvid hvarandra, har jag *två gånger* bugat mig, tänkande dervid: *Se der i det minsta två flora gerningar mer, til landets ära och förkofran!* Men när jag då och då vid sina tilfällen fått blicka anlete mot anlete desa med prydnader helt och hållit öfverstnöade personer, på hvilka någon gång alt hvad som synes är hederstekn, ansigtet undantagåt; då, min Herre, har jag tvärstannat midt i loppet och utropat i min förundran: *O hvilka otroliga saker lärer ej denna höga Herren til landets väl hafva uträttat!* Och om landet, Gud nåde (genom tidernas be-

beſkaffenhet) ändå icke är det lyckligaſte, huru ſkulle det väl ha gått oſs ſtackars folk, i fall alla deſſa ſtora män, icke lyckligtvis funnits hos oſs? Man borde, tyckes mig, i någon vacker bok berätta för allmänheten, alla deſſa ſtora mäns ſtora gärningar. Sådant ſkulle föröka Medborgares vördnad och täflan. Ty likaſom vi läſe på vårt ſedelmynt, när och hvareſt den ſumma blifvit nedſatt i valuta, för hvilken paperet ſkal gälla, få borde man ockſå någonſtädes få kunſkap om, när och hvareſt det Capital af förtjenſter blifvit inlämnadt til Staten, för hvilket deſſa Herrar bära qvittencet uthängt kring halſen, öfver axlarna eller i knapphålet.

A. Min Herre, det hör hiſtorien til at uptekna alt detta, och för at ej vara partiſk, nämner hon merändels ingen ting derom nu få länge på et eller par hundrade år. Många hafva viſerligen uträttat hvad hon aldrig ſkal glömma. Men andra hafva den blygſamheten at för ſjelfva hiſtorien evigt undandölja deras förtjenſter och ſkulle knapt, med all möda, ſjelfve påminna ſig dem. För öfrigt, min Herre, var derom förſäkrad, at aldrig det perſonliga värdet, det vill ſäga hvad hvarje dödlig i ſig ſjelf är,

någorstädes är eller kan vara strängare efterfrågadt än ibland dessa, genom börd och hederstekn öfver almänheten uphöjda personer. Man kan ej utan skamlöshet neka dem denna rättvisa. Är det til exempel et ofrälse fruntimmer, som haft den äran at blifva en adlig herres laggifta husfru, Ni skall ej komma i et förnämt sällskap, der Ni ej skall höra tviftas: *hon är likväl i sig sjelf blott en Borgare-flicka!* Är det åter en adlig Dame, som råkat misgifta sig med någon förtjent och hederlig man af ofrälsestånd-det, så var viss, at strax få höra sägas med en ton af ädelt medlidande: *hon är likväl i sig sjelf af folk!* Händer det som aldrig borde ske (för orsaker dem jag skal bevisa i en annan tractat framdeles), at någon som ej *i sig sjelf är folk*, blir det genom utmärkta natursgåfvor, eller oförmodad högre lycka, hvad är då, bland *folk som sig bör*, vanligare, än at på intet sätt låta förblinda sig deraf? Huru ofta har jag icke, vid sådane tilfällen, hört rättvisan framstå, och med en ädel oblyghet påminna, huru den karlen, oaktadt den lycka han gjort, likväl är *i sig sjelf ingen ting*! Det är ocksa för denna giltiga orsak, som man vanligen nämner en sådan man med det väl pasande ordet:

det:

det: *Lyckſökare*; til en påminnelſe, at han icke annorlunda än genom mödor och tjenſter tvungit ſig til et ögonkaſt af den motvilliga lyckan, då hon deremot hos *folk ſom ſig bör*, i kraft af medfödda rättigheter, inſinner ſig, medan de ſofva, och väntar vid deras ſäng, intil deſs de behaga vakna och emottaga henne.

B. Alt detta vill då ſäga, min Herre, at en ſådan man, oaktad den lycka han gjort, intet är ändå *en man ſom ſig bör*, ſå framt han ej, i ſtället för at ſjelf hafva ſkapat ſit värde, fått det til ſkänks, af ſin farfar, eller farfars far?

A. Aldeles. Men han kan komma at ſlutligen paſſera derföre, om han efter at hafva gjort de förſta ſtegen, *pouſſerar ſig med ſtyrka*, det vill ſäga på god tyſka: *knuffar eller kryper ſig bra fram*. Om han kläder ſig präktigt; håller Kuſk och Kammartjenare; låter ſmärre folk länge vänta på ſig i förmaket; tröttnar ej at ſjelf vanka oaflåtligen i de ännu högre förmaken; ſvettas tropligtigaſt i Hofträngſeln: har ſtarkare tår at lyfta ſig på; framſticker, hvar hälſt öpning gifves, et väl pudradt hufvud och et underdånigſt leende anſigte; inſinner ſig flitigt på Spectakler, Aſſembléer, ſoupéer; tränger ſig mer och mer in i förnäma

fäll-

fällſkap; ſätter tålamodet mot deras förſta förakt, förſtällningen och ſmickret emot deras fortfarande ſtolthet; böjer ſig gradvis för de högre och högre; blir gradvis rakare emot de lägre och lägre; håller maitreſer, ſpelar högt ſpel, dömer lättſinnigt öfver all ting, och ſtämmer ſit tal dagligen en omärklig halfton högre i ſuffiſance m. m. Se då, min Herre, då göra ſå många ſammanlagda förtjenſter, at han ſlutligen beſegrar fördomen, och at man glömmer hans förſta intet, öfvertygad at naturen ämnat honom til någon ting högre, och at det varit af purt miſstag, ſom hon låtit honom födas utom Vapen-boken. Men ſådana exempel äro rara, och med de egenſkaper, ſom fordras för at tvinga lyckan til en gunſtig blick, förenas ſällan en ſå oblyg panna, ſom behöfdes, för at riktigt våldföra henne. Blygſamheten fördärfvar den bäſta grundläggning.

B. Men, min Herre, til et ſådant lefnadsſätt, ſom Ni här beſkrifvit, ſynes mig, utom oblygheten ännu fordras en liten ſak, ſom man plär kalla *medel*. En man ſom ſig bör, måſte ju då tillika vara en rik man?

A. Ganſka onödigt. Han gör Credit. Ingen ting är förnämare.

B. Kan

B. Kan då en man som sig bör, som håller maitresser och Equipager också låta bli at betala sin skuld?

A. Förträffligen, min Herre, förträffligen. NB. Spelskulder undantagna. Dessa skulder kallas derföre *hedersskulder*, til åtskilnad från de öfrige, hvilka *hos folk som sig bör* icke angå hedern.

B. Ni gör mig förundrad. Men kan då en *man som sig bör* vara utan ära och heder?

A. Bevars Gud! min Herre, Huru kan Ni göra en sådan fråga? Har jag icke redan i början af vårt samtal, ganska tydligen sagt Er, at *en man som sig bör*, måste nödvändigt hafva Livrée och Caractère; måste nödvändigt äga, tillika med et namn, verld och upfostran; måste kunna göra sin compliment med behag, présentera sig med frihet i et sällskap, underhålla et belefvadt samtal på Franska m. m.? Huru skulle han då kunna vara utan ära och heder? Ja, min Herre, ärans känsel är hos *folk som sig bör*, merendels altid så superfin, och til den grad utspridd öfver hela deras varelse, at den någon gång införlifvar sig med sjelfva kläderna. Det har händt at en smula pontack spild på en manchett, derföre måst ibland dem aftvättas med blod,

blod, i stället för at den bland ofs ofräl-se går rätt bra ut med citron-syra. Af samma orsak är det äfven som Ni dagligen hör, at när någon obehörig råkat gifva en eller annan käppsläng åt en förnäm Herres näsvisa dräng, så är det *Livréet*, som hämnas, icke personen, hvars skullror och refben upburit oförrätten. Slängar, gifna åt en rock med snören på, det är deruti som förbrytelsen ligger; hvad sjelfva ryggen beträffar, som bär rocken, så kommer den icke i betraktande. Sådane äro *Årans* helgade lagar; och skulle Ni väl tro *Sedernas* mindre granlaga? Men på hvad sätt kunna sederna fullkomligare röja sig, än genom den ytterste delicatesse i ord och uttryck? En sådan Herre kan redan hafva betalt sin maitresse 12, 15, 20 qvartal; kan hafva i flera repriser släppt och återtagit henne; ja, han kan genom vissa onämneliga missöden, längesedan antingen hafva försatt henne, eller blifvit af henne försatt i det för bägges hälsa äfventyrligaste tillstånd, utan at under hela denna långa bekantskap någonsin hafva sårat hennes köns blygsamhet, med et enda ord, ogilladt af sedernas granlagenhet.

B. Ni uplyser mig småningom. Och jag har blott några öfriga frågor at

göra

göra Er. Säg mig: *en man som sig bör*, behöfver han äga hvad man kallar *sund förnuft?*

A. Aldeles onödigt. Det är långt bättre, om han i stället har den lyckan at til någon grad äga hvad man kallar *caquet*; det vill säga konsten at tala utan at behöfva tankar.

B. Nå vidare. *En man som sig bör*, kan han vara emot medelmåttigt folk, nedlåten och umgänglig?

A. Nej, det passar sig ej. Han kan väl emellan fyra ögon kalla Er för sin *bäste vän*, och äfven omfamna Er; men far ej efter kindbenet på honom i tredje mans närvaro. Han är förlorad til sin heder, om han vid sådana tilfällen losar mer än knapt märka Er, och om han i brist af annan undflygt, ej hittar på at hvisla, tralla eller gapa kring väggarna.

B. Äro då ej alla förnäma, *män som sig bör?*

A. De borde vara det; men jag nödgas tilstå at det gifves undantag, och at just de högsta i Staten ofta äro de, som minst upnå denna fullkomlighet, i anseende til den underliga phantasi de börjat få at sjelfve vara män af förtjenster och talanger, lika så väl som trots någon

någon af lägre ſtånd. Det är ſnaraſt i-bland förnämhetens litet lägre grader, ſom Ni måſte ſöka *folk ſom ſig bör*, om Ni vill finna denna egenſkapen i hela deſs äkta renhet. Jag har deremot ſett til och med regerande Herrar, och deras närmaſte rådgifvare, ofta bemöta förtjent folk af mindre namn med en välvilja och en aktning, ſom jag tror, Gud förlåte, ſnart ſkulle kunna utrota den urgamla och nyttiga tyſka afundſjukan emellan de lägre ſtånden och det uphöjdare. Ni finner ſåledes, min Herre, at ehuru alla förnäma verkligen äro födde at vara, efter den beſkrifning jag här gifvit, *folk ſom ſig bör*, kunna de likväl, äfven ſom fordom ſjelfve Änglarne affalla ifrån ſin medſkapade fullkomlighet, och ſådant ſker förnämligaſt genom tvänne fel. 1:o När de nedlåta ſig ända til högaktning, vänſkap, umgänglighet, förtrolighet, med förtjent folk af ringare härkomſt. 2:o När det pedantiſka begäret får hos dem inſteg at i talanger, kunſkaper och verkliga förtjenſter, täfla med de lägre claſſer af Medborgare, ſom naturen ſkapat at ſlafva i allmänna beſtällningar, lärda eller vittra yrken, och det mera. Ser Ni, min Herre, då nedſättes högheten, den goda tonens ädla

tank-

tanklöshet förloras, och anseendet får slutligen ingen annan måttstock, än den lumpna personliga förtjänsten

B. Ännu en enda fråga. Säg mig, hvad tror Ni: Skulle en stor man kunna vara *en man som sig bör*, en *åmm kåmm i så*, efter det rätta äkta begrepet därom?

A. Min Herre; Naturens phoenomener äro otaliga, men detta, jag nekar ej därtil, skulle vara et af de sällsammaste.

B. Jag har nu ingen vidare uplysning at begära, och jag är, som mig synes, fullkomligen underrättad. Det är sant, jag trodde at tidernas närvarande skick, fordrade hos *folk som sig bör* en helt annan beskaffenhet. Det har synts mig at den som odlar fädernesjorden och den som försvarar henne; den som riktar samhället och den som uplyser det, vore egentligen och i förnuftig bemärkelse de som förtjente et sådant namn; men jag ser och erkänner min villfarelse.

A. Det är förlåtligt at bedraga sig. Så rasande kan alt ting gå, at Er mening synes en dag icke så orimlig. Alt förändras: sådant är de mänskliga sakernas vanliga lopp. Tolamod, Tolamod!

Anmärkningar vid en del Jutländska Godsägares klagan inför H. K. H. Kron-Prinsen af Danmark, rörande deras Egendomars kränkning genom förordningen om Bondeståndets frikännande från Stamsbandet, och flera utkomna förordningar om Böndrens rättigheter och pligter;

helgade

Den uplysta Mänskligheten
Den Borgliga friheten
och det Danska Folket

af

CHRISTIAN COLBJÖRNSEN,

Deputerad i det Danska Cancelliet, General-Procureur, Assessor i högsta Domstolen och Medlem af det Kongl. Norrska Vetenskaps-Sällskapet.

(öfversättning från Danskan)

Inledning

Medan Högtids-glädjen omgaf våra Boningar, och glädje-ropen skallade högt från Palats och hyddor; medan vi glömde våra egna bekymmer, och välsignade Thronens Arftagare och hans Brud, hördes et rop från Cimbriens Land, likt det som

som förkunnar olyckor. "Månne Konungens fred är bruten, eller har någon annan olyckskändelse drabbat Fäderneslandet?" Så frågade vi Medborgare hvarandra med bekymmer, då ryktet sade oss, at klagomål hade trängt sig fram til den ädla Furstens öra midt under Bröllopshögtiden. Stor, tänkte vi, måtte den nöd vara, som aftvingar dessa rop, och vigtigt det förolämpande, hvaröfver hämnd fordras. Men — billig förtrytelse följde på detta vårt bekymmer, då vi förnummo, at det var några Godsägare, som vanhelgade högtidens glädje genom klagomål öfver den rättrådigaste af alla lagar; då vi sågo, at desse vågade försöka, at undergräfva den Borgliga friheten, och at de ej blygdes beskylla Konungens Råd för oredlighet, och at framställa hans Underfåtare af Bondeståndet såsom upproriske.

De kunde ej vänta, at den befvärsskrift, hvilken de så högtidligt låtit frambära, skulle förblifva gömd i mörkret. Den gick omkring i afskrifter, och äfven jag feck en sådan. Såsom medlem af samhället och såsom sanningens vän vill och bör jag tala. Jag upfordrar därföre de klagande at med mig framträda inför alla tänkande och rättskaffne mäns Dom-

ftol, och där förfvara hvad de hafva fagt emot Lagarne fom de fkymfa, och mot Landets män fom de antafta.

Jag bifogar mina anmärkningar vid deras klagomål, och jag vill anfe dem frikände, om jag ej förmår bevifa, at det de hafva fkrifvit, bär märke af djerft förakt för rättvifa och fannning.

Godsägarnes klagan.

Durchlautigfte Prins!
Nådigfte Kronprins och Herre!

Från den förfta tid Danmark började regeras af de Oldenburgifka Konungarne, hafva detta Rikes Inbyggare, framför de flefte Europeifke Staters, varit lycklige. Rättrådige, vife och med Landets grundförfattning öfverensftämmande lagar, Konungarnes mildhet och landtfaderliga förforg, inbördes fred och enighet, Landets välftånd och flor, godt hopp för famtiden och glada utfigter i framtiden, hafva bidragit til Danfka Nationens lycka och välftånd. Ibland alla våra fördelar har det ej varit den minfta, at Landets barn, vid tryckande omftändigheter, vågat

gat med underſåtlig ſkyldig underdånighet nalkas Thronen, och på denſamma funnit lika ſå milda Landets fäder, ſom nådige Regenter, hvilka bevärdigat underſåtarne tilträde och bönhörelſe. Hittintil har hvarje Danſk man varit öfvertygad, at de ſamma lagar, ſom pålade honom deſs pligter emot deſs Konung, ockſå beſkyddade honom i hans rättigheter, och förunnade honom fritt bruk af ſina lagligt förvärfvade egendomar; men då för några år ſedan upväxt et åſkemoln öfver Danmark, hvars fruktansvärda utbrott ſynes meſt hota Proprietairſtåndet och Jordagods-ägarne; ſå hafve vi väl orſak at frukta för våra egendomars allmänna rubbning, ingrep i våra rättigheter, ſom äro grundade i lagen, och våra friheters inſkränkning, hvilket alt med tiden ſkall göra oſs brödlöſe, förorſaka förſtörelſe i det hela, bringa Landet nära ſin undergång och medföra efterkommandes olycka.

För at, om möjligt är, ännu i tid förebygga et ſå ſtort ondt, nalkas vi underſkrefne, på egne och medbröders vägnar, i djup underdånighet Eder Kgl. Höghet, och utbedje oſs den nådigſte tillåtelſen, åt våga ſöka vår tilflygt til Eder K. Höghet, ſåſom Rikets hopp och

tilkommande Regent. Vi komme, Nådigſte Kronprins och Herre! med all den vördnad för Eder Kgl. Höghet, ſom altid har utmärkt Danſka Nationen, och hvilken ſkall lifva oſs, ſå länge lif och blod är i oſs: vi nalkas Eder Kongl. Höghet, väl ſåſom beträngda och förtryckta; men tillika, ſåſom tillitsfulla, lugna och oförſagda barn kunna nalkas en god fader, och vi förlite oſs derpå, at den hjelp, ſom blott genom E. K. Höghets medömkan och mildhet kan ſkänkas oſs, ej blifver oſs nekad.

Grunden til våra rättigheters kränkning för närvarande tid, och til den fruktan vi ej utan ſkäl hafve för framtiden, åro de förändringar, ſom Landets hitintil gällande lagar och grundförfattning lida genom en och annan af de i ſenare tider utkomne nya förordningar i Landtbruksväſendet.

Danmarks gamla, fullſtändiga och grundgoda Lag, på hvilken Landets författning berodde, blir nu på åtſkilliga ſtällen ſå förändrad och på andra ſå förkaſtad, at den aldeles förlorar ſin förra ſtorhet. Den Landt-författning, efter hvilken vi hitintil, och ſå länge Monarken ſjelf var medlem af Proprietair-ſtåndet, lugnt hafve beſutit de egendomar, ſom an-

antingen tilfallit oss genom arf eller af hvar och en blifvit dyrt inköpte; den lag, som i främmande Länder altid varit ansedd såsom det förnämsta mästerstycke, och om hvilken det är bekant, at en af Europas förnämsta Rikens Regenter befallt en i sina Länder nersatt Lag-Commission, at den samma skulle, i afseende på Lagens anda och grunder, låta Christian den V:tes Lag vara sit rättesnöre; den lyckliga författning, som en del af Europas andra Stater, för dess ypperlighets skuld nästan misunnat Danmark; denna ypperliga lag, som är grundad på mångfaldiga års erfarenhet, och hvilken Danmark hitintil haft at tacka för den goda ordning, hvarmed det hela blifvit styrdt, och hvilken vi Gods-ägare också haft at tacka för handhafvandet af de friheter och rättigheter, samt våra Egendomars (så många, som lagligt voro förvärfvade) fria bruk och nyttjande, som Konungarne, efter densamma gifvit oss; denna herrliga Landtförfattning, allernådigste Prins! om den skall det, i de tider vi lefve, heta, at den ej är god nog, icke så fullständig som den borde vara, ej nog passande efter alla omständigheter, utan vår hitintil gällande förträffliga Lag brytes styckevis och skall nu förändras.

Vi utbedje oſs den Nådigſte tillåtelſen, at våga underdånigſt och vördnadsfullt nogare utvikla detta vårt andragande, när vi nämne förordningen af den 8 Junii 1787, ſom på et nytt ſätt beſtämmer alla rättigheter och pligter emellan Gods-ägare och fäſtebönder i Danmark. Denna förordnings rättrådiga och Landtfaderliga affigt, i hänſeende til Bondeſtåndets fördelars iakttagande, emot en nedrig Egendoms-herre, priſe vi i ſkyldig underdånighet; men vi tro ej at författaren til utkaſtet af denſamma haft den fullkomliga practiſka kunſkap om alla de ſvåra följder, ſom i framtiden, genom denna författnings biudande, mera ſkall nertrycka Bondeſtåndet, än uphjelpa det.

Det ſkall koſta mången af oſs Godsägare ſtörſta delen af deſs välfärd, om denna förordning upfylles til punct och pricka: härtil fordrades, at alla på Godſen befintlige briſtfälliga Byggnader ſtrax ſkulle fättas i fullkomligt ſtånd. detta öfverſtiger mångas förmåga, och ſjelfva omöjligheten förbjuder det. De anbefallte formaliteterne ådraga ſå väl Gods-ägarne, ſom Böndren många utgifter, och Ämbetsmäns mellankomſt är lika ſå mycket en börda för den ena ſom den andre, utan at ſakernes allmänna ordning därigenom kan vin-

vinna någon tilväxt. Från Lagens utfärdande år 1683, hafva pligterne man emellan i Landet varit beſtämda, och en god ordning af den ena emot den andre har därigenom ända intil deſſa ſednare år varit bibehållen.

En annan förordning af den 11 Junii 1788, ſom kullkaſtar den rättighet, hvilken oſs, enligt våra Privilegier, tilhörde, neml. at hålla ſtalloxar; förordſakar ockſå en ſtor del af oſs betydlig förluſt i inkomſterne af våra Gods, neml. dem, ſom bo långt från Handels-ſtäderne och ſåledes hafva ſvårt at affätta deras ſpannemål. I den tid då det ej var tillåtit för böndren at hålla ſtalloxar, och Oxhandlarne voro pligtige at köpa ſtallſtutar på Herrgårdarne, kunde vi, medelſt Sädens användande til Oxarnes ſtillning, någorlunda utbringa inkomſt af Gårdarne; men nu gå ſtutarne ut af Landet, innan de hinna til deras rätta ſtorlek til ſtallning, och detta gör ſtalloxars hållande, hvartil vi efter våra Privilegier och landets öfriga förordningar voro berättigade, ſå vådligt, at de ſpeculationer, efter hvilka en del af oſs lagt våra penningar i Landt-Egendomar, aldeles förſvinna.

Förordningen af den 20 Junii 1788, om Stamsbandets uplösning, har visst nog den berömvärdaste affigt, som någon förordning kan hafva til ändamål, nemligen *Människo-Frihet*. Vi lyckönske våra medmänniskor til et så vigtigt Godt, endast det befinnes, at det i framtiden blir lika få nyttigt för Landet, som det nu vid förſta påseende synes herrligt. Icke desmindre visa följderne strax, at Bonddrängarne, som fått denna frihet innan de förstå at nyttja den, rymma från Godsen, som få högligen behöfva deras närvarelse, och äro lika få trottige som motvillige och late under arbetet: de akta ej längre befallningarne om hvad de skola förrätta, utan det är nu vilkorligt, om vi kunna få jorden besådd och grödan inom våra hus. Vi sjelfve och våre Bönder känne redan stor affaknad på tjenstefolk. Lönen, som den fattige Bonden skall gifva sin dräng, stiger långt öfver hans krafter, och vi frukte, at erfarenheten skall bevisa, at Godsen omsider komma at sakna Fästebönder, så väl som tjenstefolk och arbetare. Vi hafve redan exempel, at vid några Gods i de magrare delarne af landet, när en Gård blir ledig, vill ingen af Godsets folk, som hafva den ålder, vid hvilken de få flytta och fara hvart de vil-

vilja, taga dem i fästning, oaktadt vilkoren göras så goda, som efter hvarje ställes locala författning är möjligt.

Vi understå oss icke at föreställa E. K. Höghet alla de farliga följder, som ännu vidare kunna befaras i anledning af denna förordning; men vi våge dock andraga såsom en oneklig sannig, huru vi underdånigst önske at et och annat i denna förordning allernådigst måtte förändras därhän, at det måtte komma närmare öfverens med vårt Lands närvarande författning, och som kunde blifva Staten och undersåtaren til mera allmän nytta.

Vi våge än ytterligare för Eder K. Höghet beklaga oss, huru den, genom förordningen af den 16 Jan. 1789 befalta uttolkning af Lagens 3, 13, 3, skall blifva en förminskning i Gods-ägarnes välfärd, då och därigenom pålägges et tvång, som ingen af oss kunnat förutse, då vi lagt vår förmögenhet, så väl ärfd, som eljest svårt och dyrt förvärfd, i jordagods. Det allmänna begrep, hvaruti denna Lagens artikel varit tagen från den 23 Junii 1683 til den 16 Jan. 1789, dess efterlefnad under 106 år, och då den vid alla tilfällen varit Domstolarnes rättesnöre; alt detta har gjort, at många köpt egendomar til höga pris, ja ofta öfver

de-

deras värde, i hopp at man kunde behandla dem såsom egendom efter Lagen, begagna sig af dem på bästa sätt, sälja dem til hvilken man ville, när endast Lagens föreskrift iakttogs. För 23 år sedan blefvo til ock med Konungens egna Gods förfälde på samma vilkor, som denna Lagens artikel tilförene bestämde; men! nu se vi vårt hopp, och all speculation som var bygd på det förtroende vi med skäl satte til ofvannämnde Lagens artikel, på en gång gjorda til intet. Den uttolkas aldeles emot det tilförene antagna allmänna begrepet om densamma, äfven efter dess bokstafliga innehåll och oss betages därigenom tilfälle, at för oss och våra anhörige begagna oss af vår rättmätiga egendom.

Genom förordningen af den 19 Mars 1789 anbefalles, at ingen proprietair må öfverlämna åt en Bonde antingen gård eller hus på några år, och at alla sådana contract, äfven de som tilförene på detta sätt blifvit afslutade, skola genast vara ogiltige.

Allernådigste Kronprins! i djupaste underdånighet anrope vi Eder K. Höghet, at kasta en nådig blick på det oblida öde, som därigenom blir mera tryc-

kan-

kande för oss, än för någon annan i Landet.

Hvar och en Husägare i en köpstad, ända til den ringaste Borgare och Handtverkare, har både tillåtelse och rättighet at hyra ut et hus, som är hans egendom til hvem han vill, på få eller många år; men oss Gods-ägare, endast oss blir det förment, at af våra egendomar, dem vi förskaffat oss under förtröstan til Lagens beskydd, draga de fördelar vi kunne och såsom det oss med rätta tilkommer. Vi uplefve således misstningen af den ena af våra lagliga friheter efter den andra, och våra Egendoms-rättigheter kränkas härigenom på et för oss högstbedrövligt sätt, och detta just på en tid, då Bonden lika så väl som vi, trodde sig, som fritt folk och utan tredje mans mellankomst, kunna sluta och afhandla hvad vi frivilligt förenade oss om.

Således sucke vi för närvarande tid, Nådigste Kronprins, under mycket hårdare vilkor, än tilförene, och vi hafve grundad orsak at frukta, det flera förändringar af vår goda gamla Danska Lag, och flere nya förordnanden angående Landtbruket, omsider skola medföra Jord-godsens fullkomliga ödeläggelse och vår fullkomliga undergång.

En

En del af våra Medborgare hafva redan undergått det svåra ödet, at omständigheterna nödgat dem sälja deras gods för $\frac{1}{3}$:del mindre värde, än hvad de för få år sedan sjelfve betalt för dem.

De som våga nalkas Thronen med sådane förslag, som gå ut på at nedsätta prisen på Jordgodsen, äfven som deras verkliga värde, handla långt ifrån, icke såsom kunnigt folk i de saker de befatta sig med, icke heller såsom redlige Danske män, hvilka opartiskt hafva medborgares gemensamma väl til föremål.

E. K. Höghet lär sjelf nådigst vara öfvertygad, at Åkerbruket är Landets vigtigaste stöd och hufvudkällan för Statens inkomster. Dess upkomst beror ju på Landt-Egendomarnes dagliga förbättring och deras stigande värde. Nedsättes detta, och göras Jordagodsens upkomst, förbättring och bruk svåra, blir det säkert Monarken och Staten, som sjelfve förlora dervid. Måtte det Nådigst öfvervägas, at värdet af Jordagodsen i Danmark med säkerhet kan skattas til 50 Millioner, och at deraf $\frac{1}{3}$:del är förminskad sedan de nysnämnde förordningarne utkommit; det är då klart at Staten härigenom gjort en förlust af 16 millioner och däröfver.

Det

Det är ju et Lands invärtes värde, som ger styrka åt Thronen, och som förhöjer dess ypperlighet i andra Regenters ögon. Vi sätte därföre den fastaste tillit til E. K. Höghets stora omsorg för Landets väl, at vi Gods-ägare, som med förenade krafter arbeta i den krets, som innefattar Jordbruket, må vara E. K. Höghets bevågenhet nådigst anbefalte.

I afseende på de ofs Landtboer förekrefna oändliga formalitéter i Rättegångssaker, hvilka äro lika få otjänlige för Åkerbrukaren, som för Militairen, äro vi likaledes underkastade största äfventyr för vår välfärd; icke allenast däruti, at vi äro utsatte, vid hvarje obetydlig omständighet, för processer som medtaga hela 3 eller 4 år; men äfven däruti, at våra vederparter, under Beneficium Paupertatis, som tilförene ej utan ögonskenligt förolämpande kunde fås, nu altid hafva skydd, då de, af hundra motvilligheter, förseelser och uppenbar onska, knapt tiltalas för en enda, i anseende til den kostnad, som faller på Husbonden.

Dock har det hårdaste af alt varit, at vi fattige Godsägare vid alla tilfällen, äfven i offentligt Tryck, sett ofs utropade, som de sämste af Landets folkmängd, och af anseedde män, til ock med

i ſjelfva hufvudſtaden, beſkrifvas ſåſom ovärdige vår Konungs nåd, våra rättigheters åtnjutande, och våra egendomars fria bruk. I alla andra Länder och hitintil i vårt kära Danmark, har hvar och en af Landets invånare haft lika tilgång til Lagarnes rättrådighet: den Rike lika ſå väl ſom den fattige: Husbonden lika ſå väl ſom Bonden hafva vågat framſtälla ſig inför Domſtolarne med lika tilgång til rättviſa; men i nyare tider har det näſtan varit et valſpråk ibland alla, äfven ibland några af Statens meſt anſedde män, at Bondeſtåndet ſkulle uphjelpas och Gods-ägarne nertryckas, utan at vilja betänka, at den Danſka Bondens belägenhet är långt bättre, än andra Bönders, och at det arbete, ſom en Hofveribonde gör åt ſin Husbonde, blifver honom långt bättre betalt, än en Handtverkare i någon ſtad kan vänta för ſit arbete.

Måtte det tillåtas oſs, at häruppå anföra följande exempel: at när för en Bondgård betalas öfver 1000 R:dr, få njuter en Husbonde ſällan öfver 10 R:dr i penningar af Bonden; det öfriga anſlås för arbete; förutan den förmon Bonden har, at kunna rundeligen lefva af den honom ombetrodda egendomen, hvarvid han ärli-

sigen genom god hushållning kan samla förmögenhet åt sig och sin familie. En herrlighet, som ingen handtwärksman i någon stad kan hugna sig af, och som de flesta af våre Bönder nogsamt erkänna, i det de icke vilja förränta det capital, som deras gårdar kostat oss sjelfve, när man tilbjuder dem detsamma, och hvarigenom de dock på en gång kunde blifva Hofveri-frie, och njuta den inbillade herrlighet, som i dessa tider så mycket omtalas af de okunnige i denna sak. Väl hafve vi, under det sådana förhatliga skrifter nogsamt öfversvämmat det Danska Publicum, varit lugne och obekymrade; men vi hafve dessvärre i högsta grad känt de onda följderne däraf.

Bondeståndet och det lägre folket har under den högljudande Frihets-andan trott, at alt Husbondskap var upgifvet, och at ingen hörsamhet skulle mera äga rum. I stället för, at vi Danskar tilförne, under de visaste Lagar, hafva lefvat i inbördes fredlighet, och njutit Landets goda; har det nu blifvit största delen Godsägares lott, at lagföras af sina Bönder, svärtas inför Regeringen, och utan grund eller fog anklagas. Alla Rättegångs-ställen i Landet kunna bevittna denna sanning.

Det är ej nog, at Böndren föra proceſs näſtan med hvarannan af oſs, och af Småſkrifvare och af brödlöſa Procuratorer låta ſig förledas til at påtvinga oſs anſenliga utgifter och penningars förſpillande at förſvara oſs emot oförtjenta anfall, utan Bondeſtåndets upſtudſighet emot oſs, deras Husbönder, går nu ſå långt, at vi och våre Betjenter, näſtan nödgas gå i ſtörſta oſäkerhet för lif och gods, när vi fordre af våre undergifne det arbete, ſom de äro oſs ſkyldige, och det är kommit til den höjd, at Bonden verkeligen tror, at det icke är hans pligt at längre rätta ſig efter hvarken fäſtebref eller andra contracter, utan at det allena kommer an på honom, om han vill berga Godſets gröda för ſin Husbonde eller icke.

Intet är lättare, Nådigſte Prins! än at upvigla en Bonde emot ſin Husbonde. At Bönder, och förnämligaſt de ſom göra hofveri, ibland tro ſig berättigade til miſsnöje, och klagan öfver den belägenhet, hvaruti nödvändigheten, Lagarne och Förſynen förſatt dem, är ej mera förundransvärdt, och kan ej anſes för mera oförmodadt af dem, än af hvar och en annan, ſom befinner ſig i det tilſtånd, at mera nödgas lyda, än at kunna befalla.

Män-

Människorna, som så sällan ses kunna vinna någon verklig förnöjdhet, äfven i de omständigheter, som anses för de lyckligaste och allmännast åtrås, fastän de så ofta misskännas i verlden; huru ovillige befinnas de icke at hafva affeende på sina förmäns godhet emot dem? Och huru ofta förmena de sig icke vara tryckte, äfven af sådane, som bevisat dem allahanda välgerningar, utan at med öfvertygelse kunna upgifva någon annan sann orsak, än den, som de finna uti den olikhet, hvilken i affeende på antingen förmögenhet, stånd eller värdighet, är eller kan vara emellan dem och deras Välgörare.

Denna sjukdom, som herrskar nästan allmänt, skall ej uphöra så länge här gifvas fattige och rike, tjenare och Herrar; men! styrkas dessa Passionernes missfoster genom bifall och understöd; hvilka följder skola då däraf upkomma? Förordningarne af den 20 Febr. 1771 och den 12 Augusti 1773, gifva upplysning därom, och närvarande tiders händelser visa det.

Böndernes ohörsamhet, som stiger gradvis, fätter redan å sido all tilbörlig aktning för Amternes Öfverhet, och måtte den aldrig stiga så högt, som Tanken

kan föra — och hvaraf Frankrike ger oss de förfärligaste exempel!

Såsom en följd af de här omtalte allernådigste förordnanden, äro den nära förbindelse och de kärleksband, som tillförene gåfvo husbonden sin underhafvandes förtroende, och åt Bonden sin Herres ömhet och välvilja, på många ställen i Landet sönderrifna. Likgiltighet och köld af den ene mot den andre, skola däremot olyckligtvis uppkomma, och omsider blir slutet därpå detsamma, som redan låter se sig, nemligen inbördes oenighet, kif, träta och allmän förstöring.

Nådigste Kronprins och Herre! Vi bönfalle, ej om någon företrädes-rätt fram för våre underhafvande, i afseende antingen på obillig myndighet eller otillåtliga fördelar; men den företrädes-rätt, som våra Privilegier gifva oss, hvilka af våra allernådigste Arf-Konungar så många gånger äro stadfästade, om den göre vi oss det underdåniga hopp at den oss ännu allernådigst må förunnas. Och vi yttre allerunderdånigst den önskan: at vi må njuta til godo den Kongl. Nåd, som våre Förfäder, genom upoffrande af lif och blod, sig förvärfvat, nemligen at vi må blifva bibehållne i de oss efter Landets Lagar och Kongl. löften tilhörande rät-

rättigheter. Vidare yttre vi den underdåniga önskan: at alla de må afvisas från Thronen, som våga framkomma med sådana förslag, hvilka syfta därhän, at befrämja en del Undersåtares upkomst på en annan dels ödeläggande och undergång: likaledes de, som brista i kunskap om de locala omständigheter i Landet, hvarom de tala.

Statens inkomster skola blifva vaklande, när Godsägarne betagas hog och tilfälle til Åkerbruks-förbättringar, och omöjligheten skall omsider förbjuda, at uppfylla den pligt, som pålägger oss gengäld til Kronan för våra Privilegier; den pligt nemligen: at ansvara för våra Bönders skatt och contributioner. Och således skall landets väl, som står i nära förbindelse med vårt, lida afbräck och utsättas för osäkerhet.

Vi afbedje, allernådigste Prins! vår dristighet at framkomma med denna vår underdåniga ansökning; men saken är så vigtig, at vi til och med förtjente den största förebråelse, om vi, såsom trogne undersåtare, längre fördolde dessa anmärkningar, som vi här allerunderdånigst föredragit.

Vi tale ej allenast för oss, utan vi tale för hela Landet och för det kommande slägtet; vi bekräfte vårt underdåniga förtroende til E. K. Höghets högt

gällande beſkydd och förbön hos vår allernådigſte Konung, om hjelp och räddning, då ſakerne ännu kunna räddas, med förſäkran, at vi alle ſom rättſkaffne män och trogne underſåtare, ſkola, när tiden och nöden fordrar det, upoffra våra Egendomar, våra lif, ja ſiſta blodsdroppan för Danſka Konunga huſet, och ſåledes förvänte vi nådigſt bönhörelſe. Aug. 1790.

Underdånigſt.

Althalt til Lyngbygaard. Ahrnsdorff til Overgård. Ahrnsdorff til Wisborggaard. Ahrenfeldt til Säbyegaard. Bolvig til Bögvad. Behr til Schafföegaard. F. L. C. v. Beenfeldt til Serritzlevgaard. Björn til Raſk. Bruggeman til Meilgaard. Bülov til Mölgaard. Brögger til Kiersholm. Bruun til Krogsgaard. Colding til Halkier. Campman til Sneumgaard. Dineſen til Holmgaard. Fiſcher til Qviſtrup. Fädder Chariſius til Conſtantinsborg. Fädder til Räfsnäs. Jean Fiſcher til Allinggaard. Folſach til Gies-ſinggaard. C. C. Gersdorff til Merning och Uſſinggaard. J. Glud til Jensgaard. Glerup til Rödſleth. Giedſted til Tviiskloſter. S. Gleerup til Wang. Gundorff til Sönderſchou. Hanſen til Öſterbyegaard. Hvitfeld til Clausholm. Hanſen

til

til Lynsbekgaard och Ruugård. Hanſen til Vinneſlevgaard. Hoff til Ryomgaard, etc. (in alles 103 namn).

Anmärkningar vid föregående Beſvärs ſkrift.

At Kammar-herrarne Beenfeldt och Luttichau, under namn af Deputerade från de Jutländſke Godsägarne, hafva inſunnit ſig vid vår Kronprins och vår Kron-Prinſeſſas Bröllops-fäſt i Slesvig, och där hållit lyckönſknings-tal til de Kongl. och Furſtelige Perſonerne, både på Tyſka och Danſka; därom hafve vi haft ganſka utförliga underrättelſer i de allmänna tidningarne, hvilka tillika berätta, at deſſa Deputerade lyckligt kommit tilbaka til Jutland; men at de, under ſken af detta oſkyldiga ärende, hafva öfverlämnat Hans K. Höghet en af 103 perſoner underſkrefven klagan öfver förordningen om Bondeſtåndets frigifvelſe från Stamsbandet och de flera, i deſſa ſiſta 3 år utkomna förordnanden om detta förtryckta Ståndts medborgliga Rättigheters vidmagthållande; detta hafva de ej låtit inrycka i de allmänna Bladen.

Alt hvad i hvarje Stat anſes vara heligt och aktnings-värdt, antaſtas i denna

skrift med en drifighet, hvars like knapt torde finnas i något Lands tideböcker.

Konungens Regering laftas, Lagarne kallas orättrådiga; Rådet som tagit dem i öfvervägande, Collegierne som föredragit dem, och de Ämbetsmän, hvilkas kall det varit at inkomma med förslag til dem; alla dessa beskyllas för oredlighet och okunnighet; Domstolarne för partiskhet, och Bondeståndet för upstudsighet, emot Amternes Öfverhet. Äntligen visas bekymmer för upror och pekas på Frankrikes exempel.

Jag vill på detta ställe anföra de klagandes egna ord, som innehålla dessa beskyllningar:

Hitintil (säga de) *har hvarje Dansk man varit öfvertygad, at de samma Lagar, som pålade honom hans pligter, också beskyddade honom i hans rättigheter; Men, för några få år sedan, har et åskemoln upväxt öfver Danmark, så at vi hafve orsak at befrukta våra Egendomars allmänna rubbning, ingrep i våra på Lagarne grundade rättigheter, och våra friheters inskränkning, hvilket med tiden skall göra oss bródlöse, förorsaka förstörelse i det hela, bringa Landet nära sin undergång, och göra efterkommande olycklige. Danmarks gamla grundgoda Lag, på hvilken Landets författning be-*

berodde, blir nu på åtskilliga ställen så förhastad, at den aldeles förlorar sin förra styrhet. Vi upleſve då således den ena inkräktningen efter den andra i våra lagliga friheter, och vår Egendoms-rätt kränkes på det ömkansvärdaſte ſätt. Vi hafve väl grundad orſak at frukta, det flera förändringar i vår goda gamla Lag, omſider ſkola medföra Jordagodſens fullkomliga ödeläggelſe och vår fullkomliga undergång.

Därefter beräkna de, *at Staten, ſedan de påklagade förordningarne utkommit, därigenom redan gjort en förluſt af 16 millioner och däröfver.*

Äntligen förklara de, *at de, ſom nalkat ſig til thronen med ſådana förſlag, långt ifrån icke hafva handlat ſom kunnigt folk, ej heller ſom redlige Danſke män; de yttra därföre den önſkan, at deſſe må afviſas från Thronen.*

Mera beſtämdt kan väl icke ſägas, at Konungen handlat tyranniſkt, och at de män, ſom föreſlagit och tilſtyrkt förordningarne, hafva varit orätträdighetens och förtryckets verktyg.

Är det Neros, Caligulas och Tiberii, eller är det Chriſtian VII:des Regering, man här finner afmålad? Om de förre läger dock Hiſtorien endaſt, at de utöfvade våld och grymhet, tvärtemot La-

garne; men om Danmarks Landtfaderliga Regent vågar man säga, at han befrämjar våld och förtryck genom sjelfva Lagarne, och at hån genom dessa bereder *Landets undergång och efterkommandes olycka.* Och detta våga dessa Godsägare skrifva til Konungens Son, til Thronens Arftagare, utan at hafva annan orsak til klagan, än denna: at Konungen förbudit dem, at behandla deras medborgare såsom ofrie *), och tillåtit, at Böndren hädanefter må upföda och sälja deras boskap, *huru, når och til hvem de vilja*, hvil-

*) Bondeståndet var ej allenast fastsbundit genom uttryckliga lagar, medelst inrättningen af Landets försvarsverk, hvars ädla namn lånades för at dölja de fjättrar, som fästade Böndren, under namn af *Vornede*, vid Godsen; utan missbruken gjorde deras vilkor ännu sämre än de Vornedes, hvilka åtminstone icke kunde säljas. De vid Extra-sessionen förda Protocoll bevisa, at Godsägarne i Jutland ej allenast sålde och byrde det unga manskapet, såsom Landt-Soldater til sådane, som sjelfve ägde deras jord, utan äfven til de värfvade Regementerne. En del af de Gods-ägare, som underskrifvit ofvananförde klagoskrift, äro befundne at hafva handlat på detta sätt, och nödgades vid Sessionen offentligt gifva de förorättade, som klagade öfver detta våld, ersättning.

Not. af Författaren.

hvilket förut var Bondeståndet i Jutland förmenadt, så at äfven de sjelfägande Bönder icke hade rättighet at afyttra deras stutar utom Riket eller til Köpenhamn, för än de af någon Egendoms-herre fått patent därpå, at de voro uptagne ibland hans fria Sätesgårds Stalloxar. Man kan således säga med sanning, at ännu i det adertonde århundradets upplysta tidehvarf gafs i Europa et Land, där Boskapen feck rang och Landt-ägendomarne voro uphöjde til frihet, medan människorna förnedrades ända til träldom; och dessa människor voro Landets egna söner, de käcke Cimbrers ättlingar, som från Rikets första inrättning varit frie medborgare.

Dock — jag skall sedan närmare nagelfara de förordningar, som klandras, och jag skall bevisa, at ej et enda bud af Christian V:tes Lag genom dem blifvit förändradt; men at sistnämnde Lag fastmera återfått sin fulla kraft; och detta var nödvändigt, då han fans vara aldeles nertrampad genom missbruk, som grundades på Aristocratiskt välde, och som hade insmygt sig i vår lyckliga Regeringsform, til förfvagande af både Regentens och Folkets oskiljaktiga rättigheter.

Jag skall nu fortfara, at följa de kla-

gan-

gandes beskyllningar, och detta i den ordning jag redan upgifvit.

Om Domstolarne heter det: *I alla andra Länder, och hittintil i vårt kära Danmark, har hvar och en af Landets Invånare haft lika tilgång til Lagens rättrådighet. De Rike, lika så väl som de fattiga i Landet; Husbonden, likaväl som Bonden, hafva vågat framställa sig inför Domstolarne, med lika tilgång til rättvisa; men i nyare tider har det nästan varit et Valspråk ibland alla, äfven ibland några af Statens ansedde män, at Bondeståndet skulle uphjelpas, och Godsägarne nertryckas.*

Birkedomarena *) äro dock åtminstone, (fast än det heter: *alla*) undantagne från denna förolämpande beskyllning, då de väljas och förordnas af Birk-Patronerne sjelfve, som i äldre tider funnit medel at sätta sig i besittning af denna Majestäts-Rättighet, hvilken, efter sin natur, borde tilhöra Regenten, och vara oskiljaktig från den högsta magt, i hvars namn Domstolar hållas. På Landt-domarena kan väl ej heller denna beskyllning egentligen syfta, då största delen af dem består

*) *Birkedomare*, är den förste Underdomaren. Den som äger största Sätesgården innom et *Birke* eller Domsaga, är med detsamma sjelfskrifven til denna Domare-syssla.

står af Godsägare, hvilka följaktligen ej kunna misstänkas för partiskhet och fördom emot sina medbröder.

Det återstår således ingen annan, än högsta Domstolen, hvars valspråk påstås vara, at en hel Clas Medborgare i Staten bör *nertryckas*! Frukten I ej, obetänksamme Godsägare, at höra Lagens röst från denna Domstol?

Dock hvem skulle kunna döma Er, då I halven angripit alla människor i landet, hvilka hafva det felet at ej äga Jordagods; ty I hafven den förebråelsen färdig mot hvar och en; at han är Er afundsman, hvars dom I därföre ej kunnen underkasta Eder; följaktligen tron I Er betryggade emot Lagens straff.

Nu kommer man til den beskrifning, som göres öfver Bondeståndet; den lyder sålunda:

Bondeståndet och det lägre folket, har under den högljudande frihetsandan, trott, at alt Husbondskap vore upgifvet, och at ingen hörsamhet mera skulle åga rum.

Upstudsigheten emot oss, såsom deras Husbönder, går nu så långt, at vi och våre betjenter nödgas näsian gå i största osäkerhet för lif och gods.

Böndernes ohörsamhet, som stiger gradvis, åsidosätter redan den tilbörliga aktningen

gen

gen för Amternes Öfverhet; och måtte den ej fliga så högt Tankan kan föra — hvaraf Frankrike gifver oss de mest förfärande exempel.

När man känner den goda, blygsamma och flitiga Jutländska Bonden, kan man ej, utan med ovilja och sann förtrytelse, kasta ögat på de svarta färgor, hvarmed denna aktningsvärda del af Nationen här afmålas för sin tilkommande Konung, hvars namn af Bönderne välsignas, emedan de veta, at han sjelf var deras och frihetens Tolk vid Thronens sida *).

Vid

*) Jag kan ej förbigå, at på detta ställe anföra et par exempel för at uplysa Läsaren om den Jutländska Bondens tänkesätt. Det är bekant, at utskrifningarne til Krigs-tjensten, efter förra Landt-Milice-inrättningen, voro grundade på det så kallade *ofria Hartkorn*, såsom et *onus reale*, och at manskapet, til försvarsvärkets vidmagthållande, blef utgjordt på samma sätt, som Ryttare-hästarne af de skattfria Hemmanens Hartkorn; dock voro de af Bondeståndet, som blifvit födde på Proprietairernes Säteris ägor, icke, för deras personer, fritagne från utskrifning; ty Godsägarne hade rättighet at framvisa dessa til Soldater, för den skatt de efter Matrikelen voro skyldige at utgöra; men hvaraf dock följde, at innehafvarne af de Sätesgårdar, som, genom klyfning kommit i sjelfägande Bönders händer, frikändes från at låta inskrifva deras

Vid et och annat Gods kan väl någon gång upkomma tvister emellan ägaren och fästebonden. Det är i synnerhet hof-

söner i rullorna. Då nu Konungen befallte, genom förordningen af den 20 Junii 1788, at ingen af Bondeståndet skulle vara fritagen från den Medborgliga pligten at försvara fäderneslandet, följde däraf, at de klyfda hufvudgårdars sjelfägare skulle låta inskrifva deras söner, såsom tjenstpligtige lika med det öfriga unga manskapet. Oaktadt denna Lags rätträdighet och billighet, innehöll den dock en ny pligt för sjelfägarne, och denna kunde ej vara dem behaglig, när man betraktar, at Bönderne verkligen hade ovilja at tjena som Soldater, och skulle hafva den, då Krigstjensten förut ej blef ansedd för en sådan underfåtlig skyldighet, som var en fri man värdig. Det var af denna orsak, som de sjelfägande Bönder, hvilka bebodde Bonde-hemman, också i allmänhet köpte eller legde folk til Konungens tjenst, af de Proprietairer, som drefvo denna Människo-handel. I Coldinghus Amt (der Åkerbruket blifvit ganska högt upbragt, emedan böndren länge varit sjelfägare, och i den ädla och redliga Amtmannen Hofman ägt en trofast ledsagare, vän och far) finnes et stort antal Bönder, hvilkas gårdar bestå af klyfda fria Hemman. Dessa Bönder framkommo inför Extra-Sessionen förledet år, och gjorde den anmärkningen, at deras söner hitintil varit fritagne från all utskrifning til Krigstjenst; de väntade därföre, at hädanefter få njuta samma frihet, och det så mycket mera, som det nu

hofveriet, som ger anledning til oenighet. Det kan också vara möjligt at någon enda vifar sig trotsig, då han i stället borde lyda. Men alt sådant billigar ej den beskyllning, som göres Bondeståndet, at dess upstudighet är allmän, och at godsägarne äro i största osäkerhet för lif och egendom. De äga ju den fullkomligaste trygghet under Lagens beskärm; och det är så långt ifrån, at de nyare förordningar, öfver hvilka klagas, hafva betagit dem något af den myndighet, som dem efter lagen tilkommer, at densamma tvärtom medelst dessa blifvit bekräftad.

At

blef dem svårare at anskaffa annat folk i deras föners ställe, sedan de hädanefter därtil icke fingo lega ungt manskap af Gods-ägare. Men, då man förklarade för dem orsakerna til den nye Landtmilice-inrättningen; då man sade dem det vara Konungens vilja, at Landets frie söner skulle försvara gemensam egendom och gemensamt Fädernesland, och när de tillika, vid detta tilfälle, erindrades om, at den ädlaste ibland Danmarks Söner, deras käcke Kronprins, sjelf genom sit exempel hade visat dem, at han anså för sin pligt at dela Krigets möda och faror med Danmarks allmoge, och at han sjelf ville vara deras anförare; svarade alla, at de funno Konungens Bud vara rättrådigt, och at deras söner skulle följa Fredriks fanor, och strida för landet såsom dess män. Jag kan ej afhålla mig ifrån, at berätta mine Landsmän ännu et för-

At Bönderen redan åsidosätta den vederbörliga aktningen för Amternes Öfverhet, derpå har man intet exempel. Åtminstone har ingen Amtman inberättat något sådant til Konungen eller Collegierne, hvilket dock hade varit en pligt, om denna beskyllning varit sannfärdig. Deremot klaga Befallningsmännen ej sällan öfver Godsägarnes bristande aktning för Öfverhetsembeten och allmänna förordnanden. Men, det vore obilligt, om man deraf ville hämta någon slutsats, som vore förolämpande mot Godsägarne i allmänhet. Man bör då icke heller fälla en så omild dom öfver det långt talrikare Bondeståndet, der-

hållande af en Bonde vid Sessionen i Randers. Denne var också sjelfägande af en styckad hufvudgårds del, och hade två söner, af hvilka den ena var hans styf-son. En af desse skulle utskrifvas til Soldat. Sessionen sade åt fadren, at som han nu var en gammal man, och kunde behöfva den ena af sina söner til hjelp vid Åkerbruket, var det honom, enligt Konungens förordning, tillåtet, at behålla sin egen son hemma. Styfsonen frågades, om han hade lust at tjena Konungen och förfvara landet, och han svarade *ja*. Men fadren sade: *Nej, min egen son skall inskrifvas som Soldat. Det skall icke kunna sägas, at jag velat skona honom på min styffons bekostnad.* Så tänka Jutländska Bönderna.

Note af Förf.

före at några deſs medlemmar fela; ty hvar finnes det Land, ſom ej har några Lagens öfverträdare?

Jag vil ej följa de klagandes *tanka*, när hon (ſom de kalla det) *leder til Frankrikes förfärande exempel.* Då man vågar väcka en ſå grym miſstanka emot et helt Folk, och et Folk ſom är utmärkt af tilgifvenhet för Konungahuſet, af lydnad för Lagen, af kärlek til Foſterlandet, borde man dock kunna anföra andra ſkäl än toma ord, blottade af all ſanning. At förſvara den trofaſte Jutländſka Bonden bleſve här et förolämpande. — Cimbriſke Bröder! I Er Konungs, i Kronprinſens hjertan ligger Er friſägelſesdom förvarad; men, om J ej bekräften den med fördubblad trohet, lydnad och fäderneslandskärlek, då vilje vi icke erkänna Er för våre bröder, icke anſe Er värdige at kallas ärlige Dannemän, icke värdige det Konungabud om medborgliga Rättigheter och medborglig Frihet, ſom Er unga Furſte utverkade för Eder från ſin och Landets Far; då förtjenen J at hållas i kädjor, at ſtyras med jern-ſpira; och Ert namn, ſom blef aktningsvärdt genom Edra Fäders dygd och ärfd Nordiſk trohet, ſkulle blifva til ſkam ibland alla ſlägter på jorden. Dock — himlen förbjude at

J ſkul-

J skullen blifva så vanartade! Han förbjude också, at J skullen misstänkas derföre utan orsak!

Jag skyndar at borttvända ögat från så förhatliga beskyllningar, och jag går nu at bevisa ofoget af de klagomål, som anföras emot de nyare Förordningarne; hvilket också egentligen är det väsentligaste af den sak, hvarom här handlas. I afseende på de fullkomligheter, som tilläggas Christian V:tes Lag, då den jämföres med vår Christian den VII:des Förordnanden (om hvilka senare det säges, at de hafva *således förkastat den gamla grundgoda Lagen, at den aldeles förlorar sin förra styrhet*), så vill jag endast dervid göra den anmärkning, at, när man tillstår at förstnämnde Lag är god, följer deraf, at man ej har skäl at klaga öfver de senare, om det kan bevisas, at desse äro aldeles öfverensstämmande med den äldre Lagens grundsatser; men, om de också icke skulle vara det, kunna dock de klagande i den gamla Lagens första bud läsa, at Danmarks Regenter hafva rättighet at förändra den, när de finna sådant tjenligt, och at Undersåten derföre icke har rättighet at klandra Lagstiftaren.

Den beskrifning, som göres om Landets lyckliga tilstånd från den tid Konungarne

af Oldenburgiska Ätten bestego Danska Thronen, och *intil för några år sedan*, då, som det säges, *et åskmoln uptommit öfver Landet*, grundar sig icke heller på historisk sanning; ty våra tideböcker visa, at Rikets tilstånd ofta varit ganska olyckligt före den tid, då Folket updrog Envåldsmagten åt våre Konungar; och 103 Jutländska Ägendomsherrar borde ej vara okunnige om, at detta var endn orsaken til Regerings-formens förändring, nödvändig däraf at Stats-kroppen försvagades och Folket misshandlades under Aristocratiens tunga ok, utan at Konungarne, hvilkas magt var inskränkt genom aftvungna Försäkringar, kunde afhjelpa den allmänna nöden, men nödgades ofta, jemte det suckande Folket, låta sig nöja med at beklaga deras eget och landets öde.

Det är i öfrigt svårt at utgrunda de klagandes afsigt med at hålla loftal (efter deras sätt) öfver Danmarks fordna lyckliga tilstånd, dess landsfaderliga Regenter, och dess goda Lagar *intil för några år sedan*. Denne måtte antingen hafva varit, at genom en sådan sammanlikning kasta en desto mörkare skugga på Konungens sista regerings-år, eller ock, at tillägga H. K. Höghet Kronprinsen en förtjenst af sina Förfäders rättrådighet och vishet.

Men,

Men, om detta sista skulle vara deras mening (hvilket är sannolikast, så vida de sjelfve söka at låna glans från Stamfädrens namn, hvilket dock slår felt för de flesta), så hade de från mycket närmare håll kunnat hämta ämnen til denna Furstes beröm; ty de hade då, utan smicker, blott behöft nämna hans gerningar, och ibland dessa, at han framkallade Borglig Frihet, och medelst denna, flit, dygd och mod, genom de Lagar öfver hvilka här klagas.

Af desse, är den första:

Förordningen af den 8:de Junii 1787, angående de rättigheter och pligter, som böra äga rum emellan Godsägare och Fästebönder i Danmark.

Denna förordning innehåller väsentligast följande hufvud-fatser:

a) At Godsägaren, när han af Fästebonden eller hans sterbhus vill fordra ersättning för den utlämnade Gårdens och dess inventariers försämring, bör bevisa, at desse verkligen i Fästebondens hand blifvit försämrade; til hvilken ända förordningen anbefaller, at gård och inventarium böra öfverlämnas genom laglig syneförrättning.

b) At, när en Godsägare vill vräka Bonden från en honom på lifstid öfver-

lånnad gård, och, för hvad han har at fordra, göra ſig förſäkrad i Bondens egendom genom at låta upſkrifva hans bo, bör ſådant ſke genom vederbörande Ämbetsmäns åtgärd efter Lagens föreſkrift.

c) At Husbondens fordran i en afleden Fäſtebondes bo ej kan godkännas af Husbonden ſjelf, utan af Domaren.

d) Äntligen inſkärper och beſtämmer förordningen den lydnad Fäſtebonden är ſin Husbonde ſkyldig, och afſkaffar den egenmägtiga behandling, ſom miſsbruket hade infört och ſom blef utöfvad af en del Godsägare, hvilka, utan Lagens rådförande, låto ſtraffa deras Bönder med trä-häſt, hals-järn o. ſ. v.

Landtbo-Commisſionens föreſtällning (ſom finnes tryckt i deſs handlingars förſta band, från ſid. 368 til ſid. 400) uplyſer utförligt grunderne för hvarje föreſkrift i denna Förordning, och bevilar tillika, at de alle äro byggde på Konung Chriſtian den V:tes Lag och Fredric den IV:des förordnanden.

Aldrig har någon Lagſtiftning i Europa varit förut beredd med ſå ſtor varſamhet; aldrig har något beſtämmande af Medborgares inbördes rättigheter blifvit underkaſtadt en mera omtänkſam granſkning och et mognare öfvervägande; aldrig har

har man gifvit någon Lag en högre grad publicitet, än denna och de öfriga förordningar, som utkommit efter bemälte Commissions förslag. Denna Commission har anfört skäl för hvarje ord i sin föreställning. Dessa hafva icke allenast blifvit undersökte af Collegierne, granskade af Stats-Rådet, och öfvervägade af Konungen; men föremål för rådplägningarne hafva, likasom det fordom skedde med förslag til Lagar i Athén, blifvit gjorde allmänt bekanta, til efterrättelse för hvar och en, som hade vilja och förmåga at om dem yttra sin mening, innan saken blef afgjord; hvilket haft den verkan, at både upplyste och oupplyste, partiske och opartiske författare hafva låtit trycka antingen deras tankar, eller det de ville derföre skulle anses; så at då förordningarne blefvo utfärdade, hade altting blifvit hört som kunde sägas, med eller utan skäl, för och emot det, som nu, genom Regentens bud, blifvit lag. De klagande anföra icke heller något nytt bevis för at understödja deras klander emot denna förordning. De säga, *at det skall kosta dem största delen af deras välfärd, om denna förordning upfylles til punct och pricka; hvartil fordras, at alla på Godsen befintlige brisfällige byggnader genast skulle sättas i*

fullkomligt ſtånd. Men denna pligt har aldrig genom förordningen blifvit dem ålagd, faſtän Lagen ger fullkomlig anledning dertil, då 3 B. 13 Cap. 1 Art. befaller, at Fäſtebonden ſkall hålla ſin gård vid häfd och byggnad; detta förutſätter, at han är i förſvarligt ſtånd, när han tillträdes; ty *at hålla vid häfd*, betyder i Lagens ſpråk, *at vidmagthålla*, ej *at iſtånd-ſätta.* Förordningens 1 §. befaller väl, *at Gårdens byggnader, tillika med deſs inventarier böra öfverlämnas Fäſtebonden genom ordentlig ſyne-förrättning, ſom, vid hans död eller flyttning, kan tjena til efterrättelſe om det tilſtånd, hvaruti deſſa ſaker blifvit af honom mottagne, ſå at briſtfälligheten dereſter kan beräknas*; men de efterföljande §§. 4, 5 och 6 viſa, at det är endaſt inventarierne til Gårdens bruk och hofveriet, ſom böra vara öfverlämnade i fullkomligt ſtånd; och Commisſionens föreſtällning uplyſer, at detta är bygdt på Fredrik den IV:des Förordningar af d. 15 Jan. 1701 och 13 Febr. 1722, likaſom det i ſig ſjelf är en följd af billighet och ſtats-klokhet; emedan Bonden icke, utan at vara förſedd med nödiga Häſtar och redſkap, kan bruka Husbondens och ſin egen jord, hvilket dock utgör det väſentligaſte af hans fäſte-pligter.

För

För at fätta det utom all tvifvel, at de klagandes föregifvande är origtigt, när de säga det vara dem pålagt, *at genaft ſdtta byggnaderna i fullkomligt ſtånd:* vill jag här anföra Lagſtiftarens egna ord i Förordningens 4 och 5 §§.

Den förſta lyder ſåledes: *Når Gårdens byggnader befinnas briſtfälliga vid en ny Fäſtebondes tilträde, och Husbonden vill hafva dem iſtändſatte, då må ſådant icke ſke genom at gifva Fäſtebonden erſättning i penningar; men Godsägaren bör ſjelf beſörja förbättringarne, och beviſa det genom ſyne-förrättning.*

I 5 §. heter det: *Når en Fäſtebonde under ſin beſittningstid, antingen har i ſtånd ſatt, eller af nyo upfört ſådana byggnader på gården, ſom äro nödvändige til deſs bruk; då bör vid afträdandet derföre gifvas honom erſättning af Godsägaren.*

Häraf är klart, at Förordningen aldeles icke befallt Godsägaren fätta byggnaderna i fullkomligt ſtånd, innan de öfverlämnas åt Fäſteborden; ty om detta varit Förordningens affigt, kunde han hvarken ſäga: *Når Husbonden vill hafva dem iſtändſatta* (hvilket oemotſägligt beviſar, at detta öfverlämnas til hans eget godtycke); ej heller kunde han då hafva faſtſtält den regeln, *at Fäſtebonden, vid afträ-*

dandet, skulle hafva ersättning, i fall han, under sin besittningstid, iståndsatt gårdens nödvändiga byggnader, hvilket förutsätter at de kunde hafva varit brisfälliga, när han tog emot dem.

Om det nu är anständigt och förlåtligt at inför sin Furste framföra en så öfverlagd osanning; — vill jag öfverlämna til hvarje rättskaffens medborgares omdöme. Emedlertid kan väl ej gifvas et större bevis at man ingenting har at klaga öfver, än at man nödgas framföra uppenbara origtigheter för at kunna klaga. Således förhålla sig desse godsägare. De besvära sig öfver en befallning, som aldrig är gifven, och som, ifall den funnes i förordningen, vore öfverensstämmande med Christian V:tes Lags grundsatser, från hvilka denna öfverklagade förordning ej afvikit utan til Godsägares fördel, och det blott af den orsak, at det för dem kunde blifva svårt, at nu upfylla Lagens bud, sedan detta, lika som många andra af densamma, i så lång tid ej blifvit efterlefvadt.

Den andra erinran, som göres emot denna förordning, är aldeles obestämd. Der säges, *at de anbefaldte formalitéter förorsaka Godsdgarne utgifter, och at Domstolens Betjenters mellankomst är en lika börda för*

för Godsägare och Bönder, utan at sakernas allmänna ordning därigenom vinner någon tillökning.

Jag vill här utveckla saken och göra den tydlig derigenom, at jag anför dessa formalitéter, och skälen hvarföre de äro anbefalte.

Förordningen bjuder:

a) *At hvarje Godsägare, som borttåfter en Gård; skall öfverlämna dess byggnader och inventarier af dragare och åkerredskap genom laglig och ordentlig syne-förrättning, som, vid Fästebondens flyttning eller dödsfall, kan tjena til efterrättelse om det tilstånd, hvaruti de af honom blifvit mottagne, på det at bristfälligheterne derefter kunna beräknas.*

Vid första ögnakast ser man detta buds rättrådighet och nytta. Tilförne blefvo alla dessa saker sällan öfverlämnade til Fästeböndren genom syn, fastän syne-förrättning öfver bristfälligheterne altid hölls, när Bonden afled eller vräktes från gården; i hvilka fall Husbonden icke försummade, at beräkna sig ersättning för alla befundna brister, och at utfordra den af Fästebonden eller hans arfvingar. När vid tillträdandet ingen sådan förrättning var hållen, som tjente til bevis öfver det tilstånd, hvaruti byggnaderna m. m. blifvit emottagna, följde deraf at deras försämring

ring under Bondens beſittningstid icke heller kunde beſtämmas; men man nödgades, efter den ſtränga Lagens grundſatſer, förmoda, at de varit i förſvarligt ſtånd, då de öfverlämnades åt Bonden. Fäſtebonden eller hans ſterbhus kunde ſåledes åläggas, at betala för briſtfälligheter, faſtän byggnaderna eller gårdens inventarier voro i bättre ſtånd vid afträdandet, än då han tilträdde gården. At detta var et förolämpande emot Bonden eller hans arfvingar är klart.

Det kan då icke vara en onyttig formalitét, at Lagſtiftaren pålägger Godsägaren, at öfverlämna gården åt Bonden på ſådant ſätt, at man tydligt kan ſe, om den under hans beſittningstid blifvit förbättrad eller förſämrad; hvarförutan det är en omöjlighet at urſkilja, om han bör gifva erſättning för briſtfälligheter eller icke.

b) Den andra formalitéten beſtår deruti, at Konungen vill, at Syningsmännen ſkola vara *opartiſke och erfarne Män, och at de böra utnämnas af Domſtolen*, i ſtället för, at de eljeſt i allmänhet utnämndes af Godsägaren ſjelf, och ſynen ofta förrättades af Inſpectoren eller Rättaren (Ladufogden).

At detta är grundadt på Lagen, kunna de klagande läſa i deſs 1 B. 17 Cap.

För at undanrödja onyttige formalitéter vid deſſa förrättningar, och för at göra Advocaternes åtgärd onödig, har Konungen föreſkrifvit de förhållningsreglor, ſom dervid böra iakttagas, och det med ſå ſtor tydlighet, at de kunna begripas och följas af den enfaldigaſte Bonde, utan någons tilhjelp; och Syningsmännens pligter äro ſå utförligt föreſkrefna, at det blir en omöjlighet at göra Fäſtebonden minſta orätt, ſå framt det ej ſker med öfverlagdt råd emellan Rättens Betjenter och Godsägaren eller hans Inſpector.

Emedlertid är det bedröfligt, at ſådant verkligen föröfvas; och jag kan ej, jag bör ej här förtiga, at jag, vid extra-ſeſſionen förledet år, fann ſådana lagbrott af detta ſlag, at jag näſtan blyges offentligt anföra dem. Dock - - jag upfordras nu dertil, och det ſmärtar mig at jag, til liten ära för Juſtitie-verket, nödgas ſäga, at de i många orter ej voro ſällſynta.

Ibland de konſtgrep, ſom användes för at undandraga det unga manſkapet från utſkrifning til krigstjenſten, var detta et: at föräldrarne afſtodo deras gårdar til deras ſöner, hvilka fingo fäſte-bref derpå af Godsägarne, och på denna grund påſto-

do

do ſig böra blifva utſtrukne ur rullorna. Dels för at ſe, om deſſa fäſte-bref blott voro pro-forma-verk, och dels för at erfara, om den här i fråga varande förordningen efterlefdes, fordrade jag, at de anbefalta ſyne-förrättningarne ſkulle framviſas. På några ſtällen hade man anſett det för aldeles onödigt, at efterlefva Konungens befallning i detta ämne: på andra blefvo ſyne-förrättningarne framviſade; men jag fann, til min förundran, at Konungens välgörande Lag om deſſa förrättningar hade af några på det ovärdigaſte ſätt blifvit miſsbrukad til förolämpanden, ſom öfvergingo all förmodan. Jag vill icke tala om, at deſſa förrättningar, i ſtället för at beſkrifva byggnaderna ſtyckevis och utſätta hvad af dem befanns i godt, medelmåttigt eller obrukbart ſtånd, ſamt at anmärka vid hvarje briſtfällighet, huru mycket iſtåndſättandet, efter värdering och beräkning, kunde koſta (hvilket i förordningen ſå uttryckligt är anbefaldt); jag vill icke, ſäger jag, tala om, at man, i ſtället för at efterkomma detta, blott hade ſatt et pris på byggnaderna i et för alt, utan at beſtämma hvad af dem befanns vara briſtfälligt eller icke, och at man ſåledes handlat tvärt emot förordningens föreſkrift, ſå at deſſa ſyne-förrätt-

nin-

ningar, när Fäſtebonden med döden afgeck eller flyttade från gården, icke kunde verka til deras ändamål, ſom ſkulle vara, at man, när gårdens byggnader i ſinom tid återlämnades til Husbonden, kunde urſkilja hvad ſom af Fäſtebonden blifvit förbättradt eller förſämradt. Men det, ſom är otroligt och förundransvärdt, är den liſtiga utvägen, at man, under namn af Gårdens *inventarium* har uptagit alt Bondens husgeråd, ſängar, ſängkläder, grytor, laggkärl m. m. hvilket fåledes, ſåſom et til gården hörande inventarium, blef gjort til Godsägarens egendom, genom et liſtigt miſsbruk af et latinſkt ord, hvars betydelſe den enfaldige Fäſtebonden ej förſtod. Jag hade nu blifvit ſå bevandrad i de ränkor, ſom nyttjades, at detta drag ej kunde undgå min upmärkſamhet. Jag frågade då, i Seſſionens och Gårds-Inſpectorens närvaro, de Bönder, ſom hade afſtått Gårdarne til deras ſöner och nu framviſade deſſa ſyneförrättningar: om de ſaker, ſom kallades *Inventarium*, tilhörde deras Husbonde och ſkulle åtfölja gården? och då de förklarade, at det var deras eget, förklarade jag för dem ordet *Inventarii* bemärkelſe, hvartil de ſvarade, at de icke hade förſtått det. Derefter vände jag mig til

Gårds-

Gårds-Inſpectorerne, ſom väl icke hade väntat ſig en ſå noggran granſkning af ſyn-förrättningarne, och fordrade räkenſkap för denna ſvekfulla behandling. En af deſſe, ſom utmärkte ſig genom ſin ſkicklighet at ſöka undanflygter, ſvarade genaſt, at deſſa effecter hade af hans Herrſkap blifvit utmätte hos Bonden; men då jag frågade denne ſiſtnämnde, om någon dom hade öfvergått honom, enligt hvilken inteckning i hans bo blifvit tagen? nekade han dertil. Gårds-Inſpectoren, ſom åter blef hörd af denna anledning, ſade, at Bondens bohag blifvit utmätt för briſtfälligheter, vid arfſkiftet efter mannens afledna huſtru *); men då jag förehöll honom, at mannen ſjelf var Fäſtebonde, och ej hans huſtru, hvaraf följde, at, när han qvarblef vid ſin fäſtade gårds beſittning, kunde briſtfälligheternes erſättning til Husbonden ej äga rum vid huſtruns dödsfall; blef ingen undanflygt öfrig för denna trogna Gårds-Fogde.

De öfrige Inſpectorerne ſköto ſkulden på Rättens Betjening och Syningsmännen; men då jag öfvertygade dem, at deſſe icke kunde hafva anfört något ſåſom inventarium til gården, med mindre det af Gods-

*) Man bör märka, at Godsägarne ſjelfve äro arfſkiftare. *Note af Förf.*

Godsägaren eller hans Fullmägtig varit upgifvit under detta namn, blef blygsel öfver at vara beträdde med ögonskenlig orättvisa, deras enda försvar.

Vid Sessionen i Randers befunnos åtskilliga syne-förrättningar vara af detta slag; hvarifrån de dock böra undantagas, som blifvit hållne i den duglige och rättskaffens Justitie-Rådet och Borgmästaren Caröes Jurisdiction.

Det jag här anför, har förelupit offentligt i Sessionens och hela den församlade Menighetens närvaro; och Amtmannen, Kammarherren Pents, som utmärker sig med at vara Böndernes försvarare, när de förorättas, försäkrade mig, at han skulle skaffa bot på dessa oordningar, hvilka på det sorgfälligaste blifvit dolde för honom, intil dess de vid detta tilfälle updagades.

Om de klagande syfta på dessa missbruk, när de säga at sakernas allmänna ordning ej vinner genom Förordningen, tilstår jag, at i deras klagoskrift finnes en sanning. Och om Böndren tro, at en sådan behandling är anbefald i Förordningen, kunde de hafva godt skäl at vara missnöjde med denna Lag. Man har haft exempel at denna Förordning på et lika sätt blifvit missbrukad af en man på Se-

land, genom tvänne Enkors förorättande, dymedelst, at han origtigt beräknade och påförde dem briſtfälligheterne vid arfſkiftet efter deras afledne män; och den, ſom tilfogade dem denna orättviſa, var driſtig nog för at ſjelf tilſtyrka dem at klaga öfver Förordningen, hvilken han påſtod hafva befallt denna behandling; men Högſta Domſtolens dom, ſom uphäfde ſyne-förrättningen och ogillade hans olofliga arfſkifte, för hvilket han tillika pligtfäldes til 120 Rd., uplyſte deſſa Enkor därom, at Förordningen ej hade befallt, at de ſkulle förorättas. Således kunna de bäſta Lagar användas til orättviſans täckemantel, när de, ſom äro förordnade at vidmagthålla och utföra dem, briſta antingen i kunſkap eller redlighet.

I afſeende på omkoſtningarne vid deſſa ſyne-förrättningar, öfver hvilka likaledes klagas, må jag anmärka, at de i et för alt ej utgöra mera än 2 R:dr, och at Fäſtebonden betalar denna ringa afgift endaſt en gång i ſin lifstid, för den vigtiga fördelen, at vinna trygghet emot en obillig fordran, när han dör eller på annat ſätt träder ifrån gården.

c) Den tredje formaliteten är: *at Godsägaren, når han har någon fordran i Bondens ſterbhus, ſkal utſöka den medelſt Doma-*

marens åtgård, i ſtället at han förut, efter antaget bruk, ſjelf dömde emellan ſig och Fäſtebonden.

Lagens 1 B. 5 Cap. 6 Art., ſom befaller, *at ingen Domare må döma i de mål, ſom angå honom ſjelf*, äro genom ofvananförda förordnande endaſt ſatt i verkſtällighet, och när man förutſätter, at en Domares förnämſta egenſkap bör vara opartiſkhet, öfvertygar oſs förnuftet, at ingen må kunna affäga dom i ſin egen ſak. Utgiften vid detta tilfälle är beſtämd til 3 Mark, i Salarium til Domaren, hvilket Godsägaren är ålagd at betala, på den grund, at det vore obilligt, om Fäſtebondens ſterbhus ſkulle förlora dervid, at Godsägaren fått den rättigheten at utöfva Arfſkiftes-jurisdiction.

d) Äntligen befaller Förordningen, at *när en Godsägare vil vräka Fäſtebonden ut från Gårdens beſittande, och låta upſkrifva hans bo, bör ſådant ſke genom de i Lagen utſtakade medel.*

Det är illa, at Konungen behöft erinra Godsägarne därom, *at de icke ſjelfve må taga ſig rätt*, då detta ej allenaſt i hvarje Borgligt Samfund är den hufvudgrundval, hvarpå den allmänna ſäkerheten hvilar, utan Lagens 1 Boks 1 Cap. 3 Art. tillika uttryckligt befaller, at ſådant

ſkal vara medborgare-pligt för hvarje man i Danmark. Men Lagen var äfven i detta fall ſå trampad under föttren, at det blef ej anſedt ſåſom orätt at ſjelf taga ſig rätt. Och ännu klagas öfver *Rättens Betjenters mellankomſt* och *ſkadliga formaliteter*, då Öfverheten vill, at hvarje man i Landet ſkal ſöka ſin rätt på lagligt ſätt; hvaremot de klagande påſtå, at *de förefkrefna formaliteterne i Rättegångsſaker äro lika otjenlige för Åkerbrukaren, ſom för Militairen.* Krigs-Articlarne gilla dock icke, at man på egen hand kan göra ſig betald af ſin ſkuldenär; ej heller tror jag, at i England, der Åkerbruket blifvit högre upbragt, än i alla andra Europeiſka Länder, gifves någon Lag, ſom tillåter Godsägare at döma i egen ſak, eller at, utan Domſtolens åtgärd, vräka Åboerne från de hemman de beſitta, och at bemägtiga ſig deras egendom. Den ena af de ſå kallade Deputerade, ſom är Juris Doctor i Oxford, kan närmare uplyſa detta. Emedlertid är det viſt, at et ſådant behandlingsſätt är förbudet i Danſka Lagen, och at denne blifvit öfverträdd, ſå ofta man annorlunda handlat.

Emot Förordningens ſiſta Afdelning, ſom befaller, at Fäſteböndren ſkola viſa Godsägarne *lydnad*, *aktning* och *undergif-*

ven-

venhet, förmodas icke at de klagande hafva något at erinra, och jag är förviſſad, at Bonde-ſtåndet, ſåſom den bäſta Konungs goda Underſåtare, ſkal efterlefva detta bud.

I affeende på den anmärkning, ſom är gjord emot Författaren til *Utkaſtet af den omrörde Lagen*, när det ſäges, *at han icke haft fullkomlig praktiſk kunſkap;* ſå ſkall detta påſtående icke blifva ämne för någon motſägelſe från min ſida, emedan jag, ſåſom Secreterare i Landtbo-Commiſſionen, ſjelf har författat detta Utkaſt; och jag ſkal aldrig komma i tviſt med någon, ſom blott tilviter mig briſt på ſkicklighet.

Jag går nu ſåledes til den delen af deras klagan, ſom är ſtäld emot Förordningen af den 11 Junii 1788: der yrkas deſſa tvänne hufvudſatſer:

a) *At alla och en hvar* (i Jutland, ſom i de öfriga bägge Rikens Provincer) *må fodra och göda ſina Oxar, ſom ſin öfriga Boſkap, på gräs eller på ſtall, ſåledes, ſom han därtil har förmåga och lägenhet, ſamt ſälja dem til hvilken han vill, och utdrifva, eller låta utdrifva, når han vill.*

b) *At Tullen för Oxarne, når de utföras til främmande orter eller til Hertigdömerne, må vara nerſatt under hälften af hvad*

den tilförene var, nämligen från 2 R:d. 40 skill. til 1 R:d.

Man behöfver endaſt, ſåſom jag här nu gjort, anföra deſſa tvänne hufvudſatſer, med Förordningens egna ord, för at gifva begrep om deras värde. Den förſta, ſom tilerkänner hvarje Landtman lika rättighet med de fria Sätesgårds-ägarne, at göda och ſälja ſin egen boſkap, är ſå naturlig och billig, at den icke en gång ſynes hafva behöft bekräftas genom Lag; och den ſiſta, ſom har til ſyftemål, at befrämja utförs-handeln, är til ögonſkenlig fördel, i ſynnerhet för de Herregårdar, ſom hafva Oxar til affalu; emedan den nerſatte Tullen, ſom är lika för ſtor och ſmå boſkap, är ringare för de ſtörre, ſom äro af högre värde, än för de mindre.

De Klagande ſäga, at denna Förordning, har *kullkaſtat en rättighet*, ſom, *efter deras Privilegier tilhörde dem*, och at han betagit dem, ſom bo långt ifrån Köpſtäderne, et fördelagtigt tilfälle, at använda deras ſpannmål til oxſtallning, hvilket tilfälle ſtod dem öpet, när det var *Bönderne förbudet, at ſtalla deras Oxar, och Oxhandlarne voro pligtige at köpa Stall-Oxarne på Herrgårdarne.*

Med

Med den rättighet, som säges vara kullkastad, kan här väl icke menas någon allmän rättighet; ty Förordningen har på intet sätt förbudit dem at stalla Oxar. De måtte således hafva ment en utestutande rättighet; men hvar äro då de Privilegier, som någonsin gifvit dem en sådan? Ingen Sätesgårds-ägare, Adel eller icke Adel, kan upvisa sådana. Sjelfva den Konunga-Försäkran, som bandt händerna på Fredrik den II:dra, och hvarutinnan är nämndt om Ox-stallning, säger endast: *Det skal ej vara Adeln förbudet at köpa, sälja och stalla Oxar;* och Adelns Privilegier gå icke vidare, än at *tillåta* det. Alt hvad de frie Sätesgårdsägarne, framför andra Jordbrukare, haft mera än en sådan *tillåtelse*, eller rättare, hvad andra Jordbrukare haft mindre, har tid efter annan blifvit bestämt genom Politie- och Handelsförordnanden, hvilka i alla Länder böra rättas efter tid och omständigheter. Inledningen til Förordningen visar, hvilka omständigheter föranlåtit denna friare handel och denna friare dispositions-rätt för hvarje Landtman, ocksa i Jutland, öfver sin Boskap. Förordningen säger (och detta grundar sig på undersökningar af Män från alla Konungens Civila Collegier) at alfästningen från Jutlands Stallnings-gårdar

til Hertigdömerne och til främmande orter, hade aftagit intil en tredjedel eller en fjerdedel emot hvad den förr varit; at det skärpte förbudet emot Gräs-Oxars utförsel och de andra benådningarne, som Förordningen af den 4 Nov. 1776 hade infört, för at uphjelpa Ox-handeln i Jutland genom stallnings-gårdarne, icke hade bidragit til ändamålet; at en mycket stor del af bemälte stallnings-gårdars ägare hade aflagt Ox-stallning, och i stället anlagt Mejerier *); at i äldre tider, innan sådana Mejerier infördes, och det således voro desto flere fria Sätesgårdar, til kvilka landets ostallade eller magra Oxar kunde säljas, var det ändå tillåtet för ägarne af sådan ostallad boskap, at sälja den til utförsel vid Jutlands Ox-marknader, hvilket blef förbudet år 1747 under dåvarande boskapssjuka; och äntligen, at i den tid, före 1747, då det var tillåtet at sälja ung Boskap utom Riket, igenom marknader, befanns det dock icke, at de åtskilliga Sätesgårdar, som stallade Oxarna, då framför nu, saknade ung Boskap i landet til inköp.

När alt detta betragtas, och derjemte märkes, at det skal vara ungefär hälften af de fria Sätesgårdarne i Jutland, som nu

*) *Mejeri* är Ladugårdshållning af Kor.

nu hafva Mejerier i ſtället för Oxar; huru mycken obillighet mot Stat och Medborgare fordras icke för at kunna påſtå: at Oxhandlarne ännu borde genom Lagar vara förbundne, at köpa ſtallade och gödda Oxar, äfven til Hufvudſtadens behof, endaſt hos de fria Sätesgårdars Ägare; och at ännu ingen af de öfriga Landtbrukarne, vare ſig Preſter, ofria Sätesgårdsägare, ſjelfägande Bönder eller andra, ſkulle äga tilſtånd at upföda deras egna Oxar til den fördelagtigaſte affalu i landet, eller ſöka utvägar at afyttra dem magra utom landet, ej en gång til Medunderſåtarne i Hertigdömerne, när och hvareſt dertil vore lägenhet. Det vill ſäga, at ännu i våra dagar, ſkulle hela Jutlands oxafvel och oxhandel, ſtarkare än förr, vara och blifva bunden til et Monopolium, under hvilket affättningen utom landet i lång tid aftagit; hvilket hälften af de perſoner, åt hvilka det, genom allmänna Handels-lagar, ej genom Privilegier, var uplåtet, frivilligt öfvergifvit, och hvilket den öfriga hälften nu, medelſt deras inſkränkta antal, kunde få mycket bättre nyttja för at nerſätta priſen för hvar och en, ſom vore i nödvändighet at ſälja, och at förhöja deſſa pris för dem, ſom nödgades köpa.

Dock — det gifvas orter, säga de klagande, som äro så långt belägna från Handelsstäderne, at spannmålen svårligen kan afsättas, och måste derföre *upfodras på Oxarne, så at inkomsterne af Gårdarne på något sätt kunna utbringas*; hvilket förut kunde ske, när det var *Bönderne förbudet at stalla Oxar*, men nu faller det *svårt*, och hvarigenom följagtligen *de speculationer, efter hvilka en del nedlagt penningar i Jordagods, til intet göras.*

Jag kunde häremot med skäl invända, at de senare årens spannmåls-pris och landets utförsel, aldeles icke, sedan Förordningen utkom, kan hafva låtit känna någon förlägenhet för spannmålens afsättning, ej en gång från de innersta delarne af et land, hvilket har så många utskeppnings-ställen som halfön Jutland. Men om man också vill antaga såsom rigtigt, at vissa trakter äro så belägna, at spannmålen aldeles icke eller med svårighet kan föras til Köpstäderne eller inskeppnings-orterne; så äro ju dessa trakter af lika beskaffenhet för dem, som äga eller bruka mindre jordlotter, som för Ägarne af de större, och då är det ju också nödvändigt för de förstnämnde Landtmän, at gifva deras kreatur den spannmål, som de kunna umbära, men ej afyttra. Äfven

de

de äro Konungens Underſåtare; äfven de böra kunna utbringa inkomſten af de egendomar de beſitta; äfven de hafva ſkatter och afgifter at utgöra, hvilka i allmänhet ligga tyngre på dem, än på de fria Sätesgårdarnes Ägare; och at, för de ſtörres fördels ſkull, förbjuda de mindre at nyttja deras ſpannmål til Boſkapens gödande, när den icke annorlunda kan användas, vore ju ungefär detſamma, ſom at förbjuda dem göda deras åkrar, för at hindra deſſas frugtbarhet ifrån at nertvinga de höga ſpannmåls-priſen, på hvilka man väl ockſå i ſenare tider kan hafva gjort ſig räkning vid inköpet af jordagods; men deſſa pris höra dock icke til Statens allmänna behof, hvilket är det vigtigaſte föremålet för alla goda och rättrådiga Lagar.

Emot Förordningen af den 20 Junii 1788, *om Stamsbandets upplöſning från Godſen för Bondeſtåndets mankön*, göra de klagande, ſedan de *lyckönſkat deras Medmänniſkor* (ej deras Medborgare) *til et ſå ſtort godt, endaſt detta blir lika lyckligt för Landet, ſom det nu ſynes herrligt*, deſſa anmärkningar:

At följderne ſtrax viſa, at Bonddrängarne, ſom fått denna frihet, innan de för-

ſlå

få bruka den, rymma från Godſen, ſom behöfva deras närvaro;

At de nu äro trotſige, motvillige och late under arbetet, och at de icke längre akta några befallningar om hvad de ſkola förrätta;

*At de klagande och deras Bönder *) redan känna ſtor afſaknad på tjenſtefolk.*

At de befara, at Godſen ſlutligen ſkola ſakna både Fäſtebönder, Tjenſtefolk och Arbetare;

Ärtligen ſäga de:

*At de icke underſtå ſig at föreſtälla H. K. Höghet alla de farliga följder, ſom ännu vidare kunna befaras **) i anledning af denna Förordning; men de våga dock,* (ſkrifva de) *fåſom en oneklig ſanning andraga, hurulcdes de önſka, at et och annat i denna Förordning måtte förändras derhän, at det kunde komma närmare öfvereens med Landets författning, och blifva Staten til mera allmän nytta ***).*

När

*) Skal förmodligen betyda: Bönderne på deras Gods. *Note af Förf.*

**) Det är väl åt Frankrikes förr anförda exempel ſom här ſyftas. *Note af Förf.*

***) Det tyckes ſom de klagande anſe för en hufvudgrund för deras anſökning om Förordningens ändring, at detta *är deras önſkan*; ty de lägga en ſärdeles vigt på detta bevis, då de kalla det *en oneklig ſanning*. Men det

När man läfer Landtbo-Commisfionens föreftällning til Hans Majeftät, rörande detta vigtiga ämne *), och betragtar den omtänkfamma noggranhet, hvarmed faken der finnes vara nagelfaren, den klarhet, hvarmed den är uplyft, de oomkullftötliga grunder, hvarpå hvarje fats är byggd, och den varfamhet, fom ledfagar hvarje förflag; kan man ej annat än falla i förundran däröfver at de klagande vågat vänta någon förändring i denna lag, fom Hans Maj:t *på det högtidligaſte och vid ſit Konungsliga ord förklarat vara oåterkallelig, utan at på något ſätt kunna förſvagas eller inſkränkas*; och dock fordra de detta, utan at kunna framföra annan orfak, än denna, at *det är en oneklig ſanning, at de önſka det*; ja til och med utan at kunna fäga hvad de vilja hafva förändradt.

Den fkengrund, *at Bonddrängarne fått denna frihet, innan de förſtå bruka den*, för-

fal-

är lika få onekligt, at några hundra tufen Medborgare i Staten önfka motfatfen. Det är eljeft befynnerligt, at de icke utveckla meningen af denna önfkan, och hvad de förftå med det de kalla: *et och annat* i Förordningen, hvilket de ville hafva förändradt.

Note af Förf.

*) Se andra bandet af Landtbo-Commisfionens Handlingar från fid. 748 til fid. 786.

faller vid förſta ögnakaſt, emedan den innehåller en uppenbar origtighet; ty Förordningen befaller, at *de, ſom vid deſs publicerande hade fyllt 14 år, ſkulle förblifva på de Gods, til hvilka de hörde, intil deſs de fått afſked från krigstjenſten eller uppnått den ålder, at de icke dertil kunna antagas;* och den allmänna friheten från Stamsbandet til Godſen tar ej ſin början förr än d. 1 Januarii 1800.

At Böndren äro motvillige, trotſige och late, är et föregifvande blottadt på alt bevis. Hvarken denna eller någon annan Förordning gillar ſådant; jag har deremot uplyſt, at lydnad och ordning blifvit alfvarligt inſkärpte och anbefalte.

At Godſen hädanefter ſkola komma at ſakna Fäſtebönder, Tjenſtfolk och Arbetare, kan få mycket mindre befaras, ſom friheten från Stamsbandet juſt öpnar väg för hvarje Godsägare, ſom behöfver Arbetare och Fäſtebönder, at erhålla ſådana från mera folkrika orter. Väl är det ſannolikt, at denna fördel ej blir deras lott, ſom behandla Böndren mindre väl, än andra; men det ſtår i deras egen magt, at afvärja denna förluſt, genom at utöfva rätträdighet och människo-kärlek; och de, ſom veta med ſig ſjelfve, at de ſyndat i

det-

detta affeende, hafva ju ännu tid til omvändelſe intil år 1800.

De öfriga *farliga följder af denna Förordning*, ſom de klagande ſäga *at de icke underſtå ſig at framſtälla*, må jag ockſå förbigå at nämna, då jag ej kan inſe, hvaruti de ſkulle beſtå.

Äntligen när de klagande begära, *at Förordningen må blifva ſå vida förändrad, at den kan komma närmare öfverens med Landets Författning;* ſå måga de tillåta, at jag hänviſar dem til Landtbo-Commisſionens föreſtällning, hvilken uplyſer, genom forntidens Hiſtoria och Lagar, at Jutlands Bönder, från uråldriga tider och intil Chriſtian VI:tes Regering, beſtändigt varit frie Medborgare, och at altſå den frihet Konungen nu åter gifvit dem, paſſar ſig fullkomligt til landets författning. De kunna der blifva underrättade, at deſſa landets föner icke blifvit ſtambundne til Godſen förr än efter Fredrik IV:des död, då denne ſtore Konungs författningar blefvo aldeles omſkapade, och förſvarsverkets inrättning använd til en täckmantel, under hvilken liſtig egennytta fick tilfälle at pålägga Bondeſtåndet det *Vornedſkapsband*, ſom hans landsfaderliga hand hade löſt på de få ſtällen i landet, der detta tvång förut blifvit utöfvadt. De

kun-

kunna der få fullkomlig uplyſning, huru förtrycket, från denna tidepunct, med långſamma ſteg (lik den ſmidiga *Åkervindan*, ſom lindar ſina grenar kring nabo-plantans ſtam, för at kufva den til marken och hindra deſs tilväxt) ſmög ſig fram, under lånade namn, til deſs det omſider hade vunnit ſådan tilväxt, at det vågade uplyfta ſit ſtollta hufvud.

Således ſtod nu ſlutligen detta Trälldomens palats trotſande, och beprydt med lyſande påſkrifter, lika ſom de fordna människo-offrens Tempel, hvilkas utvärtes majeſtät bländade ögat, ſå at Folkhopen ej märkte, at Grymhet var den Gudom, för hvars altare okunnig vidſkepelſe knäböjde.

Men — hell dig, o Danmark! Förſynen ſände dig en Prins, utruſtad med ſamma kraft och ſkicklighet ſom Fredrik den IV:de, vid hvars urna du ſå ofta fällt tårar. Förgäfves ſkal man ſöka undergräfva den frihets-byggnad, ſom han å nyo upreſte för dina trogna och käcka ſöner. *Chriſtian lofvade vid ſit Konungsliga ord*, at den ſkulle ſtå orubbad, och Fredrik, ſom lade deſs grundval, ſkall manligt förſvara den både emot uppenbara anfall, och emot den liſtiga klyftighet, ſom kryper i mörkret.

För-

Förordningen af den 16 Jan. 1789 är den fjerde, öfver hvilken det klagas. Om denna säges det: *At den skall förorsaka en minskning i Godsägares välfärd, då dem blifvit pålagt et tvång, som ingen af dem kunnat förutse, emedan Lagens 3 B. 13 Cap. 3 Art. i denna Förordning uttolkas aldeles emot det förr antagna allmänna begrepet om densamma, äfven efter dess bokstafliga innehåll; och dem betages derigenom Lägenhet, at af deras egendomar utbringa sådana inkomster för sig och anhörige, som de borde kunna.*

Jag skall nu sätta denna Förordning i dess rätta ljus, och bevisa, at dess uttolkning af Lagen är aldeles öfverensstämmande både med dennes bokstaf och mening, och at desse äro byggde på rättrådiga och billiga grundsatser, hvilka äro så tydligt förklarade i inledningen til bemälte Förordning, at de klagande der hade kunnat finna deras klanders ofog.

Danska Lagen bjuder i dess 3 B. 13 Cap. 1 Art. *at ingen Fästebonde skal vräkas från sin gård, så länge han uppfyller de pligter, som åligga honom;* och den efterföljande 4 Art. ger hans Enka samma rättighet, at besitta gården efter Bondens död.

Efter vår Lags allmänna regel för Hyres-contract, som bestämmes i 5 B. 8 Cap. 13 Art., *skall hyres-rätt gå framför ägande-rätt, intil dess fardag är ute, fastän Ägaren säljer huset til en annan.* Den naturliga billigheten säger också, at en Ägare, lika så väl, som hvar och en annan, bör fullgöra det, hvartil han genom contract förbundit sig; häraf följer då, at Fästebonden, som hyrt gården på sin lifstid, ej bör kunna vräkas från besittningen, när han å sin sida fullgör alt hvad med rätta kan fordras af honom. Emedlertid har dock Lagen, i dess 3 B. 13 C. 3 Art., gjort et undantag från denna hufvud-regel, til fördel för Gods-ägaren, och deruti befallt, *at når Husbonden ingen gård eller hus har at bo uti, och han i egen person vill bebo den gård, som Fästebonden besitter, då bör denne flytta från gården.* Detta kommer öfverens med Norrska Lagens 3 B. 13 Cap. 1 Art., som befaller, *at en Godsägare skall vara närmast til at besitta den jord han äger, om han sjelf är husvill; så vida sådant icke sker en annan til förfång, och han sjelf vill bo derpå.*

Man ser vid första ögnakast, at bägge dessa Rikens Lagar i detta fall äro lika, och deras mening aldeles densamma, nemli-

ligen: at en Godsägare, som blifvit husvill, (och således är hvad man kallar: *persona miserabilis*) skal hafva det *beneficium juris*, at kunna upsäga Fästebonden eller Hyresmannen, när han sjelf, af brist på gård eller hus, har behof af boning.

Ehuru det är klart, at denna rättighet, hvarken efter Lagens mening eller dess uttryckliga bokstaf, kan tilkomma någon annan, än den Godsägare, som sjelf borrtfästat gården, och sedan kommit i den belägenhet, at vara *husvill;* befanns det dock, at några Godsägare i Norrige missbrukade detta Lagens bud, at utjaga Fästeböndren från deras gårdar, dymedelst at antingen verkligt eller för syns skull öfverlämna dem genom köp åt andra, som ingen gård eller hus ägde, hvarefter den nye Ägaren, fastän han visste, at gården, innan han köpt den, var fästad, dock påstod, at Fästebonden skulle öfverlämna den. Öfver dessa lagstridiga tiltag, som understundom blefvo af Domstolarne understödde, inkommo klagomål til Konungen år 1780, och då hans Majestät befann, at dessa förolämpanden upkommo genom origtig uttolkning af Lagen, anfåg han för nödigt, at gifva en rigtig förklaring deröfver i detta omförmälte fall, genom en Förordning af den

18:de October samma år, som befaller at den här anförda Lagens Artikel bör förstås således: *at endast den Godsägare, som sjelf har utfäst Gården, men icke den som sedan kan hafva köpt densamma, skall anses såsom Boningsman; och at en Köpare skall orubbligt hålla et af förra Ägaren utfärdadt fästebref.*

Antingen de Danska Fästeböndren icke hade förstått, at en lika behandling emot dem var lika orättvis, eller at de icke hade vågat besvära sig deröfver; så ser man nu af de Danska Godsägarnes egen yttran, at Lagen på samma sätt af dem varit missbrukad, intil den 16 Januarii 1789, då Konungen, efter at hafva fått kunskap, at detta förorättande emot Fästebönder också var allmänt i Danmark, allernådigst fann för godt, at sätta gränsor för detta missbruk, genom at utfärda den nu öfverklagade Förordningen af den 16 Jan. 1789, som ger Danska Lagen sin rätta uttolkning, lika som den af år 1780 ger den Norrska.

Det är eljest märkligt, at ingen Godsägare i Norrige yttrat missnöje öfver detta Konungabud, och än mindre påstått, at de, som derom gjort föreställning, *borde afvisas ifrån Thronen, såsom oredlige Män.*

I öf-

I öfrigt är det Cancelliet, och icke Landtbo-Commisſionen, ſom föreſlagit denna Förordning.

Detta Collegium har ockſå enſamt upgifvit förſlag til den följande och ſiſta, ſom nämnes i klago-ſkriften, nemligen *Förordningen af d. 19 Martii 1790*, ſom befaller Godsägarne, at efterkomma Lagens 3 B. 13 Cap. 1 och 4 Art., och förklarar, i öfverensſtämmelſe med deſs 5 B. 1 Cap. 2 Art., at Fäſtebrefven, ſå vida de befinnas ſtridande emot förenämnde Lagens bud, icke ſkola anſes för giltige.

Jag har redan anmärkt, at Danſka Lagens 3 B. 13 Cap. 1 och 4 Art. beſtämma, ſåſom Fäſtebondens förnämſta och väſentligaſte rättigheter, *at ingen ſkall vräkas från ſin gård, ſå länge han håller den vid häfd och byggnad* m. m., ſamt, *at Bondens huſtru, efter hans död, må, utan ny fäſtning, beſitta gården ſå länge hon är Enka.* Jag må än vidare anmärka, at denna rättighet, blef icke ſåſom ny öfverlämnad åt Fäſtebönderna genom Chriſtian den V:tes Lag: den innehåller tvärt om intet annat, än återuprepandet af äldre Lagar. Den förſta af deſſa, ſom tilerkände Bonde-ſtåndet denna frihet, var Konung Fredrik den I:ſtes öpna bref, utgif-

vet med Rikets Råds samtycke, år 1523. Äfven på en tid, då Regerings-formen var så ganska aristocratisk, och då Jordagodsen tilhörde Adeln, ansågs det vara orättrådigt, at vräka Fästeböndren från deras gårdar, utan laglig orsak. Inledningen til bemälte öpna bref förklarar, at detta förfarande var et misbruk, som borde affkaffas; ty deruti säges: *at många Fästebönder blefvo vräkte från deras gårdar emot alt skäl och utan all orsak.*

Det som nu klandras är således, at Konungen har befallt, at Fästeböndren hädanefter böra njuta de rättigheter, som efter Landets Lagar tilhört dem oafbrutit under en tid af 300 år. Ingen skall läsa Förordningen utan at blifva öfvertygad, at den ej innehåller annat, än et uprepande af äldre Lagar. Konungens ord äro: *Då vi med misshag förnummit, at en del Godsägare, tvärt emot Lagens uttryckliga bud, i dess 3 B. 13 Cap. 1 och 4 Art., utfärda fäste-bref, antingen på vissa år, eller med det vilkor, at Fästebonden, efter uppsägning, skal återlämna gården; hvilket förfarande banar väg til utsugningar och qväfver all hog til idoghet hos Fästeböndren; så hafve vi funnit nödigt, at sätta gränsor för dessa misbruk, och at med kraft beskydda Fästeböndren i deras befittnings-*

rätt,

rätt, för dem sjelfve och deras Enkor, som genom förenämnde Lagens Artiklar nu äro, och genom våre Förfäders äldre Lagar i flera århundraden varit dem tillagde.

Hvem ser icke vid första ögnakast, at denna befallning blott innehåller upliſvande och stadfäſtande af äldre Lagar, som aldrig varit återkallade. Och dock säga de klagande, at deras öde, genom den, blifvit svårt och tryckande. I brist på skäl, taga de deras tillflygt til et exempel, för at bevisa deras rättighet, at borttfäſta Bondgårdarne på vissa år, eller med förbehåll af upsägning. De jämnföra sig derföre *med Husägare i Köpstäderne, hvilka hafva tillåtelse at uthyra deras gårdar til hvem de vilja, på få eller många år*; hvaraf de draga den slutföljd, at en lika sådan sjelfrådighet öfver deras egendomar tilkommer Godsägarne. Men denna jämnförelse är, från alla sidor betragtad, ej passande, och slutsatsen följagtligen origtig; ty förhållandet emellan Godsägaren och Fäſtebonden är aldeles olika med den ställning, i hvilken en Husägare befinner sig til sin Hyresman. Fäſtebonden skall icke allenaſt betala fäſte-brefvet, när han tilträder gården; utan äfven, efter Lagens föreskrift, vidmagthålla byggnaden, förbättra jorden, vara Godsägaren hör-

ſam och lydig m. m.; hvilka pligter icke åligga Köpſtädernes Hyresmän. Lagen handlar derföre ockſå ſärſkildt om Fäſtebönder och Hyresmän; de förres rättigheter och pligter beſtämmas i 3 B. 13 Cap. men de ſenares i 5 B. 8 Cap. De klagande hafva heller icke glömt at yttra, at de känna det djupa afſtånd, ſom är emellan dem och deras Fäſtebönder; ty de kalla altid deſſe, *deras undergifne, deras underhafvande*, och (i nödfall) låta dem behålla namn af *medmänniſkor*. Ur denna ton kan ju ingen förnuftig Husvärd i Köpſtäderne tala om ſine Hyresmän. Öfveralt viſa både våra äldre och nyare Lagar, at Godsägares ſjelfrådighet öfver deras bondgårdar altid varit långt mera inſkränkt, än den ſom tilkommer Husägare i Köpſtäderne. De ſiſtnämnde kunna, och hafva altid kunnat, när de ville, låta deras gårdar ſtå obebodde; men det har altid varit de förre förbudit, at låta bondgårdarne ſtå öde, eller låta bruka dem för egen räkning, när de ägde flera än en. Med deſſa inſkränkningar (ſom hafva åkerbrukets förbättring, folkökningens tilväxt och Bonde-ſtåndets förkofran til ſyftemål) hafva de tilträdt egendomarne; de kunna ſåledes ej med ſkäl klaga öfver något förolämpande, för det Regeringen

icke,

icke, på Statens och andra Medborgares bekoſtnad, ger dem en ſtörre ſjelfrådighet öfver deras jord; och de böra icke ſäga, at Lagen är bruten, derföre, at Konungen erinrat dem om deſs efterlefnad.

Sedan jag nu beſvarat klagomålen til deras ſärſkilda delar, vill jag i korrthet vidröra de anmärkningar, ſom göras i allmänhet öfver de klandrade Förordningarne. De äro följande:

a) *At den nära förbindelſe och de kärleksband, ſom tilförne förenade Bondens tillit til ſin Husbonde och dennes välvilja och kärlek til Bonden, nu äro ſönderrifna; at likgiltighet och kallſinnighet ſkola uphomma, och omſider inbördes oenighet, kif, träta och allmän förſtörelſe blifva ſlutet derpå, hvilket alt är en följd af de förr anförda Förordningarne.*

Det ſtrider dock emot både förnuft och erfarenhet, at et noga beſtämmande af inbördes rättigheter och pligter ſkulle bidraga, at ſtifta oenighet emellan Medborgare och verka allmän förſtörelſe. Briſt på et ſådant beſtämmande har man deremot altid anſett ſåſom uphof til de fleſta oordningar i Staterne, och man har hitintils trott, at medborglig lyckſalighet är byggd på goda Lagar, och at deſſa böra tildela hvar och en ſin rättighet.

At detta och intet annat innehålles i de förordningar, om hvilka här är fråga, har jag redan uplyft: *de hafva* (som en Talare nyligen sagt) *betagit den väldänkande Godsägaren smärtan at synas vara plågare, och den illasinnade, förmågan at vara det.* De klagande skola icke heller kunna nämna et enda ord i dessa Förordningar, som hindrar antingen dem eller Böndren, at visa hvarandra all den välvilja de hafva hog och förmåga til. Det, som förbjudes, är endast, at utöfva våld och orättvisa, emot Lagen; och jag kan ej finna någon giltig orsak, hvarföre en Godsägare nu skulle känna mindre hog til ädelmodiga gerningar emot Fästeböndren på sina gårdar, än tilförne, oagtadt han nu ej har magt at förorätta dem; ej heller ser jag något skäl, hvarföre desse skulle hafva mindre förtrocnde til deras Husbönder, derföre at deras rättigheter blifvit bestämde. De klagande kunna således icke med sanning säga, at *kärleksbandet* mellan Godsägare och Bonde blifvit försvagadt eller uplöst genom de utkomna Förordningarne, med mindre de icke med detta *band* mena *Stamsbandet til Godsen*; men då är också deras *kärlek* ganska dyr.

b) *Den företrädesrätt, som våra privilegier gifva oss* (säga de klagande vidare)

gö-

göre vi oss hopp om må förunnas oss, och at vi måge njuta til godo den Kongliga nåd, som våre förfäder, genom upoffrande af lif och blod, förvärfvat sig.

Hvilka äro då dessa Privilegier, som föregifvas vara kränkte? Det privilegium, at öfverträda Lagen, ock at kunna undandraga sig från undersåtliga och medborgliga pligter, har dock väl aldrig blifvit tillagdt de klagande eller deras förfäder. Efter at hafva läst dessa stolta ord: om *Förfädrens lif och blod*, som sägas *vara upoffrade för Staten*, kan man, då man kastar ögat på de namn, som äro tecknade under klago-skriften, knapt hålla sig från små-löje öfver detta skryt; ty de flesta af dem, som här beropa sig på deras Stamfäder, behöfva icke gå långt tilbaka i deras slägtregister, för at finna, at de sjelfve äro Bönders afkomlingar, ehuru deras närmaste Föräldrar kunna, såsom Apothekare, Förpaktare, Gårds-Inspectorer o. d. haft tilfälle at förvärfva förmögenhet. Ibland dem, som äro af Adel, finnas der icke heller flere än 4 eller högst 5 namn, som i våra tidböcker äro anteknade med heder, emedan de, som buro dem, hafva på et utmärkt sätt gagnat Staten; och til dem, som nerstamma från desse, eller i sido-linia äro af deras slägt,

kun-

kunne vi dock säga: hvarföre gömmen J eder få aldeles bakom Edra Förfäders sköldemärken? Hvarföre upvisen J icke tillika Edra egna förtjenster, at vi också för dem kunne hedra Eder? Men — de Bönder, som bo ibland Eder, hafva icke deras Förfäder följt Edra Förfäder i striden och upoffrat sit blod för Fäderneslandet? Böra då icke äfven desses söner, som ännu stå färdige, at våga deras lif för Konung och Fosterland, och at förswara Edra egendomar, medan de fleste af dem, som äga Gods, sitta hemma i fred, böra icke desse, säger jag, i det minsta hafva tilgång til Medborgare-rätt ibland Eder? Och dock klagen J öfver, at Konungen gifvit dem denna; ty mera hafva de icke fått. Ändtligen säges:

At wärdet af Danmarks jordgods, sedan de öfverklagade Förordningarne utkommit, blifvit förminskadt til en tredjedel, och at Staten dervid lidit en förlust af 16 Millioner och deröfver.

Här trampa de klagande ej allenast sanningen under föttren; utan deras slutföljd är äfven lika så falsk, som det föregifvande, hvarpå den är byggd, befinnes vara upenbarligen origtigt. Hvar man i landet känner, at jordgodsen äfven under näst förflutne tvänne år stigit, och ej fallit

i de-

i deras pris. Den fördelagtiga förfälgningen af Cathrineberg och flera andra Gods vittna härom; och ingen uplyft man fätter i tvifvelsmål, at de ännu, få vida deras pris äro naturliga och ej grundade blott på tilfälliga orfaker, fkola ftiga ännu högre.

Det är väl möjligt, at någon enfkild Godsägare kan hafva köpt oförnuftigt, och derigenom lidit förluft; at han åter fåldt i otid, af trångmål eller andra orfaker. Men deraf följer icke, at jordgodfens värde blifvit förminfkadt, och ännu mindre at de öfverklagade Förordningarne dertil bidragit. Det kan ock hafva händt, at några, vid godfens inköp, gjort räkning på varagtiga höga fpannmålspris, eller kanfke, i deras beräkning öfver förväntade inkomfter, låtit inflyta en årlig fumma för fri-pafs, för ungt Manfkaps förfälgning eller uthyrande til krigstjenft, o. f. v., och at de nu finna fig hafva gjort mifsräkning i detta affeende; men deraf upkommer aldeles ingen förluft för Staten; ty den förlorar intet, få länge landets natur-producter icke förminfkas, af brift på flit och et klokt åkerbruk.

Jag vill icke uphålla mig med vidlyftiga anmärkningar öfver de klagandes förhållande, i affeende på tiden och ftället

de

de hafva valt, at öfverlämna Kronprinſen ſina klagomål öfver Lagar, ſom alla utkommit under den tid, Hans Kongl. Höghet ſjelf tagit en ſå verkſam del i Regeringen. Men — beſynnerligt är det, at de ſå kunnat miſskänna denna eftertänkſamma och manliga Förſtes utmärkta ſtåndagtighet, at de vågat vänta, at kunna genom tomma ord och 103 namn göra honom vacklande, och det i en ſak, om hvilken han har en ſå noga kännedom. Beſynnerligt är det ockſå, at de kunnat vara de enda människor i landet, af hvilka Hans Durchlautighet Prinſen af Heſſens rättſkaffenhet och ädelmod varit ſå illa kände, at de vågat göra ſig hopp om, at han ſkulle räcka dem ſin värdiga hand til biträde i deras ovärdiga företagande; och at de kunnat tro ſig vara i ſtånd at blända denna Philoſophs klart ſeende öga med de uſla hycklerien och driftiga oſanningar, ſom finnas i den tyſka ſkrift, hvilken blifvit honom öfverlämnad i alla Godsägares namn, ehuru et ganſka litet antal af deſſe den tiden viſste at någon Deputation var affänd til Slesvig, och ännu mindre, at den var affänd för at frambära klagomål.

Hvad i öfrigt ſjelfva de Deputerade angår, ſå äro de bägge redan utmärkte;

Kam-

Kammarherren Beenfeldt därigenom at vara den enda Kongliga Embetsman ibland de Godsägare, hvilkas namn finnas underſkrefna; och Kammarherren Lüttichau, at hafva varit tiltald af General-Fiſcalen och ſtraffad med 1000 R:rs böter, för det han tilförne vågat tadla Konungens Förordningar.

Här ligga nu deſſa anmärkningar för Regeringens och Allmänhetens ögon. Men mig återſtår ännu en pligt at upfylla. Jag bör göra redo för de orſaker, ſom bevekt mig at ſkrifva offentligen om denna ſak.

Det har ej ſkedt af hog til trätor. Jag önſkar ingenting högre, än hvar mans lugn och hvar mans möjligaſte ſtörſta lyckſalighet. De Embeten, til hvilka min Konung kallat mig, fordra deſsutom min hela tid och ſvaga förmåga, hvilka jag med glädje ſkall och bör upoffra, at med ifver och trohet förrätta det, ſom blifvit mig ombetrodt. Om jag ſkulle rådfråga min egen fördel, afſtyrker ockſå den mig, at uplyſa ſanningar, ſom ej kunna vara annat än obehaglige för dem, hvilka derigenom öfvertygas at hafva handlat orätt. Ännu mera fiendſkap och förföljelſe, än dem jag redan utſtått, för det jag, efter embetspligt och öfvertygelſe, har arbetat på de Lagar, ſom hafva Bondeſtåndets

rät-

rättigheters bestämmelse til föremål, måtte jag väl förutse skulle blifva min belöning.

Dessa och flera betragtelser borde således, för min egen skull, hafva afhållit mig ifrån detta företagande. Men högre pligter upfordrade mig at sätta det i verket.

Offentliga tidningar, bref och muntliga berättelser utspridde det ryktet, at en Deputation (några sade: från Landets Adel, andre: från alla Godsägare) hade i Slesvig både lyckönskat och klagat. Man sade, at den hade klagat öfver orättrådighet i de nyare Förordningarne om Landtbruket; öfver Landets förlust af millioner, förorsakad genom dessa Lagar; och öfver mycket annat af vigt; hvilket alt berrättades nu på et, nu på et annat sätt, efter hvar och en berättares afsigt och mening.

Emedlertid feck jag en pålitlig afskrift af de klagomål, som vore öfverlämnade til Hans Kongl. Köghet vår Kronprins. Jag såg vid första ögnakast, hvaruti anläggningen bestod; jag visste, at Prinsen sjelf kände saken ganska noga. Öfvertygad om de öfverklagade Förordningarnes rättrådighet och denne Förstes fasthet i sina beslut; hvilket är en följd deraf, at han

icke

icke beſlutar, innan han noga granſkat och öfvervägat, anſåg jag det vara onödigt, at vederlägga en klago-ſkrift, ſom beſtod endaſt af origtigheter och illa ſammanſatta declamationer. Men ryktet började ſpå elaka verkningar och at väg banades til ſkadliga påföljder: det började utſtrö oenighetsfrö emellan ſtånd och hela claſſer af medborgare. Det både ſades och ſkreſs offentligen af några, at det var Rikets Adel; af andre, at det var alla deſs Godsägare, ſom hade ſändt Deputerade för at klaga. Man läſte detta äfven i utländſka ſkrifter (Se *Polit. Journal* för Sept. pag. 1058).

Sjelfva Klago-ſkriften gaf ocklå anledning at tro detta; ty der ſäges, at den är ſkrifven *på egne och våre Medbröders vägnar*, och at de, ſom anſe ſig vara förorättade, hafva haft *förfädder, hvilkas lif och blod äro upoffrade för fäderneslandet.* Af detta rykte, ſom en af de Deputerade äfven i tryckta ſkrifter ſökt hålla vid magt, blef följden den, at de, ſom ägde kunſkap om de öfverklagade Förordningarnes billighet och rättviſa, kände hos ſig ovilja och förtrytelſe emot Adel och Godsägare i almänhet, och deſſe blefvo, utan deras egen ſkuld, föremål för mångas klander; de åter, ſom icke ägde full-

komlig uplyſning om ſaken, förblefvo i oviſshet, om Adelns eller Godsägarnes rättigheter ju icke verkligen blifvit kränkte genom Lagar, ſom voro byggde på origtige och enſidige föreſtällningar, ehuru det ſyntes vara beſynnerligt, at en Commisſion, ſom til hälften beſtod af Förläningsinnehafvare och Godsägare, och ibland hvars Medlemmar många voro Adelsmän, ſkulle hafva funnit behag deruti, at förleda Regeringen til at förorätta dem ſjelfve, och alla medborgare af ſamma claſſer ſom de. Emedlertid kunde dock den tankan, at en ſå vigtig del af underſåtarne ſkulle vara miſsnöjd med Regeringens anſtalter, och det i ſå hög grad, at de funno det vara nödigt at dermed beſvära Konungens Son vid hans Bröllops-högtid, icke annat, än förorſaka upmärkſamhet, och kanſke hos några miſstroende til de Kongliga Budens rättrådighet och visdom.

Nu blef det då en pligt för mig, både ſåſom Statens Medborgare och i egenſkap af den Embetsman, åt hvilken Konungen anförtrott deltagande i Lagſtiftningsarbetet, at träda fram, för at uplyſa Medborgare om ſanningen, och at, genom denne, afvända agget emellan Medborgare-claſſerne och miſstroendet til Lagarne. Min Konungs Lagars ära, och e-

nig-

nighetens vidmagthållande emellan mina medbröder, upfordrade mig således at tala. Jag vågar smickra mig, at den första af dessa pligter redan är upfylld. Med få ord vill jag fullgöra den andra; och jag är nu, sedan det föregående redan var tryckt, istånd satt, at dermed gå längre, än jag sjelf i början trodde

Klago-skriften til Kronprinsen är underskrifven med 103 namn. Ehuru jag ibland dessa såg många, som jag icke väntade mig at finna der, emedan jag kände dem personligen såsom män, hvilkas tänkesätt och förhållande aldeles icke svarade emot innehållet af den skrift, under hvilken deras namn voro satte; vågade jag dock icke hysa den misstankan, at dessa namn blifvit underskrefna utan deras vetskap; förbrytelsens storlek förböd mig at tänka detta. Jag föreställde mig, at de kanske icke hade läst, eller icke haft tid at öfverväga det, som de underskrifvit. Min föresats blef således endast denna, at uplysa allmänheten derom, at 103 utgöra blott en liten del af Landets Godsägare, äfven om man endast vil räkna dem, som bo i Jutland; at af desse 103 finnes blott et ringa antal Adelsmän, och at et obetänksamt eller brottsligt steg af några, icke borde gifva an-

ledning til allmän ovilja emot en hel claſs af gode och rättſkaffens Medborgare, i-bland hvilka ſå många äro utmärkte genom egne och förfädrens förtjenſter, och af trohet och tilgifvenhet för våre Konungar och foſterlandet.

Men det är angenämt för mit hjerta, at jag nu kan ſäga med viſshet, at icke alla, hvilkas namn finnas teknade under klago-ſkriften, hafva underſkrifvit den, och at några af dem förklarat detta offentligen; ja äfven, at de icke vetat af hela geſandtſkapet, innan de af Odenſees aviſan derom blifvit underrättade. En här i Hufvudſtaden varande anſedd och bekant Embetsman, ſom nyligen kommit från Jutland, der han talt vid åtſkillige af de Godsägare, hvilkas namn finnas teknade under klago-ſkriften, berättar offentligen, at deſſe förklara, det de aldrig lånt deras namn dertil, eller haft minſta kunſkap om hela ſaken. Jag har ſjelf talt med en, ſom mundtligen bekräftar detſamma; och ännu en annan, nemligen Kammar-Rådet Secher til Södringholm (en man, ſom jag ej känt af annat, än deſs goda rykte och deſs ädelmod emot Bönderne på deſs gods), har ſkrifvit mig til, *at han hvarken har ſkrifvit, eller gifvit tillåtelſe at ſkrifva ſit namn* på et ſå origtigt ſtälle,

och

och at han, efter ryktet, ej vore den enda, hvars namn således blifvit misbrukadt.

Kammar-Rådet Sechers bref lyder således:

Väl har ryktet sagt mig, at en del Godsägare här i landet, i Augusti månad, genom Kammarherrarne Beenfeldt och Lüttichau öfverlämnat til H. K. H. Kronprinsen och Hans Furstl. Durchlautighet Prins Carl en föreställning, angående det som i Landtbruks-sakerne förefallit, sedan Landtbo-Commissionen blef nedsatt. Mig är också tilsänd en rapport från Herr Kammarherren Beenfeldt, angående deras mottagande och det svar de fått, hvaraf jag har skäl at förmoda: at en Copia jag har sett af detta Document, der jag finner mit namn vara underskrifvit, är rigtig; men som jag aldrig sett detta Document i original, och det aldrig blifvit mig öfverlämnadt til underskrift, äfven som jag aldrig derom haft kunskap, hvarken directe eller indirecte, förr än nu; så är det min pligt, at jag härmed för Tit., såsom medlem af Landtbo-Commissionen, förklarar, at jag i denna föreställning har ingen del, och om mit namn skulle finnas under densamma, har jag hvarken skrifvit eller gifvit någon annan

låtelſe at ſkrifva det. Skall jag tro ryktet, är jag ej den ende, med hvilken det vid detta tilfälle ſkal fålcdes hafva tilgått. Södringsholm den 3 October 1790.

M. P. Secher.

Efter alt detta, blir det oviſst om klago-ſkriften verkligen blifvit underſkrifven af 2, eller af 102, ſamt om de Deputerade varit ſände, at lyckönſka och klaga, endaſt för ſig ſjelfve, eller för flere, och, i detta ſenare fall, för huru många. Med tiden ſkal denna tvätydighet förmodligen blifva närmare uplyſt. Emedlertid må jag bedja de goda och värdiga Godsägare, ſom ej underſkrifvit eller haft del i denna ſkrift, hvilken är föremålet för deſſa anmärkningar, at ej tilegna ſig något af det, ſom här blifvit ſagt om de 103; ty då jag ſkref, kunde jag ej förmoda annat, än at de alla voro verklige, och ej blott figurerande perſoner, hvilkas namn jag nu ſer hafva blifvit miſsbrukade til bländverk.

Jag ſkall i öfrigt afhålla mig ifrån, at göra någon vidare anmärkning vid denna punct: den förklarar ſig ſjelf.

Lagarne och om äran nitiſke Medborgares känſla må nu dömma dem, ſom framburit klago-ſkriften. Men oſkyldige böra icke dervid lida.

Se-

Sedan ofvanstående redan var tryckt, har jag i dag, d. 23 Oct., fått tvenne bref; et från Secreteraren Kierrulf, hvaruti finnes inryckt en förklaring från Kammarherren Thestrup til Mariager Kloster, at hans namn utan hans vetskap blifvit satt under klago-skriften, med hvilken han dessutom så mycket mindre kunde vara ense, som den innehåller origtigheter, hvarpå han anför til exempel, at den orätt föreger, at det, genom Förordningen af d. 8 Junii 1787, blifvit Godsägarne ålagdt, at iståndsätta alla byggnader på deras bondgårdar; hvaröfver dock klagas. Det andra brefvet är från Kammar-Rådet Ferslev, som bestrider klago-skriften, så vida den är ingifven i alla Jutländska Godsägares namn. Dessa bref bevittna Gesandtskapets värdighet. (*I originalet äro dessa bref införda*).

Ännu i detta ögnablick visar man mig et bref från Stats-Rådet Fæder til Refsnäs och Dragsgaard, hvaruti förklaras, at också hans namn, utan hans vett och vilja, blifvit misbrukadt at sättas under klago-skriften.

Men — med bevis af detta slag, vill jag icke upfylla dessa blad.

Giel-

Gielldorfs och Wilkendorfs Församlingars enhälligt underskrifna Försvar för deras för irrlärighet anklagade, och sedan afsatte Själasörjare Schiulz, sedan han i 26 år varit deras Präst.

1:o Han har föreställt oss Gud, icke såsom en sträng och obeveklig Herre, enligt hvad Moses i gamla Testamentet har lärt; utan såsom en Fader mot sina barn. Detta har Frälsaren också gjort i sina tal.

2:o Han yrkade mera på Christendomen i gerningar, än på Throns lärdomar; samt at det ej så särdeles kom an på utöfningen af Religionens utvärtes bruk och Ceremonier, som icke vida mer på människans upförande.

3:o Han lärde, at Jesus genom sin lära ädragit sig det Judiska Prästerskapets hat, och hade således upoffrat sit lif såsom en Martyr för sanningen.

4:o Så väl efter hans, som Församlingens egen mening, blef människan född til verlden utan synd.

5:o Han förmanade Församlingen ofta til trohet och lydnad emot Landets Öfverhet och emot Husbönderne.

6:o På Skolorna hade han ej allenast tilbörlig upsigt, utan underviste äfven sjelf Ungdomen i Jesu Lära efter nya Testamentet.

7:o I öfrigt hade han ej varit girig, men lefvat i vänskap och godt förtroende, så väl med sina egna, som med angränsande Församlingar.

De anhöllo derföre aldraunderdånigast: at de i affeende på deras Själasörjares lärorikhet, hvaraf de hämtade upbyggelse och samvetslugn, måtte framdeles som hittintils få njuta dess undervisning.

6000189970
Göteborgs universitetsbibliotek